

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 10 / 2024

СӨЕМБІКӘ

ISSN 0869-1398

психотип
буенча киенү
ЭТИКЕТ

ШӘҖӘР
авыл арасы
алтын бәясә

дәрәс
туклану
ПАШТЕТ

Флора Галиева:
«Хатын-кыз –
чәчәк гөлләмәсә ул!»

2024
гаилә елы

Бергә – гомергә!

Меңнәр арасыннан икәү бер-берсен эзләп таба да, киләчәккә карап, бер сукмактан атлап китә. Мәхәббәт, өмет, яратуны юлдаш итеп... Барасы юл озын, ә сынаулар адым саен. Әйе, гаиләне саклау – иң авыр хезмәтләрнең берсе. Ул уйларның, ниятләрнең, адымнар һәм гамәлләрнең чисталыгын, ихласлыгын таләп итә. Икеңнән дә зур тырышлык сорый.

2024 ел – Россиядә Гаилә елы дип игълан ителде.

Илнең бөтенлеге һәм ныклыгы гаиләләргә дә бәйләнгән. Бигрәк тә – киләчәгә! Шул уңайдан «Бергә – гомергә!» дигән проект башлыйбыз. Көмеш туйларын бәйрәм иткән һәм аннан да күбрәк еллар бергә яшәгән парларны барлыйбыз. Сездән туй көнегездә төшкән һәм хәзер балаларга, оныкларга баеган зур гаиләгезнең фотосурәтен көтәбез.

■ Ирем Шәүкәт белән безнең юллар карында чакта ук кисешкән. Безнең әниләр Арча педагогика училищесында бергә укыган. Аның әнисе – Балтач ягынан, диплом алгач, үз туган ягы егетенә кияүгә чыккан. Ә минем әнием Кукмара районы Түембаш авылы егете белән гаилә корган. Казан дәүләт университетының физика-математика факультетына читтән торып укырга кабат бер үк елны барып кергәннәр. Ул вакытта әнием – мине, кайнамам Шәүкәтне көткән. Язмыш диген, алар гаиләсе берәздән Кукмарага күчеп килә һәм әнисе, беренче эш итеп, төркемдәш кызын эзләп таба. Шәүкәт кечкенә вакытта алар безгә кунакка киләләр иде: гел икәү бергә уйныйбыз. Берсендә, 5 яшьлек вакытта, урамда уйнаганда ачуланышып киткәнбез дә, сугышып, мин аны куып кайтарып жибәргәнмен. Әни белән апам борчылып, Шәүкәтне урам башыннан табып алып кайтканнар. Үстек, яшьлеккә аяк бастык. Әниләребез төрле мәктәпләрдә укытучы булып эшләде, аралашып яшәде. Ләкин Шәүкәт әнисенә иярәп йөри торган яшътан чыккач, аралар езелде. Төрле мәктәпләрдә укыдык һәм 1996 елның 4 июлендә яңадан таныштык без. Институтта укыганда миңа информатика буенча бер китап кирәк булды. Әнием ул китапның Миләүшә Әхәтовнаның (булачак кайнамам) олы улы Шәүкәткә барлыгын әйтте. Китапны сорап аңа бардым. Берничә көннән кире кайтарып бирдем һәм ул мине озатып куйды. Шул көннән аралашып киттек, очрашып йөри башладык. Шул ук елның 19 октябрендә – никахыбыз, ә ноябрьдә туй булды. Менә инде 28 ел иңгә-иң куеп, бергә гомер кичерәбез. Беренче балабыз көттереп кенә туды – улыбыз Ильясны дүрт елдан алып кайттык. Ун елдан соң кызыбыз Алия туды, 2014 елда төпчегебез Сәйдәгә гомер бүләк иттек. Ильяс «Волга-Автодор» оешмасында эшли. Ике югары белеме бар. 2023 елда Башкортстанның Бәләбәй районы кызы Алина белән гаилә корып жибәрделәр. Хәзер өч кызыбыз бар. Алия белән Сәйдә мәктәптә укыйлар. Икесе дә музыка мәктәбендә фортепиано сыйныфында белем алалар. Сәйдәбез – «Идел» бию ансамбле солисты да.

Гаиләбез дус, ижади. Мәктәп, район күләмдә узган барлык чараларда катнашабыз. Буш вакытларны гаиләбез белән жыелып табигатькә чыгарга, сәяхәт итәргә яратабыз. Нәселебез аш-су осталарына бай. Өченче балабыз тугач, 20 еллык банк стажына нокта куеп, тортлар пешерә башладым. Ренат Әгъзамовның федераль каналда баручы «Кондитер» тапшыруында катнашып, финалга уздым. Үзебезнең Кукмара районын гына түгел, Татарстаныбыз данын да якладым.

Венера СӘЛАХЕТДИНОВА.
Кукмара районы.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2024

1926 елдан башлап
«Азат хатын» исеме
белән чыкты.
1991 елда
«Сөембика» итеп
үзгәртелде.
Хатын-кызларның
бөтә татар айлык
иҗтимагый-сәяси һәм
әдәби-нәфис журналы
1913–1918 елларда
чыккан «Сөембика»
журналының
дәвамчысы.

Элемтә, мәгълүмати
технологияләр һәм
массакуләм
коммуникацияләр
өлкәсендәге
күзәтчелек буенча
Федераль хезмәтендә
(Роскомнадзор)
2024 елның
27 апрелендә
«Сөембика»
дип теркәлгән.
Теркәү таныклыгы
Эл № ФС 77-87124

2007, 2008, 2009
елларда журнал
Россия матбугатының
Алтын фондына
кертелде.

Язмалар авторның
тулы адресы
күрсәтелеп, паспорт
мәгълүматлары,
пенсия иминияте
таныклыгы,
ИНН таныклыгының
ксерокс күчермәләре
белән бергә
жибәрелгәндә генә
кабул ителә.

Гамәлгә куючы:
«ТАТМЕДИА»
акционерлык
жәмгыяте

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлүсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия Һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны
8 (843) 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасарлары
Гөлнур Хәсәншина 8 (843) 222-09-78
Алсу Шакирова

Әдәби мөхәррир
Эльмира Закирова
Мөхәррирләр
Чулпан Галиәхмәтова
Лилия Гәрәева
Фәгыйлә Шакирова
Сайт мөхәррире
Камилә Димәхәмәтова
Дизайнер-верстальщик
Анна Арахамия
Корректор
Фирдәвес Исмағыйлева
Фотокорреспондент
Анна Арахамия
Гамәли хезмәткәр
Ильмира Сәләйманова

Кулъязмаларга бәя бирелми,
алар кире кайтарылмый.

Редакциянең язмача рөхсәтәннән башка
материалларны «Сөембика»дән күчереп
басу тыела.

Тышлыкта:
Флора Галиева
Фото: Анна Арахамия

Автор фикере редакция фикере белән
туры килмәскә мөмкин.

Рекламаның эчтәлегә (фото, текст)
аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакция адресы: 420066,
Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы, 2.
www.syuyumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru
тел./факс: 8 (843) 222-09-77
Язылу индексы ПАП рәсми каталогы:
Татарстанда П2204 (яңы еллык),
П8299 (берьялык)
Татарстаннан
читтә: П0279

Нәшер итүче: «Татмедиа» АҖ
420097, Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Академия урамы, 2

Кагазь форматы 60х90¹/₈
Күләме 8 басма табак

Басарга кул куелды: 27.09.2024 ел.
Чыгу көне: 04.10.2024 ел.
Заказ А-2213
Тираж 5828

ТР «Татмедиа» матбугат һәм массакуләм
коммуникацияләр республика агентлыгы
ярдәме белән чыгарыла.

Журналны тарату мәсьәләләре белән
абунәчеләр – жирле элемтә бүлегенә;
элемент бүлекләре – нәшриятның газета-
журнал экспедициясенә (420066,
Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы,
Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2.
Тел. 8 (843) 562-10-66) мөрәҗғәгать итә ала.

Банк реквизитлары: Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сююмбик»
р/с 40702810600020010309
к/с 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

«ТАТМЕДИА» АҖ филиалы «Идел-Пресс»
полиграфия-нәшрият комплексында басылды.
420066 Россия Федерациясе, Татарстан
Республикасы, Казан шәһәре, Декабристлар
урамы, 2.
Журналда полиграфия кимчелеге булган
очракта нәшриятның техник контроль
бүлегенә мөрәҗғәгать итегез.
Тел. 8 (843) 519-44-61

Сатуда бәясе ирекле.

Салисә ГӘРӘЕВА

* * *

*Тәрәзәдән карап тора алтын көз:
Сары толым, кызыл күлмәк, яшел күз.
Яңаклары ике алма – өзәрлек!
Иреннәре алсу чия – гүзәллек!*

*Юлларына сары келәм жәелгән.
Келәменен башы – Урал жәеннән!
Зәңгәр жыллар – яулык аның иңендә,
Иңнәрең сарыла ул синең дә!*

*Көянтәсе алтын көзнең – алмалы,
Чиләгенә кунмаган кош калмады.
Муллык белән иминлекнең кызы ул.
Туган җирнең матур, юмарт көзе ул!*

«*Безнең тышлыкта*

*Чәчәк – шатлык ул.
Жәмгыятьнең барометры.
Гөлләмәләр алырга киләләр
икән, димәк, жәмгыять исән-
сау. Димәк, кемнәрнедер
куандырырга теләүчеләр бар.
Димәк, жырда яхшылык яши...*

6

Чәчәкләр
патшабикәсе
Чулпан Галиәхмәтова

10

Мөгаллимә
Лилия Гәрәева

18

Сәнәгатътә –
хатын-кыз
Чулпан Галиәхмәтова

24

Саумы,
Сөембикә-ханбикә!
Гөлнур Сафиуллина

Заман һәм без

Үземнең стиль,
үз музыка теләм бар
Эльмира Закирова

Физик та мин,
лирик та...
Эльмира Закирова

Яшәеш

14

Зур гаилә
Эльмира Закирова

20

Аны эт тешләмәгән...
Динара Әхмәт

Алтын бәясенә
төшкән бәрәңге
Рита Сәлахова

46

52

55

Мәдәни тормыш

Еллар чатында
Ләйсән Юнысова

Ялгызлыкның чиге бармы?
Ирида Акалы

«Актриса тормышы: рольләр,
үкенечләр һәм көтү...»
Чулпан Галиәхмәтова

28

Сорау-жавап

30

Психотип буенча киенү

36

Ярыймы, юкмы?

Тавык бавырыннан
паштет

56

58

59

62

42

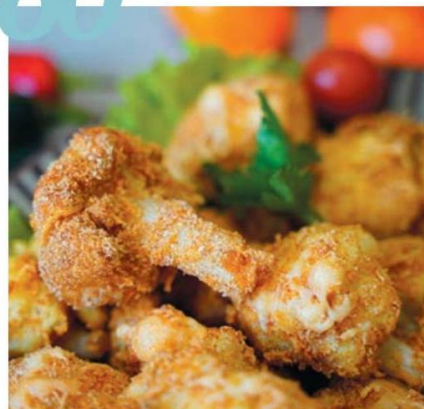
Балачак ядкаре
Чулпан Галиәхмәтова

50

Тылсым туган мизгел
Лилия Гәрәева

60

Клярдагы
кәбестә
Айгөл Темирбулатова

ЧӘЧӘКЛӘР ПАТШАБИКӘСЕ

«Бөтенесе арасыннан сине сайлап алган булыр идем. Потенциалың зур. Эмма нәрсә генә булса да, барысы да яхшыга. Бу сүзләремне гомерең буена онытма. Минем дә рәссам буласым килгән иде, тик сәнгать училищесына укырга керә алмадым, ә менә кем булдым. Язмыш бу!» – ди данлыклы режиссер Празат Исәнбәт, конкурсны үтә алмыйча, елап басып торган кыз янына килеп. Ә кызның актриса буласы килә, театр дөньясына мәкиббән бит ул... үтәсе юлны язмыш алдан ук язып куя. Һәм шул юлдан атлар өчен бөтен шартларны тудыра: табигатьтән бирелгән сәләт, тәрбия, белем... Тормыш кичкәндә очраган кешеләр дә очраклы гына түгел. Яшьлегендә актриса булырга хыялланган кыз бүген матурлык тудыра, шатлык өлешә! «Флореаль» чәчәк салоны хужасы, республикада чәчәкләрне беренче профессиональ аранжировкалаучы, фитодизайнер, флорист, Казандагы чәчәк бизнесының чишмә башында торган Флора ГАЛИЕВА турында сүзбезд. «Кеше тормышындагы һәр чор – бер чәчәк», – ди ул. Аның тормыш гөлләмәсен барлыйк әле.

Миләүшә

«Балачакта миләүшә чәчәкләрен бик ярата идем. Бигрәк тә «Цветик-семицветик» әкиятен укыганнан соң. Бу дөньяга күзләрен зур итеп ачкан сөйкемле чәчкә алар. Тажларын өзә-өзә, теләк теләргә яраттым. Үзенә күрә бер тылсым иде ул. Бу чәчәкләр сабыллар гамьсезлеге, шатлыклары турында сөйли кебек...»

Кечкенә буйлы, зәңгәр күзле, йомшак кына итеп сөйләшкән, ягымлы Фатыйма әбисе... Балачактагы иң жылы хатирәләре аның белән бәйлә Флора ханымның. Татарча матур итеп сөйләшүенә дә ул сөбәпче. Аларның өендә һәрвакыт татарча сөйләшәләр, чөнки әбисе русча белми. Ә ничек матур итеп жырлый ул! «Әйдә әле, кызым, жырлайык», – дип, бөләкәй оныгына да жырлар өйрәтә. Икәүләп «Туган тел»не көйләгәннәре һаман да истә. Ә спектакльләр... Телевизордан спектакль күрсәтсәләр, Фатыйма әбисе бөтен эшен читкә куя. Кечкенә Флора да әбисе янына килеп утыра. Аннан соң шул артистлар кебек кылана башлый. «Беренче театр»дагы Биби булып бер генә уйнамый әбисе каршында. Башкалардан ояла тыйнак кызчык, бары әбисе янында гына рәхәт аңа. Бишенче класска кадәр аның куенында йоклый ул. Намазлы әбисе һәр кич аның чәчләрен сыйпый-сыйпый догалар өйрәтә. Ул мизгелләрен Флора ханым күз яшьләрсез искә дә ала алмый. Әбисе аңарда рух ныклығы тәрбияли, театрға мәхәббәт уята. «Минем фәрештәм», – ди ул әбисе турында.

Жырларга да, биергә дә ярата Флора. Мәктәп спектаклендә уйнаган кечкенә генә роле өчен рус теле укытучысы бөтен класс алдында мактый аны. «Синдә талант бар», – ди ул. Флораның тагын бер сәләте бар – рәсемнәр ясый. Моңысы әтисеннән күчкән. Әтисе Мәхмүт авыр атлетика

буенча спортчы була. Тик жәтди травма аркасында спорттан китәргә мәжбүр була, тренерлык эшенә күчә. Алтын куллы әтисе әкреләп столар эше белән шөгыльләнә башлый. Тыйнак, гап-гади авыл малае, махсус бернинди белеме булмаган килеш агачтан нинди генә әйберләр ясамый. Ул ясаган кәнафинә, аның зәркән эшләнмәләренә тиң сувенирларын кадерләп саклай Флора ханым. Әтисе көтмәгәндә вафат була... Бу югалтуның зурлыгын ул әле дә аңлатып бетерә алмый. Аның өчен әтисе – зур горурылык. «Талант миңа әтидән күчкән. Яши-яши геннарның никадәр көчле икәннән һаман инана гына барам», – ди.

Бала чагындагы юклыкны да оныта алмый Флора ханым. Агач баракта яшәүләре, әнисенә акча жәткерә алмаулары, киём-салым булмау. «Менә шул юклык тик утырмакка, үсәргә стимул бирде», – дип искә ала ул. Дүртенче класска укыган чагы. Күрше апасыннан бәйләргә өйрәтүен сорый. Әнисе дә бәйли бәйләвен, тик ул ике баласын аякка бастыру өчен шәһәр предприятиеләренә берсендә өчәр сменалы эштә эшли. Тиз өйрәнә кыз кул эшенә – шундук итәк бәйләп кия. Шуннан соң бәйләүдән бер дә туктамый инде ул.

Эңжә чәчәк

«Беренче язгы чәчәкләр. Беренче мәхәббәт, олы тормышка беренче адымнар... Эңжә чәчәкнең хуш исле ак кыңгыраулары наз белән төрөп ала кебек. Чисталык һәм сафлык символы. Алар әле дә минем иң яраткан чәчәкләрем».

Шөгыльләре арасыннан рәсем ясау өстенлек ала – ике елда сәнгать мәктәбен тәмамлай. Рәсем ясый башлай икән – дөньясын оныта. Мәктәп стенгазеталарын үзенә күрә азарт белән чыгара. Сигезенчә тәмамлаганда дус

кызы Зөһрә профессиональ-техник училищеда сәнгать бүлегенә студентлар жыю турында белдерү күрәп ала. Алтын таулар вәгъдә ителә: киём-салымнар да бирәләр, бушлай ашаталар да, ә иң мөһиме – яңа форматтагы рәссам-дизайнерлар әзерлиләр. Директорның мәктәптә калырга үгетләвенә карамастан, документларын ПТУга илтеп тапшыралар. Уку башлангач, ике көн генә баралар: алар күзаллаган дөнья булмый ул. Башларын иеп мәктәпкә кайталар. «Бу да тормышның бер баскычы. Тизрәк зур үсәргә теләгән чаклар», – дип искә ала Флора ханым. Мәктәпне тәмамлагач, театр училищесының сәнгать бүлеген сайлый – рәссам-бутафор булачак! Житмәсә, кечкенә чакта күңеленә әбисе салган орлык та сиздерми генә шыта башлый: театр дөньясы, актрисалар, рольләр... Училищениң популяр чоры, данлыклы режиссерлар укыта. Булачак рәссамнарның дәрәсләре Камал (ул чакта Кәрим Тинчурин исемендәге Татар дәүләт драма һәм комедия театры бинасында әле алар), опера һәм балет театрларын- да уза... Актив кыз булачак артистлар белән дуслаша, алар дөньясына кереп китә. Бер премьераны калдырмый карап бара. Диплом алыр вакыт житкәч, училище директоры Мәсгут Имашев аны үзенә чакырып ала. Кызның талантын күргән булса кирәк, читкә жибәрәсе килми, Казанның теләсә кайсы театрын сайларга куша. «Әлбәттә, Камал театры!» – ди Флора. «Син инде үзеңне анда эшлисәң дип сана», – ди директор. Бәхетле билет эләктердем дип уйлый кыз. Тик... Күңелне кытыклы торган хәбәр килеп ирешә: Мәскәүнең данлыклы Щепкин исемендәге югары театр училищесы Казанга студентлар жыйрга килә икән! Үз-үзенә дә әйтергә кыймаган хыялын чынга ашырырга мөмкинлек бит бу! «Мин дә конкурска барам!» – ди Флора. Актерлар тирәсендә йөргәч, сәхнәдә уйнау серләрен күпмедер белә, бии дә, жырлый да, яттан шигырьләр дә сөйли. Өч этапны да үтә ул. Щепкинчы булдым дигәндә генә, конкурстан үтмәвен әйтәләр. «Аның укуына дәүләт акча тотты инде», – дигән театр директоры. Тыела алмый елый кыз. Өнә шул чакта янына Празат Исәнбәт килеп, тормышында шигарь итеп алачак сүзләр әйтә: «Нәрсә генә булса да, барысы да яхшы булачак!» Камал театрына бармый инде ул – күңелә ижади иркенлек тели...

Чалмабаи

«Нәзакәтлелек, чибәрлек, романтика, энергия, мәхәббәт... Новаторлык, авантюризм, үзең ышаныч, купшы булмаган яшьлек нинди яшьлек инде ул?!»

Ә Флора барыбер сәхнәдә уйный. Гайдар исемендәге яшьләр үзәгенә рәссам-бизәүче булып урнаша ул. Ә каршыдагы Ленин исемендәге мәдәният йортындагы халык театрына үзешчәннәр жыйлар. Кыз шунда бара. Спектакльләрдә төп рольләрдә уйный, арияләр жырлай, гастрольләргә йөри. Тик ижади күңелә һаман үрсәләнә әле – нидер эзләнә. Театр түгел икән аның язмышы... Шул чакларда гомерлек мәхәббәтен очрата. Сыйныф-ташының туенда Рөстәм исемле егет белән таныша. «Гап-гади, тыныч кына бер егет иде, химия дип әйтүләре шулдыр инде, яраттым», – ди Флора ханым. Алай гына да түгел, инде өзәлә-өзәлә дигән мөнәсәбәтләренә дә кызның

Фото: Анна Арахамия

Шәһәрнең иң затлы гөлләмәләрен шушыннан табарга була.

тәвәккәл холкы саклап кала. Яңа гына очраша башлаган чаклары. Рөстәм кызы Яңа ел каршыларга Яшел Үзәндәге дусларына чакыра. 31 декабрь көнне кунакка барырга әзерләнгәндә, дус кызы белән элек бергә укыган егет килеп керә. Дусларын озата чыкканда әбисенә әйтеп калдыра: «Мин озакламый кайтам, Рөстәм килсә, көтеп торсын». Егет килгәч, оныгының сүзләрен әби үзенчә житкерә: «Бер егет белән чыгып китте әле ул», – ди. Рөстәм кире борылып китеп бара... Ә Флораның Яңа елны аның белән каршылыгы килә: киенә дә вокзалга чыгып йөгәрә, Рөстәм инде юк – киткән! Алар компаниясендәге бер егетнең телефон номерын белә. Бар батырлыгын жыя да, шалтыратып, адресны сорый һәм берүзе Яшел Үзәнгә китә. «Минем өчен бик кадерле булган инде ул. Шул чакта артыннан барганым өчен үкенгәнем булмады. Бер-беребезне һаман да яратабыз. Рөстәм – минем тылым, бервакытта да бернәрсәгә дә каршы килмәде. Быел бергә яшәвебезгә 37 ел булды», – ди Флора ханым.

Яшь гаиләне сөендереп уллары Адель туа. Тормышының иң кызыклы чоры башлана. 1989 нче еллар. Шәһәр халкына төрле хезмәтләр күрсәткән Горбыткомбинаттан шалтыраталар: яңа ачылган Үзәк никахлашу сараенда өйләнешүчеләр өчен төрле хезмәтләр күрсәтә башлаганнар – фотограф, тамада, прокатка күлмәкләр... Букетлар белән шөгыльләнүче дә кирәк икән – бер танышы Флораны тәкъдим иткән. Ул вакытта әле чәчәкләр дә юк. Кәләш кулында чәчәк булса да, анысы да бакчада үскән гладиолуслар гына. Бу авантюризмга риза була Флора. Башта аңа никахлашу сараеның ике катына чәчәкләрдән күргәзмә ясарга кушалар. Чәчәк үстерүче әбиләрдән, «Декоратив культуралар» совхозыннан чәчәкләр сатып ала, кыр чәчәкләре жыя. (Шул еллардагы кыр чәчәкләре хәзер үтә дә актуаль!) Күргәзмәне бик оша-

талар. Ул вакытта флорист сүзе дә булмый әле, әмма «чәчәк сатучы» дигән гади исемне дә кабул итми Флора. Ижәт итә бит ул, сатып кына калмый. Чәчәкләрне төргәкләү өчен атлас ленталарны желатинга манып, кайчы ярдәмендә бөтеркәли.

Аның хезмәте бик тиз популярлык казана. Үзе генә өлгерә алмагач, бергә эшләргә дус кызы Зөһрәне дә чакыра. Букет ясау гына кызык булмый башлый. Флора, тәвәккәлләп, «Илдан-Лик» мода театрына китә. Директорына кереп, чәчәкләр балы ясарга тәкъдим итә. Бу идеяне шундук күтәреп алалар. Беренче бал зур уңыш казана. Кабат уздыруларын сорыйлар. Һаман-һаман бакча-чылардан чәчәк жыеп йөрәп булмый: Флора, улын күтәреп, бертуган апасы яшәгән Үзбәкстанга чыгып китә. Үзбәкстан кырларынан шимсәс гөлләр жыеп почта аша Казанга жиберә, Бохарага барып ясалма чәчәкләр сатып ала. Ташкентка барып, пластмасс әйберләр житештерә торган предприятиедән кашполар, пластик вазалар алып кайта. Беренче адымнар әнә шулай ясала.

Флора ханым – Татарстанда чәчәкләрне беренче профессионал аранжировкалаучыларның берсе. Мәскәү урман-техник институты каршындагы чәчәк аранжировкалау буенча беренче бөтенсоюз мәктәбендә укый. Бәрәңге, суган-кишер тутырылган сумкасын асып, Мәскәү белән Казан арасында өч ел буе йөри ул. Улын әнисе белән әбисе карарга ярдәм итә. Ире дә беренче карлыгачлар армиясеннән – ул елларда спутник антенналар ясау белән мәш килә. «Хәзер бер-ике букет ясаучыларны да флорист дип атыйлар. Ә безнең чорда таләпләр башкачарак иде. Брошюралар буенча укыдык. Букет ясау өчен чәчәкне әзерләргә агач ботакларында өйрәндек. Һөнәр үзләштерүне төптән, нигездән үк башладык. Бу өлкәдә үземне республикада беренче юл яручы дип саныйм», – ди Флора ханым.

Үзгәреш жылләре исә башлый. Союз таркала, Горбыткомбинат ябыла, кооперативлар чоры житә. Флора да үз кооперативын төзи һәм күргәзмәләр үткәрергә керешә. Кызлар белән ясаган эшләре халык өчен яңалык була.

Нинди генә ижади идеяләргә тормышка ашырмайлар ул елларда! Бу күргәзмәләр яңадан яңа клиентлар алып килә. Ясалма чәчәкләр белән бизәү модага керә. 1994 елда фирмасын оештырып, аңа «Флореаль» исеме бирә. Беренчедән, үз исеме белән аваздаш, икенчедән – француз теленнән чәчәкләргә бай ай дип тәржемә ителә.

Казандагы беренче чәчәкләр салоны да Флора ханымныкы була! Яңа ачылган УНИКС концертлар залы директорына шундый тәкъдим белән килә ул. Директор риза була, тик бер шарт куя: салон ишекләргә һәрвакыт ачык булырга тиеш. Салонның интерьеры, чәчәк аквариумнары яхшы, кашполар алып кайта, халык осталарының эшләрен тәкъдим итә Флора. Ул шәһәрнең популяр аралашу мәйданына әйләнә. Шулай чакта килгән клиентлар әле дә аңа заказлар бирә.

Тик ижади күнел тынычланмый: ул Киевка чыгып китә. Коллажлар ясарга өйрәнү теләге алып бара аны анда. Бик рухланып кайта! Ботаника бакчасынан декоратив агач яфраклары алып кайта да кабат иҗатка чума. Беренче коллажы – алтын балык. Өч теләк теләп ясып ул аны: «кызым тусын иде, чит илгә барып укып кайтсам иде, үз оябыз булсын иде». Бу хыяллары да чыңга аша! Германиягә барып укып кайту мөмкинлеге туа. Тик яңа идеяләр белән эшли генә башлауга – илдә дефолт була. Икътисади тотрыксызлык иң беренче нәкъ менә чәчәк бизнесына китереп суга... салонын ябарга туры килә. Аның каравы, күптәнне хыялы чыңга аша – кызы Карина туа. Үсмер чагында ук туачак кызына атап бәйләгән матур кечкенә күлмәкләр, ниһаять, сандыктан чыга. Үзе кебек чәчәкләр яраткан кызым булачак дип уйлый Флора ул чакта.

Дөнья бераз тынычлангач, «Илдан-Лик» тагы остаханәсен кабат ачып, күптәнне клиентларынан заказлар кабул итә башлый. Челноклар армиясен Флора да туыландыра. Башкалар күлмәк, күн куртка ташыса, ул чәчәкләр, гөлләмәләр ясар өчен кирәкле эшләнмәләр алып кайта. «Ә ул сумкаларда балалар өчен киём-салымга да, дефицит булган азык-төлеккә дә урын табыла иде. Үзем дә һәрвакыт матур итеп киенергә яраттым. Каян килгәндер ул зур сумкаларны өстерәп йөрерлек көч! Бернинди аруталу хисе дә юк иде. Дөртләнеп йөрелгән. Минем алтын елларым», – дип искә ала ул чорларны Флора ханым.

Гортензия

«Рәхмәтле булу, юмартлык, уңдырышлылык, муллык.

Гармония һәм тормыш тәмен аңлау. Хәзер үземне нәкъ менә гортензиягә тиңлим...»

Моннан 17 ел элек Казан үзәгендә – Лобачевский урамының 12 нче йортында ачылган «Флореаль» чәчәк салоны ерактан ук күренеп тора. Шәһәрдәге иң затлы гөлләмәләрне шушынан табарга була. Салон хужасындагы киң күңеллелек, елмаю, кешеләргә карата хөрмәт анда эшләгән һәр флористта да бар.

– Бездә һәркемне елмаеп каршы алалар. «Купшы булгач, сездә кыйммәттер дип уйлый идек», – диләр кайчак, – ди Флора ханым. – «Кыйммәтлесең ала алмаганнар да да матур итеп гөлләмә ясап бирегез», диям кызларга.

Кыйммәтлесең ясап була ул, ә менә очсызрак букетны ясарга сәләт кирәк. Клиент канәгать кала икән, ул безгә кабат әйләнеп кайтачак. Чәчәк бүләк итү сәбәпләре арта икән, димәк, аның тормышы, эше уңышлы бара. Берничә елдан ул инде кыйммәтле гөлләмәләр сатып ала башлаячак. «Мондагы кебек рәхмәтле клиентлар башка бер салонда да юк», – ди кызлар. Мин моның серен беләм: кешегә һәрвакыт жылы мөгамәлә кирәк. Ә безнең салонда әнә шундый мөнәсәбәт хакимлек итә. Яхшылык әйләнеп кайта ла ул!

«Флореаль» салонының тагын бер өстенлеге: чәчәкләрне саклау технологиясен жиренә житкереп башкару. Бүген бүләк иткән гөлләмәдәге композицияләрдәге чәчәкләр иртәгә башларын ияргә тиеш түгел. Бу – Флора ханымның принципияле позициясе. Эшенә әнә шулай зур җаваплылык белән карамаса, бизнесы 30 ел буена бара алмас, озак еллар тугры калган клиентлары булмас иде. Шәһәр буйлап салоннар ачмавын да әнә шуның белән аңлата: сан түгел, сыйфат мөһим!

«Флореаль» инде гаилә бизнесына әйләнеп бара. Флора ханым әкрәнләп яшьләргә юл бирә. Программистлыкка укыган улы аның эшен давам итәргә теләк белдергән. Чәчәкләр дөнәясы, клиентлар, поставщиклар белән аралашу, документ эшләрен алып бару ошый аңа. «Кечкенәдән ижади иде ул. Шигырьләр чыгара, иншалары беренче урынны ала иде», – ди Флора ханым. Киләчәктә Анастасия да кайнана туфрагынан – алтын куллы. Ул гаилә бизнесында – креативлык өчен җаваплы. Ә эшемне алып барып, минем кебек чәчәк яратучы булып дип өметләр баглаган кызы Карина – спортчы. Бабасының каны... Кызы үзен спортка бирүләрен сорагач, әни кеше хәтта аптырап кала. Ә чәчәкләр, дип уйланып кала ул. Әмма бала теләгенә каршы килми. Аның теләгенә дә беркем аркылы төшмәде бит... Карина жиңел атлетика буенча спорт мастерына кандидат, Татарстан җыелма командасы әгъзасы, йөгерү буенча республика, Идел буе федераль округы чемпионы. Идел буе дәүләт физик культура, спорт һәм туризм университетында белем алып, тренер, судья булып эшли. Спорт – аның дөнәясы! «Минем кызым розадан башка чәчәккә белми дә», – дип елмая әнисе.

Беркай ашыкмыйча, тормышның ямен тоеп яши торган чагына кереп бара ул. Янәшәсендә тугры ире, горулыгы булган балалары, үз йөзен, үз стилин, клиентлар базасын булдырган бизнесы. Бәхет өчен тагын нәрсә кирәк? Урманга гөмбәгә йөрү, бакчада чәчәкләр үстерү, өйдә гөлләр тәрбияләү, тәмле итеп ризыклар пешерү... Тагын, әлбәттә, чәчәкләрдән коллаж ясау.

– Чәчәкләр минем өчен энергия чыганагы, – ди Флора ханым. – Чәчәккә сокланмый мөмкин түгел. Чәчәк – шатлык ул. Җәмгыятьнең барометры. Гөлләмәләр алырга киләләр икән, димәк, җәмгыять исән-сау. Димәк, кемнәрдер куандырырга теләүчеләр бар. Димәк, жирдә яхшылык яши, бар ул... Мине шулар сөендерә.

РЕДАКЦИЯДӘН: Флора Мәхмүт кызы ГАЛИЕВАНЫ юбилее белән котлыйбыз. Сәламәтлек, бәхет телибез. Әле бик озак еллар чәчәкләр патшабикәсе булып яшәгез!

1955 елның жәе. Арча районының Яңа Кенәр урта мәктәбенә бер төркем яшш укытучылар кайта. Арада рус теле һәм әдәбияты укытучысы итеп жиберелгән Стелла Сөләйманова да (кыз чактагы фамилиясе. – авт.) бар. Ул вакытта әле япъ-яшш педагогның шушы мәктәптә кырык елга якин белем бирәсен, Социалистик Хезмәт Герое исеменә лаек буласын, Ленин һәм «Почет Билгесе» орденнары аласын беркем белми. Яңа Кенәр мәктәбе бүген Стелла Зәкиевна ГАБДРАХМАНОВА исемен йөртә. Арчаның үзәгендә – хакимият бинасы каршындагы аллеяда абруйлы укытучының бюсты куелган.

Лиля ГӘРӘЕВА

Мәктәптә 33 ел рус теле һәм әдәбияты укыткан педагогка үз гомерендә күпме генә интервью бирергә, ничә генә журналист белән очрашырга туры килмәгәндер. «Ни өчен укытучы булырга теләдегез?» – дигән сорауга ул инде ничәмә-ничә тапкырлар җавап кайтарган. Бу сорауны аңа беренче тапкыр Казан дәүләт педагогика институтына укырга кергәч бирәләр. «Әнием Зәйнәп укытучы булганга... Аның кебек буласым килде...» – ди ул.

Ул вакытта барысын да сөйләргә яраса, әнисенң бабасы булган Сөләйман ахун турында да, татарлар яшәгән төрлө төбәкләрдә муллалык итеп, мәдрәсәләр тоткан аның ун улы, шул улларның берсе – 1872 елда Арча районы Кышлау авылына мулла булып кайткан Лотфулла бабасы, Коръянне яттан укыган, гарәпчә укый-яза белгән Гыйльмибаян дәү әнисе турында да әйтми калмас иде дә бит... Ләкин ул вакытта боларның берсен дә сөйләргә ярамый.

Казанда Черек Күл яныннан узганда ни өчен күзләре яшләнүен дә беркем белми. Башта – әтисен, аннары – әнисен, соңыннан аның үзен – 4 яшьлек кызны алырга килгән кара машиналы караңгы төнне бик яхшы хәтерли ул. Татарстан дәүләт нәшриятын җитәкләгән әтисе Зәки Мөхсинов 1937 елда кулга алына. Имеш, советка каршы эшчәнлек алып барган. Хатыны Зәйнәпкә: «Бер гаебем дә юк, озак тотмалар», – дип хат язып чыгарса да, алар башка очрашмый инде... 1938 елда атып үтерелгән Зәки Мөхәммәтҗан улы егерме елдан соң аклана. Ә Зәйнәп Лотфулла кызын биш елга Мордовиядәге тоткыннар лагерена ябалар. ВЛКСМ члены, Мәскәүдә Надежда Крупская исемендәге коммунистик тәрбия академиясен тәмамлаган югары белемле педагог, иреннән баш тартмаганы өчен, «халык дошманы хатыны» исемен күтәрергә мәҗбүр була. 4 яшьлек оныгын Гыйльмибаян абыстай Казандагы балалар йортынан эзләп таба.

Әнисе кайткан көн дә хәтерендә. «Дәү әни күршеләргә катык оеткысына кертеп жибергән иде. Чыксам, өйдә бер матур хатын утыра. «Бу апаны танийсыңмы?» – диләр. Танымыйм, ләкин шул вакытта жаным аның бик

кадерле, бик тә газиз кеше булуын сизә. «Бу – синең әниң», диюгә, кочагына атылдым...» – күңеле тулып, Стелла апа йөзен читкә бора...

Һәркемнең тормышында юнәлеш бирүче, юл күрсәтүче берәү була. Күпләр өчен бу рольне укытчы башкара. Әнисеннән тыш, үзенә юл күрсәтүче дип Стелла Зәкиевна класс җитәкчесен – Ленинградтан эвакуацияләнеп кайтып, Арчаның беренче мәктәбендә рус теле һәм әдәбияты укыткан Любовь Преображенскаяны атый. Кышлау мәктәбе мәдире вазыйфасын башкарган әнисен Арча районы мәгариф бүлегенә өлкән инспектор итеп күчәргәч, Стелла шул мәктәптә укый. Ак халатлы табибә булырга хыяллана ул. «Табибә булу – бик авыр, катлаулы эш, – ди аңа Любовь Федоровна. – Педагогиканы сайла, синнән бик яхшы укытчы чыгачак». Соңыннан аның бу сүзләрен ул үз укучыларына да әйтәчәк. Стелла Зәкиевнаның үзенә дә егермедән артык укучысы педагогиканы сайлаячак.

– Мәктәптәге беренче көнегезне хәтерлисезме? – дип сорыйм өлкән мөгаллимәдән.

– Хәтерлим! – ди ул күзләреннән зәңгәр нурлар чәчеп. – Август ае иде. Мәктәптә ремонт бара: бөтен җирдә буюу исе генә! Мәктәпнең ул чактагы директоры Хәсән Сабитов безне бик жылы каршы алды. Яңа Кенәр мәктәбендә бик көчле укытучылар коллективы эшли иде: Каюм Ягъфәров, Каймә Ибраһимова, Фәрәхшәт Бигашева, Фәния Халитова... Миңа 8 нче классларны бирделәр. Беренче дәрәскә кергәндә бик каушаганым иштә.

Лев Толстойның: «Үз фәнең белән балаларны тәрбияләргә уйлыйсың икән, син аны башта үзәң ярат һәм үзәң яхшы бел», – дигән сүзләрен Стелла Зәкиевна үзенә девиз итеп сайлый.

– Дәрәсләргә озаң әзерләнгән идем. Дәрәслек буенча сөйләргә яратмадым. Анда язылганны балалар үзләре дә укый ала. Аларны кызыксындырам дисәң, дәрәслектә булмаганны сөйләргә кирәк. Китапханәгә барып, кайсы язучы турында нинди китап, газета-журналда нинди мәкалә чыккан – барысын да барлыйм, аннары аларны бер альбом итеп туплыйм...

«Синең исемең йолдыз дигән сүз. Исеменә лаек булырга тырыш», – ди аңа укытчысы Любовь Преображенская.

1978 елгы уку елы тәмамланырга берничә генә ай калгач, Стелла Зәкиевнаны, ул вакытта инде Габдрахманованы, директорның укыту эшләре буенча урынбасары Фәрәхшәт Нуриевна чакырып ала. Аның: «Дәрәс планнарыңны, журналларыңны миңа кертәрсәң әле», – дигәнәң мөгаллимә аптырап кала. «Тикшерергә киләләр сине. Орден бирергә теләләр», – ди завуч. Аның «орден» дигәнәң ишетеп, Стелла Зәкиевна мәктәп директорына ашыга: «Миңа орден кирәкми. Мәктәптә миннән дә лаеклырак укытучылар бар. Аларның күзенә ничек күрәнермен?» Уку елы беткән көннәрдә аны Мәскәүдә узган III Бөтенсоюз укытучылар съездына чакырып телеграмма килеп төшә. Бөтен Советлар Союзыннан җыйылган педагогларны Леонид Ильич Брежнев үзе сәламли. Шушы тантанада Арча районы Яңа Кенәр мәктәбендә озаң еллар балаларга белем биргән Стелла Зәкиевнага Социалистик Хезмәт Герое исеми бирелә, Ленин ордены белән алтын «Урак һәм чүкчә» медале тапшырыла. Татарстанда бу мәртәбәле исемигә укытучылар арасынан беренче булып Стелла Габдрахманова лаек була. Мәскәүдә алар яшәгән «Россия» кунакханәсенә бер-бер артлы котлау телеграммалары ява. Кремльнең Съездлар сараенда аның хөрмәтенә татарча җыр яңгырый!

– Гомер буе Герой исемен акларга тырышып яшәдем, – ди чал чәчле мөгаллимә. – Үземне герой итеп сиздемме? Ул мәртәбәле исемиң берәр ничек файдаландыммы? Юк, әлбәттә. Ирем Хәбир белән икебез дә гап-гади укытучылар булып, бик тыйнак яшәдек. Хәбир Арча районы Түбән Оры авылы егете иде. Армиядән кайткач, Яңа Кенәр мәктәбендә физика белән астрономия фәнен укытты. РСФСРның Халык мәгарифе отличнигы, Татарстанның атказанган укытучысы дигән мактаулы исемиң алды. Укучылары бик яратты аны.

Яхшы күңелле, әйбәт кеше иде. Ике бала үстердек. Кызыбыз Светлана да, улыбыз Айдар да мәктәпне алтын медальгә тәмамлады. Кайчандыр минем табибә булу хыялың кызыбыз тормышка ашырды – педиатр булды. Ә улыбыз Айдар әтисе эзеннән китеп, Казан дәүләт университетының физика факультетын тәмамлады.

Әле 70 нче елларда ук Хәбир, менә күрәрсез, берзаман һәр кешенең кесәсендә телефон булып. Капка төбе саен икешәр машина торып, балаларны мәктәпкә машина белән генә китерерләр, ди иде. Кызганыч, фаразлары чынга ашкан көннәргә генә үзә күрәп җиткәрә алмады, 2001 елда вафат булды.

– Стелла Зәкиевна, сез укыткан укучыларның кайсысыннан гына сорасаң да, ул бик миһербанлы иде, безне бервакытта да ачуланмады, диләр. Балаларны шулай бер дә ачуланмый гына да укытып буламы? – дип сорыйм тәҗрибәле педагогтан.

– Бер дә ачуланмый гына булмагандыр инде анысы, – ди ул, тыйнак кына елмаеп. – Ләкин шәхесләрен кимсетеп, әллә нинди сүзләр белән ачуланганым булмады, анысы хак. Мин балаларны кызгана идем. Ул елларда мәктәптә кайнар төшке ашлар юк. Сумкаларына ике телем ипи, бер шешә чәй тыгып килеп, шуның белән алты-җиде дәрәс укырга, аннары җәяүләп ничә чакрым кайтырга кирәк. Кайткач, дәрәс тә әзерлисәләр бар, әти-әниләренә дә булышырга кирәк. Шуңа күрә хәлләренә керергә тырыша идем. Ул чорда балалар да бик тыңлаучан булды ахрысы. Сүземне тыңламаганның, әрләшеп утырганның бер дә хәтерләмим.

Укучылар аркасында бары бер тапкыр гына еладым. Хәзер сөйләсәм, көләсәм килә, ә ул вакытта күңелемә бик авыр булган иде. Дәрәс вакытында класска завуч Фәрәхшәт Нуриевна керде дә: «Стелла, син балаларны бер дә орышмыйсың. Алар әнә нәрсә

Сөләймановлар – татар халкына 200 елга якын хезмәт итеп, аң-белем биргән нәсел. Стелла – шул нәселнең дәвамчысы.

эшлэгәннәр!» – дип, ачуланып чыгып китте. Классымдагы малайлар завхозны кабинетында бикләп калдырган икән. Тәрәзгә карадым да еладым шул вакытта.

Без эшлэгәндә укытучының эше дәрес бирү белән генә чикләнмәде. Педагогларга ижтимагый эш тә йөкләнгән иде. Халык арасында агарту эшләре алып барырга, колхозга булышырга, бәйрәмнәрдә концерт, спектакльләр куярга – санап та бетерә торган түгел. Мин аларның барысын да яратып эшләдем. Укучылар белән класстан тыш чаралар уздыру да ошый иде миңа. Дәрестә генә бөөк классикларның биографиясе белән дә, ижады белән дә тулысынча тынышып бетеп булмый. Төрле викторина, конкурслар, ижади кичәләр күбрәк шул максаттан оештырылды.

Стелла Зәкиевнаның укучылары, ничә ел узса да, аның дәресләре һаман истә, диләр. Укытучылары турында күңелләрендә бары жылы хисләр генә саклануын әйтәләр.

– Стелла апа безне 9–10 нчы классларда укытты, – дип искә ала мөгаллимәнең 1979–1981 еллардагы укучысы, менә инде 37 ел хирург булып эшлэгән **Әнвәр ВАФИН**. – Ул безгә әни шикелле иде. Дәресен әйткәндә, безнең инде тәрбия дә шуның кадәр генә булгандыр. Кайчагында мәктәпкә дә бармый калабыз, йә дәрестән

качып китәбез. Сүкмәде ул безне.

Хәлебезгә керә иде. Ул безне шулкадәр яраткан икән, моны, 60 яшьлек кеше буларак, хәзер беләм.

Стелла Зәкиевна мине дәрес юлга бастыручы кешем дә булды. Казан дәүләт медицина институтына кергәч, укуну өч тапкыр ташлап кайттым. Авылда яшисем килде. Соңгы кайтуымда әни Стелла Зәкиевна янына жибәрде. Минем укыйсым килми, комбайнда эшлисем, авылым басуларын иңләп йөрисем килә, дигәнменне ишетеп, ул тиз генә Кави абый Нурижановны чакырып керде. Кави абый – математика укытучыбыз. Аның өч улы да табиб. «Авылга син табиб булып та кайта аласың. Алай кешеләргә яхшылыгың күбрәк тиячәк», – дип, Стелла апа миңа кызы Светлананың лекция дәфтәрләрен биреп жибәргән иде. Инде менә үземнең өч улым да табиб.

Укытучының укучылары язмышында никадәр мөһим роль уйнавын бүген үзе дә тәҗрибәле педагог **Илгизә ГАЛИМУЛЛИНА** үз мисалында раслый.

– Яңа Кенәр мәктәбен 1966 елда тәмамладым. Табибә булам дип хыялландым. Ләкин медицина институтына керергә балларым житеп бетмәде. Бер ел үзем укыган мәктәптә пионервожатый булып эшләргә туры килде. Инде уку елы тәмамланып килә иде, Стелла Зәкиевна чакырып алды да: «Педагогика институтына кер син. Укытучылык сәләтең бар, менә дигән укытучы булачаксың», – диде. Биш елдан үз мәктәбемә укытучы булып кайттым. Стелла Зәкиевна белән туғыз ел бергә эшләдек. Гомер буге аралашып яшибез. Ул бик яхшы әңгәмәдәш.

Моннан алты-жиде ел элек бер очрашканда ул минем жиденче класста язган иншамны искә төшереп шаккаттырды. «Мин жәйне ничек уздырдым» дигән темага инша яздырган булган. Мин шунда: «оекбаш бәйләргә өйрәндем» дип язганмын.

Стелла апа рус шагыйрьләренен шигырь-поэмаларын шулкадәр сәнгатьле итеп яттан сөйли иде. Ул безне рус әдәбиятын яратырга өйрәтте. Дәреслекләрдә, гадәттә, әсәрләрнең берәр өзеге генә бирелә, аны тулысы белән сирәк укучы гына укып чыга. Ә Стелла Зәкиевна безгә шул әсәрдәге иң хисләр, иң жанга үтеп керә торган өзекләргә укый. Бу аның әдәбиятны яраттыру алымы булган икән бит.

– Стелла Зәкиевна класс житәкчесе иде. Ул безне әле дә: «Минем яраткан укучыларым» дип атый. Мәктәптәге иң тату, иң бердәм класс булдык. Укуыбызны тәмамлаганга 45 ел, без әле дә дуслар. Биш ел саен очрашып торабыз. Бу очрашуларда укытучыбыз – иң хөрмәтле кунагыбыз, – дип уртаклаша укытучысына кагылышлы хатирәләрен 1983 елдан бирле балаларга белем бирүче педагог **Фирдания ЯРУЛЛИНА**. – 45 ел буена барган дуслыгыбыз – Стелла апаның тырышлыгы. Ул безне, 9–10 нчы сыйныфка әллә ничә авылдан жыелган балаларны, бер йодрыкка туплап, бер коллектив итә алды.

Без туғызынчыны тәмамлагач, Стелла Зәкиевнага Социалистик Хезмәт Герое исеме бирелде. Ул шатлыклы көннәр гел истә. Укытучы апабыз турында ул елларда бик күп яздылар. Шул вакытта аның балачагында нинди зур фажига кичергәннән, күңел трагедиясен беребез дә белмәгәнбез. Моңы без соңыннан гына аңладык.

Стелла Зәкиевна минем очен укытучы үрнәге генә түгел, кешелекле үрнәге дә.

...Аның фотоальбомында бер рәсем саклана. Бәләкәй кызының фотосурәте артына әтисе Зәки абый болай дип язып куйган: «Минемчә, Стелла – гажәеп акыллы, шул ук вакытта сәнгатьне аңлый торган сәләткә ия кеше». Үзенең тормышы белән дә, хезмәте белән дә әтисенең бу сүзләрен 100 процентка аклый Стелла Зәкиевна.

РЕДАКЦИЯДАН: 17 ноябрь – мөгаллимәнең туган көне. Аны гомер бәйрәме – 91 яше тулган көне белән чын күңелдән котлыйбыз. Әле озақ еллар укучыларыгызның хөрмәтен, балаларыгызның яратуын тоеп яшәргә язсын сезгә, Стелла Зәкиевна!

КИТАП УКУ – ЖИҢЕЛ ЭШ ТҮГЕЛ

КИТАП УКУ УЛ...

– Башка бер дөньяга чуму, фантазияне үстерү, белемне арттыру. Әлбәттә, күпчелек вакытта китап уку – жиңел эш түгел, ләкин ул бик кирәкле. Минә әни мәктәпкә киткәнче укырга өйрәткән иде. Шуннан бирле укудан аерылганым булмады.

УКЫРГА МӘХӘББӘТ УЯТКАН КИТАП...

– Әти-әнием өендә китаплар бик күп иде. Алар әле рус әдәбиятының иң матур үрнәкләрен бастырган «Роман-газета» журналын да яздырып алалар иде, аннары өйгә «Ридерз дайджест» журналы килә башлады. «Китапмы йә тәмле әйбер алабызмы», – дип сораса әни, апам белән һәрвакыт: «Китап!» – дип җавап бирә идек. Балачакта иң күп укылган китап – Александр Волковның «Волшебник Изумрудного города» һәм шул сериядә чыккан тагын биш китап.

МИНЕМ КАРАШЫМНЫ ҮЗГӘРТКӘН КИТАП...

– Миңа чит ил әдәбияты дөньясын ачкан университет укытучыларыма рәхмәтләмен. Ул вакытта экзистенциализм белән таныштым. Карашларыма йогынты ясаган язучылар: Жан-Поль Сартр, Франц Кафка. Абсурд, фәлсәфи эзләнүләр, көчле образлар, шомлылык – болар барысы бары тик сүзләр ярдәмендә барлыкка килә. 4–5 нче курсларда сүзнең никадәр көчле икәнен чын-чынлап аңлый башладым мин.

Шулай ук миңа зур йогынты ясаган авторлардан Михаил Булгаков һәм Габриэль Гарсиа Маркесны атар идем. Аларның «Дьяволиада» һәм «Хроника объявленной смерти» китаплары аеруча кадерле. Гомумән, магия реализмы жанры миңа бик яқын.

ҮСМЕР ВАКЫТЫМДАГЫ ДУСТЫМ-КИТАП...

– Магия реализмы, фантастика темасын дәвам итсәк, аңа тартылу үсмер чакта барлыкка килгәндер дә инде. Ул вакытта фантаст-язучы Кир Булычевны укый идем, соңыннан Аркадий һәм Борис Стругацкийлар китапларына күчтем.

ӨСТӘЛ КИТАБЫМ...

– Соңгы елны мин Салих Сәйдәшев музееда эшлим. Шуңа күрә өстәл китапларым барысы да композитор турында: Дилбәр Саинова-Әхмәрова,

Фәридә Салитова язган китаплар һәм Сәйдәшев турында истәлекләр.

БАЛАЛАРГА УКЫГАН КИТАПЛАРЫМ...

– Балаларым юк әле, ләкин апамның ике баласына, үзләре укырга өйрәнгәнче, китап укырга ярата идем. Яратып тыңлый торган китаплары арасында иң-иңе – «Ак Барс кайда яши?» Ни өчендер аны бик яқын иттеләр. Бәлки, интерактив китап булгангадыр.

ХӘЗЕР УКЫЙМ...

– Хәзер укый торган китабым шулай ук музей белән бәйлә – Зөлфирә Трегулованың «Искусство как выбор» китабы. Третьяков галереясының элеккеге җитәкчесе үз тормышы, эше, тәҗрибәсе турында язган автобиографик әсәр ул.

ТАТАР ӘДӘБИЯТЫНДАГЫ ЯРАТКАН ӨЧ ӘСЭРЕМ ҺӘМ АВТОРЫМ...

– Татар әдәбияты белән соң таныштым. Тольяттида – рус мохитендә үстем мин. Безнең өлкәдә бары бер татар газетасы чыга иде. Авылга кайткач, андагы китапханәдән бер-ике китап алып укыганым булгандыр. 2009 елда Казанга беренче тапкыр килгәч, Тольяттига татар китабын сатып алып кайттым. Миңа татар әдәбияты белән танышасы да танышасы иде әле. Ә яраткан авторлардан Гаяз Исхакый, Хәсән Туфан, Дәрдемәнд, Туфан Миңнуллиннарны әйтеп узар идем.

БАСМА ҺӘМ ЭЛЕКТРОН КИТАПНЫҢ УҢАЙ ҺӘМ ТИСКӘРЕ ЯКЛАРЫ...

– Әйтә алмыйм. Икесен дә бертигез күрәм.

УКЫРГА КИҢӘШ ИТӘМ...

– Гомумән, укырга киңәш итәм. Минемчә, күп бөлү, укымышлы булу бүгенге көндә иң кирәкле soft skills сыйфатлары (социаль-психологик күнекмәләр – ред.) арасында. Бер-ике бит булса да укып чыгарга көн саен вакыт табып була. Уку буенча минем өчен иң шәп үрнәк – әбием. Ул өч класс белемле генә иде, әмма начар күрә башласа да, һаман укырга тырышты. Бервакыт мин аңа Казаннан детектив алып кайттым. Ул аны кич бие укыды, аннары төнлә дә торып укыган. Әсәрнең нәрсә белән тәмамлануын шуның кадер нык беләсе килгән инде аның.

Алсу ХАФИЗОВА,
Татарстан Милли
музееың филиалы –
Салих Сәйдәшев
музееың кече фәнни
хезмәткәре

МИН УКЫЙМ

ҮЗЕМНЕН СТИЛЬ, ҮЗ МУЗЫКА ТЕЛЕМ БАР

Балачак диюгә, туган жир, таулар, чишмәләр, Агыйдел, үзем өчен кадерле булган кешеләр күз алдыма килә. Башкортстанның Илеш районы Югары Яркәй авылында тудым. Миңа 5 яшь чакта Казанга күчеп китсәк тә, ел саен картәтәйләргә кайта идек. Ул пароходта кайтулар! Кама белән Агыйдел кушылган урыннар бөтенләй гаҗәп! Суның төсләре үк аерылып тора. Иртүк Груздевка пристанена төшүләр... Эткәйнең әтисе – минем картәтәй 30 елдан артык атаклы «Агыйдел» колхозының председателе булды. Сугышта бер аягын югалтып кайткан фронтовик иде ул. Менә аның безне каршыларга килүләре, мине бер аягында күтәрәп, үттекиләп сөйләре... Дилбегәнә тартып, атны җиңелчә куалап, әрәмәләр буйлап алып китүләре, текә кыялар яныннан узганда атның, куркып, пошкырып куюлары... Балыкчылар йортында уха пешерүләр, Агыйделдә йөзүләр... Картыкайның умарталары тагын... Бал кортлары чакмасын дип безне өйгә ябып, эшләпәләрен киеп, бал аертулары... Эткәй-әнкәйләр белән Груздевкага Хәсән абый Сарьяннарга кунакка барулар... Барысы да сагындыра. **УЛ ЯКЛАР ҖАНЫМА, МОҢЫМА КЕРГӘН. ШУҢА РОМАНТИК МИН. БОЛАР БАРЫСЫ ДА МУЗЫКАМДА, ҖЫРЛАРЫМДА ЧАГЫЛА.**

Казанда ишегалдыбызда музыка мәктәбе бар иде. Мин скрипка классына йөри башладым. Аннары өйгә пианино алып кайттылар. Аклы-каралы клавишаларына басып, төрле авазлар чыгарам. «Җил сызгыруын, яңгыр явуын, күк күкрәвен ничек ишетәсең? Әйдә, шуларны уйнап күрсәт әле», – ди әнкәй. Һәм мин, күзаллап, шуларның аһәңнәрен бирергә тырышам. Кояш чыгуын, ай нурлары төшүен тасвирлыйм. Эткәй белем күтәрү курсларына укырга киткәч, и сагынам инде! Әнкәй шул хисләремне көйгә салып карарга кушты. «Әтине сагыну» дигән беренче көем шулай туды. Миңа 7 яшь иде ул чакта. Әнкәйгә рәхмәтле мин. **БАЛАГА ХЫЯЛ ДӨНЬЯСЫН АЧАРГА, КҮЗАЛЛАУЛАРЫН БАЕТЫРГА БУЛЫШЫРГА КИРӘК.**

Хатын-кыз опера-балетлар язарга тиеш түгелдер, бәлки. Хәер, аны болай да сирәк кешеләр генә яза инде. Хатын-кыз ул – беренче чиратта, гаилә учагын саклаучы, җылылык, рәхәт атмосфера тудыручы. Иринең, балаларының бәхете хатын-кыздан тора. Әгәр хатын-кыз әнә шул төп вазыйфасыннан тыш, башка эшләргә, әйтик, иҗатка, фәнгә, вакыт таба икән, бик әйбәт. Афәрин генә дим. Безнең хатын-кызлар бик тырыш, тәртипле, чиста-пөхтә бит. Әнкәй әйткәннәр кагыйдә

кебек искә төшә: **«ӨСТӘЛЕНДӘ ГЕЛ КАЙНАР АШЫҢ ТОРСЫН, ӨЕҢНЕ ЧИСТА, ТӨРТИПЛЕ ТОТ, БАЛАЛАРЫҢ СӘЛАМӘТ БУЛСЫН, ИРЕҢ КАНӘГАТЬ КАЛСЫН».** Менә шундый булырга тиештер ул хатын-кыз. Үзем дә шуңа омтылам. Табын әзерләгәндә дә матур булсын дип, ак ашъяулыклар ябам, өстәлгә чәчәкләр, шәмнәр куям, чынаяк-тәлинкәләренә матур итеп тезәм...

Әнкәй төрки телләрдә сөйләшүче балаларга рус телен тиз һәм сыйфатлы итеп өйрәтү буенча күп дәрәслекләр, методик кулланмалар чыгарды. Ул филология фәннәре кандидаты иде. **ТАТАР ТЕЛЕН ӘЙБӘТ БЕЛСӘҢ, КИМЕНДӘ БЕР АТНА ЭЧЕНДӘ ТЕЛӘСӘ НИНДИ ТУГАНДАШ ТӨРКИ ТЕЛДӘ СӨЙЛӘШӘ АЛАЧАКСЫҢ, ШУҢА ТАТАРЧА БЕЛЕРГӘ КИРӘК,** дип тәрбияләде. Кешенең нинди гаиләдә үсүе, нинди тәрбия алуы бик мөһим. Әнкәй кызыксыну уята алмаган булса, бәлки, музыка буенча китмәгән дә булыр идем. Бәлки, телләр белгече, тәржемәче йә икътисадчы булыр идем. Миңа күп нәрсә әнкәйдән бирелгән. Ул бик иҗади кеше иде. Коръян әлифбасын язганда 80 яшеннән дә өстә иде инде ул.

Эткәй ТАССР Госпланында экономист булып эшләде. Бик ачык кеше, яхшы белгеч иде. Аңардагы җаваплылык миңа да күчкән. Төгәл, бик оешкан кеше иде. Мин дә шундый. **СОҢГА КАЛЫП ЙӨРҮЛӘРНЕ ЯРАТМЫМ. БАРЫ БИШ КЕНӘ МИНУТКА СОҢАРУ ГАФУ ИТЕЛӘ.**

Эткәй белән әнкәй гел шаярып-көлеп сөйләшәләр иде. Үзара мөнәсәбәтләре бик матур, бер-берсенә «җанаш» кына дип торалар. «Мәрһәм», «Зәки» дип эндәшүләр юк. Без эткәй, әнкәй, картыкай, картәтәй дип сөйләшәбез. Шулай әйтү ягымлырак, җылырак тоела миңа. **ӘТИ, ӘНИ ДИП ӘЙТҮ КАТЫРАК ЯҢГЫРЫЙ СЫМАН. МАТУР ГАИЛӘ ИДЕК БЕЗ. ӘТИ-ӘНИЛӘРЕБЕЗ БЕЛӘН ГОРУРЛАНЫП, АЛАРГА КАДЕР-ХӨРМӘТ КҮРСӘТЕП ЯШӘВЕБЕЗ БЕЛӘН ТОРМЫШЫБЫЗ ЯМЬЛЕ БИТ!** Ренат Харис шигыренә язып, Айдар Фәйзрахманов башкара торган «Җанаш» дигән җырымны эткәйләргә багышладым.

Әнкәй гел әйтә килде: **«ФАРВАТЕРНЫ КҮР! ТӨП БУРЫЧЫҢНЫ ВАК-ТӨЯКЛӘРЕННӘН АЕРА БЕЛ, ЮКСА МАКСАТЫҢА БАРЫП ҖИТКӘНЧЕ ӘЛЛӘ КАЙЛАРГА БАРЫП ТӨРТЕЛӘЧӘКСӘҢ».** Шушы принцип миңа гаиләдә дә, бала тәрбияләгәндә дә, иҗатта да, кешеләр белән мөнәсәбәтләрдә дә искиткеч ярдәм итте.

Россиянең һәм Татарстанның
атказанган сәнгать
эшлеклесе, Татарстанның
халык артисты, Г. Тукай
исемендәге Дәүләт
премиясе лауреаты
Резеда АХИЯРОВАның
тормыш кагыйдәләре

Фото: Анна Арахамия

Тагын бер әһәмиятле шарт: гаилә төзегәндә культураны, дәрәжәсе, тәрбиясе ягыннан үзәң тиң кешене сайларга кирәк. Нәкъ менә шул культура, интеллигентлык гаиләне кыен чакларында коткара.

Мин – бик бәхетле хатын-кыз! Ижатта да, шәхси тормышымда да. Гаилә, әти-әни, бала, оныклар – барысы да шатландыра. Кешеләргә ярдәм итәргә яратам, конкурсларда жюриларда утырганда талантлы яшьләргә күрә алып, аларга булышырга тырышам. Беркайчан карьерига омтылмадым, югары дәрәжәләргә ирешәм дип очырмадым. Минә яраткан эшем белән шөгыльләнү бәхетле итә. Кешенең гаиләдә бәхетле булып яшәве дә мөһим. **МИН ЯРАТЫП ҺӘМ ЯРАТЫЛЫП ЯШӘДЕМ. ЯРАТУ ХИСЕ БӘХЕТ КИТЕРӘ.**

ВАКЫТНЫ ДӨРЭС БҮЛӘ БЕЛСӘң, БАРЫСЫНА ДА ӨЛГЕРӘСӘң. БУ ИНДЕ МИНЕМ КРЕДО. Кызым Алинәне өченче курста таптым. Шуңарчы сессияне «биш»легә генә тапшырып бетердем. Кибетләрдә әйбер юк чак иде, киёмнәргә үзем бәйләп кидерттем. Әнибез безне кечкенәдән үк оешканлыкка өйрәтте. Займищегары бакчада яшәгәндә әткәй белән әнкәй Казанга эшкә китәләр иде. Сеңлем Лилия белән йокыдан торуга өстәлдә без башкарасы эшләр исемлеге ята. Чүп утарга, жыләк жыярга, су сибәргә, кичкә аш пешереп куярга... Әнкәй кушканнарны жиренә житкереп үтәгәч, уйнарга чыгарга да өлгерәбез.

БАЛАЛАР ВАКЫТЛАРЫН ЮК-БАРГА САРЫФ ИТЕП, ЭЛЕНКЕ-САЛЫНКЫ ЙӨРЕРГӘ ТИЕШ ТҮГЕЛ. ӘТИ-ӘНИЛӘР ҮЗ ВАКЫТЫНДА АЛАРНЫҢ СӘЛӘТЕН, МА-ВЫГУЛАРЫН КҮРЕП АЛЫП, ДӨРЭС ЮЛ КҮРСӘТСЕН. Балаларны кызыксындыра торган өлкәләр күп бит ул. Футбол-хоккей, гимнастика, шахмат, рәсем... Минем оныклар йөзү белән дә мавыктылар, картинг, робототехниканы да үз иттеләр, ИЗОга да йөрделәр. КФУ каршындагы Лобачевский исемендәге лицейны тәмамлап, Никита быел Мәскәү югары экономика мәктәбенең компьютер фәннәре факультетына укырга керде. Ул Бөтенроссия олимпиадаларында призлы урыннар яулады. Рәсемнәре күргәзмәләрдә эленеп торды. Захар – беренче разрядлы шахматчы. Абыйсы кебек, математика, робототехника белән кызыксына. Икесе дә бик талантлылар, Бер минут та буш вакытлары юк.

Мин Ренат абый Харис белән бер дулкында. Без күптәннән таныш инде. Мәктәп елларымда ук аны белә идем. Ул «Яшь ленинчы» газетасында җаваплы секретарь булып эшләгәндә, мин редакциягә килеп, үземнең Равил Фәйзуллин шигыренә язылган «Таң» дигән беренче җырымны калдырдым. Җыр ноталары белән газетада басылып та чыкты. Соңрак инде ижатташ дусларга әйләндек. «Шагыйрь мөхәббәте», «Сөембикә» операларына, «Алтын Урда», «Иакинф» балетларына либреттоларны Ренат абый язды. Аның белән эшләү бик кызык, рәхәт. Ул шулкадәр тирән белемле, эрудицияле, тәҗ-

рибәле, сәясәт, тарих, әдәбият, тел буенча бик күп белә, режиссерлар тарафыннан нинди таләпләр куелганын да, тамашчыга нинди әсәр кирәген тирәннән аңлап, тоеп иҗат итә. Аның либреттолары ошый миңа. Аларда ниндидер көч бар, әйбәт энергия агыла. Ул минем характерга да туры килә. **ИҖАТНЫ ТУЛЫЛАНДЫРА, КӨЧӘЙТӘ ТОРГАН КЕШЕНЕҢ ЯНЫңДА БУЛУЫ – ҮЗЕ ҮК ЗУР ТАБЫШ.**

Иҗат газәпләры кичереп җәфаланмыйм. Музыка җиңел языла. **МИңА УТЫРЫГА ҺӘМ ШУЛ МУЗЫКА ДӨНЬЯСЫНА ЧУМАРГА ГЫНА КИРӘК! ЯЛГЫЗЫМ КАЛЫРГА! БЕРКЕМ ДӘ МИНЕ БҮЛДЕРМӘСЕН, МИңА КОМАЧАУЛАМАСЫН.** Ирем композитор булгач, ул хәлемне аңлап, кайвакыт үзенең киңәшләрен дә бирә иде. Киңәшләргә мохтаҗ булмасам да, тәнкыйть тә кирәкле шәйдер. Концерттан кайткач, чәйләр эчә-эчә, бәхәсләшә-бәхәсләшә бөтенесен кабат җыеп сүтә идек. Ул бик югары белемле кеше иде. Мәскәү вузларында белем алган, танылган укытучыларда укыган. Супер музыкант, пианист, оркестр белән җитәкчелек иткән кеше иде. Үзе инде арабыздан китсә дә, Олегның музыкасы хәзер дә чит илләрдә дә, бездә дә аңгыры.

«Туй күлмәге», «Зинһар өчен кермә төшләремә», «Яратыгыз», «Зәңгәр томан», «Кәгазь көймә», «Чаба поезд», «Алтын яфрак»... Исемнәре үк тартып тора, 80 нче елларда язылган җырларымын бүген дә яратып җырлыйлар. Музыкасы нигә шундый романтик, югары эмоцияләр белән язылганмы? Чөнки сүзләре матур! Якты сагыш, ярату хисе, текстлары искиткеч! Шундук көй сорап, үзеннән-үзе җырлап торалар. **МИңА ИЛҺАМ БИРӘ ТОРГАН ШИГЫРЬ БУЛМАСА, АңА КӨЙ ЯЗА АЛМЫМ. КҮП ШИГЫРЬЛӘРГӘ КӨЙ ЯЗЫЛМЫЧА ДА КАЛДЫ.** Минә дулкынландыра, хискә төрә торган нечкә тойгыларны Ренат Харис, Разил Вәлиев, Роберт Миңнуллин, Гәрәй Рәхим, Наил Касыймов шигырьләрендә таптым. Җырларым аерым бер җырчы тавышын күздә тотып языла гадәттә. Венера Ганиева тавышын, аның тавышы белән җырлап язам. Күп җырларым аның өчен язылган кебек. Асаф Вәлиев тавышы да миңа җыр язарга булыша. «Ләкин» җыры аның өчен язылды. «Кәгазь көймә», «Бәхетле булыгыз» Римма Ибраһимованыкы инде. «Чаба поезд» – махсус Айдар Фәйзрахманов өчен язылды. Ул – аның җыры.

Консерваториядә укыганда Нәҗип абый Җиһановка киңәшкә керә идек. Секретарьга чират тормыйча, турыдан-туры ишеген шакып кына керәбез. Инструментовкада укыган студентларны ул якын итә, булачак композиторлар дип ярата иде. Бервакыт аңа аспирантурага керергә теләвемне әйттем, консерваториядән юллама сорадым. Нәҗип Гаязович: «Сиңа нәрсәгә ул аспирантура? Сиңа музыка язарга кирәк, ә сиңең турыда башкалар диссертация язсын», – диде. Күрә белгән. Дөрәс әйткән. Җиһанов минем симфоник оркестр өчен асыл-

ган сюитамны ошаткан иде. Гомумән, мине хөрмәт итә, миндә ниндидер көч, максатчанлык күрә иде ул.
ОСТАЗЫҢНЫҢ ДӨРЕС ЮНӘЛЭШ БИРҮЕ БИК МӨНИМ ТОРМЫШТА.

Берәр әсәр яза башлаганчы, башта бик күп укыйм. Бик тирән әзерлек сорала. **ШӘХЕСНЕ АҢЛАР ӨЧЕН АНЫҢ ЯЗМЫШЫН ЙӨРӘКТӨН ҮТКӘРЕП, ТЕОРИК ЯКТАН БУЛСА ДА КИЧЕРЕП КАРАРГА КИРӘК. АЛАРНЫ ЯРАТЫРГА КИРӘК. МИН БАРЛЫК ГЕРОЙЛАРЫМА ГАШЫЙК. АЛАРНЫ ЯРАТМАСАМ, ЯЗА ДА АЛМАС ИДЕМ.** Геройларны жәлләп, елап язылды барысы да. Музыкада да сизелә ул. Тукайның бөтен томнарын укып чыктым, тәнкыйтьчеләр язганнар белән дә таныштым, каршылыклы фикерләргә дә юлыктым. Гомумән, тарихи вакыйгаларга нигезләнган әсәрләр иңат иткәндә төрле галимнәр белән киңәшләшеп эшлибез. Соңгы вакытта мине бөтереп алып кереп китеп, сокландырган, илһамландырган эшебез – «Иакинф» балеты ул. Бик кызыклы шәхес. Бөтен дөньяга кытай галиме буларак танылган якташыбыз, биографиясе Казан белән тыгыз бәйләнгән Никита Бичурин турында. Уникаль язмышлы кеше. Заманында Россия өчен күп эшләгән, Кытай белән дипломатик мөнәсәбәтләр үсешенә һәм Кытай мәдәниятен өйрәнүгә зур өлеш керткән.

ЯЗАР ӨЧЕН МИҢА ГЕРОЙЛАРНЫҢ КИЧЕРЕШЛӘРЕН ҮЗЕМ АША ҮТКӘРЕРГӘ КИРӘК. Башта мин озак ияләнәм, аннары инде бөтен барлыгым белән шулар дөньясына чумам.

Классик музыка белән таныштырып баручы француз телеканалы MEZZO «Сөембикә» операсын яздырып алган иде. Аны 52 илгә трансляция белән берничә мәртәбә күрсәттеләр. MEZZO дүрт әсәрне – «Жәлил» операсын, «Шүрәле» балетын һәм минем «Алтын Урда» белән «Сөембикә»не күрсәтте. Европалылар бик яратып карадылар. Ә бит алар операга бик нәзберек халык! **ХАЛЫКАРА ДЭРӘҖӘДӘ ТАНЫЛУ МИҢА ДА, ХАЛКЫМА ДА ЗУР БӨЯ УЛ!**

РЕПЕТИЦИЯЛӘР ВАКЫТЫНДА МУЗЫКАНЫҢ ҮЗЕМ ТЕЛӘГӘНЧӘ ЯҢГЫРАГАНЫН ИШЕТӘ БАШЛАУ МИЗГЕЛЕННӨН ҮК ИНДЕ БӘХЕТЛЕ МИН. БӘХЕТ ХАЛӘТЕ ШУННАН БАШЛАНА. Тамашачыга ошасын, премьераның уңышлы узасын сизеп торам. Миндә интуиция бик көчле. Кайбер вакытта әле постановщиклар икеләнәп кала, ничек прогон үтәр, премьерә ничек узар дип хафаланалар. Ә мин андый вәсвәсәле уйлардан азат. Ә барысы да беткәч инде өстән йөк төшкәндәй була.

Музыка теле – халыкара тел ул. Аны кайда да кабул итәләр. Көйләрне бөтен кешегә дә аңлашыла торган телдә, Европа стилинә милли аһәңнәр кушып язам. **ҮЗЕМНЕҢ СТИЛЬ, ҮЗ МУЗЫКА ТЕЛЕМ БАР. УЛ БЕЗНЕҢ ТАТАР МОҢНАРЫНА НИГЕЗЛӘНГӘН.**

Ләкин ул башка халыкларга, башка милләт кешеләренә дә ишетелергә тиеш. Минем музыкада татар моңнары сизелә. Татар опералары татарча яңгырый, әмма бөтен милләт кешеләре дә бик күп йөри минем операга, ошаталар. Сүзләрен аңламасалар да, музыка теле аңлашыла.

1992 елда I Бөтендөнья татар конгрессы алдыннан Разил абый Вәлиев миңа «Сөембикә» дигән җыр текстын бирде. Ә музыканы мин Венера Ганиева тавышы өчен яздым. Аны ул беренче тапкыр Зур концертлар залында Конгресс делегатлары каршында җырлады. Оркестрга Фуат Мансуров дирижерлык итте. Соңыннан җыр зур хөкүмәт чараларында, Мәскәүдә узган Татарстан сәнгате көннәрендә, чит илләрдә милләттәшләребез белән очрашуларда яңгырый башлады. Сөембикә ханбикә турында опера язу турында да сүзләр чыкты. Әлегә легендар шәхес һәрвакыт күз алдымда тора, аңа багышлап опера язасым килә иде. Бу теманы театрга тәкъдим иттем. Театр җитәкчеләге хуплап алды. Сөембикә – минем өчен драматик, романтик образ, ул күпкырлы. Беренче чиратта аны хатын-кыз буларак ачарга теләдем. Музыка аша аның кичерешләрен, фаҗигасен сурәтләдем. Язмышы бик авыр, аянычлы. Әлбәттә, каршылыклы образ, аны каралтып күрсәтүчеләр дә бар. Бик нечкә тема, алтын урталыкны табып эшләү сорала. «Сөембикә турында төрле имеш-мимешләр сөйләләр, ә Ахиярова шундый итеп күтәргән! Көчле образ тудырган!» – диделәр. Ә бит ул чынлап та шундый югарылыкта! **СӨЕМБИКӘ ТУРЫНДА НИ ГЕНӘ ӘЙТСӘЛӘР ДӘ, НӘРСӘ ГЕНӘ СӨЙЛӘСӘЛӘР ДӘ – УЛ ШӘХЕС! УЛ НӘФИС ЗАТ ТА, АНА ДА, ИЛ БЕЛӘН ИДАРӘ ИТКӘН ХАНБИКӘ ДӘ.** Ул персонажны, аның яратуын үзем яратып яздым. Премьерадан соң Минтимир Шәрипович: «Сез сират күпере уздыгыз», – дип котлады.

Композиторлар арасында хатын-кызлар бармак белән генә санарлык. Ул – конкрет ир-ат һөнәре. **МИНЕМ ТАБИГАТЕМДӘ ИРЛӘРЧӘ ТОТРЫКЛЫК, НЫКЛЫК БАР. ЖЕБЕП ТӨШММ. НИНДИ ГЕНӘ АВЫР ХӘЛ БУЛМАСЫН, ҮЗЕМНЕ КУЛГА АЛЫП АЛГА БАРАМ. БУ ТӘРБИЯ ГАИЛӘДӘН КИЛӘ – ӘНКӘЙДӘН.** Ул бик максатчан, көчле шәхес кенә түгел, ә гаҗәеп оратор, эшендә гел лидер, башкаларга юл күрсәтүче дә иде. Әни баштан ук алга зур максатлар һәм таләпләр куйды.

Төрле чакларда төрле җырлар күңелгә килә. Күңел халәтемнең нинди булуыннан тора ул. **ҖАНГА УРЫН ТАБАЛМАГАНДА – БЕР ҖЫРЫМНЫ, ОЧЫП КИТӘРДӘЙ БУЛЫП ШАТЛАНГАНДА – ИКЕНЧЕСЕН КӨЙЛИМ.** Бүген менә мин «Көмеш нур» тәэсирендә. Киемем дә, бүгенге җылы очрашу да, табигать тә ниндидер якты нур кебек. Мин шушы җыр ритмында.

Эльмира ЗАКИРОВА әзердәде.

Эльмира ХӘРТДИНОВА, смена инженер-технологы

Минем нәселнең инде дүртенче буыны Менделеевскида яши. Кечкенә, әмма үсеш алган шәһәр ул безнең. Сентябрь аенда «Пастернак укулары» узды әле. Кино һәм театр артистлары Мәскәүдән үк килде. Безгә Рәисебез дә еш килә. Аны, гадәттә, яңа объектлар ачылышына чакыралар. Димәк, шәһәр үсә. Зур шәһәрдә халык күп вакытын «бөке»ләрдә үткәрә, ә без жәяүләп кенә йөрибез. Шәһәр яныннан Кама ага, су буена жәяүләп кенә төшәбез. Шәһәрем белән бик горурланам. Менә шушы кечкенә шәһәрдә ике зур химия заводы бар. Мин «Аммоний»да 30 елга якын эшлим. Безне мәктәптән үк заводта эшләргә әзерләделәр. Химия юнәлеште булган 3 нче санлы мәктәптә укыдым. Укыган чакта ук заводка экскурсияләргә йөртәләр иде. Дөрес, математиканы бик яраткач, педагогика институтына имтихан биреп караган идем, бер балл җитмәде. Барысы да яхшыга була, диләр. Минем язмыш та шулай хәл ителде. Түбән Кама политехника техникумына укырга кердем. Әмма аны тәмамлый алмадым. Нигәме? Кыз баланың бер генә сәбәп була ала инде. Каникулда бер егет белән таныштым. Аерылышасыбыз килмәде инде. Чаллының автомеханика техникумында читтән торып техник-технолог һөнәрен үзләштердем. Диплом алуга, заводка эшкә килдем. Сменаның инженер-технологы булып ун ел эшләгәннән соң цех башлыгы урынбасары вазыйфасына тәкъдим ителәр. Мин бик рәхәтләнеп ризалаштым. Яңа эш урыны – яңа күнәмәләр бит ул. Документацияләр алып бару, кул астындагы хезмәткәрләр белән дөрес идарә итү, башка цехлардагы коллегалар белән бер командада эшләү кызык иде.

Алты ел шул вазыйфаны башкардым. Кайвакытларда цех башлыгын да алыштырырга туры килде. Бик җаваплы эш икәннен аңладым. Кабинетта компьютер артында утыруга караганда, производствода технологик процессларны алып бару кызыграк иде миңа. Аннан соң хатын-кыз, әни булуым да җинде. Вакытымны күбрәк гаиләмә багышлыйсым килде. Ул чакта улым хоккей белән шөгыльләнә иде. Көн саен бозга йөртергә кирәк. Ә зур бер цех өчен җаваплы булгач, эштән гел соң кайтыла, производство өчен җаваплылык хисе – тәүлек дөвәмында. Үземнең урынга яшь белгечне әзерләдем дә, заводта эшемне башлаган вазыйфама кайттым. Хәзер инде балалар да үсте. Ул вакытта гаиләмне сайлаганым өчен һич үкенмим. Өлкәнгән саен, үзең өчен яшисе, вакытны күбрәк үзеңгә багышлайсы килә икән ул. Ирем белән сәяхәт итәргә яратабыз, палаткалар белән табигатькә чыгабыз, бию белән шөгыльләнәм...

Безнең заводта җитәкчелектә, нигездә, ир-атлар, ә хатын-кызлар производство процессы белән идарә итә. Карьера ясау теләге белән янган хатын-кызлар бик сирәк бездә. Нигә шулай икәннен аңлата да алмыйм. Бәлки, кечкенә шәһәрнең атмосфера-

сы шундыйдыр. Хатын-кыз гаиләсен өстенрәк күрә. Ә менә ир-атларга карьера ясау мөһим. Аларның моның өчен мөмкинлекләре дә күбрәк.

Безнең цех газ сыман кислород һәм азот җитештерә. Процесс берөзлексез бара. Һәм алар физика белән бәйлә бик кызыклы процесслар. Уйлап кына карагыз, физиклар кайдандыр менә шушындый бәйләнешләр уйлап тапкан. Элек күбрәк кул белән эшли идек. Хәзер инде бөтенесе дә автоматлаштырылган. Компьютердан карап утырып кына контрольлек итәбез. Заводта әле дә яңа технологияләр кертелә, яңа производстволар булдырыла. Аларны өйрәнү бик кызыклы. Күңел биреп эшләмәгәннәр тиз арый. Миндә андый халәт бервакытта да булмады, зур кызыксыну белән эшкә киләм, сменам беткәч, гаиләм янына сөенеп кайтып китәм.

Коллектив әйбәт булды, әйткәнемчә, цехтагы производство процессларын күзәтү ошый. 28 ел эшләү дәверендә бер тапкыр да гадәттән тыш хәл килеп чыкмады. Эшемне күреп, җитәкчелек бәяли дә белде: фотографиям почёт тактасында эленеп торды, республика дәрәжәсендәге Мактау кәгазьләрем бар. Предприятиедә озак еллар фидакарь хезмәт күрсәтүчеләргә «Татарстанның почётлы химигы исем» бирелә. Мин әле аңа үсеп җитмәдем, әмма бу мәртәбәле исемне алырмын дип өметләнәм. Профкомыбыз яхшы эшли. Зур шәһәрләргә сәяхәтләр оештыралар. Казанга барып балет, спектакльләр дә карап кайтабыз, ерак тауларга да чыгып китәбез, санаторийларга юллама да бирәләр.

Ирем Фәрһад әнә шул каникулда танышкан егет. Ике бала үстердек. Төнге сменаларым вакытында балаларны карарга әти-әнием булышты. Фәрһад дәүләт автоинспекциясендә эшләде. Аның да ни бәйрәме, ни ялы юк иде. Төнлә эшләгән чаклары да күп булды. Ул һәрвакыт эштә иде. Бер-беребезгә ышанып, бер-беребезгә теләктәшлек итеп яшәдек. Балалар безнең сукмактан китмәде. Улыбыз Аделә Алабугада АйТи технологияләр юнәлеште буенча белем ала. Замана һөнәре инде. Безнең заводта да алдынгы технологияләрне даими кертә баралар. Кызыбыз Айгөл стилист, хатын-кызларны зәвыклы итеп киенергә өйрәтә. Әле менә тиздән әби белән бабай булачакыбыз турында хәбәр ителәр. Бик сөендек!

Эшлим дип эшлисез икән, заводта хәзер күреп алып, карьера буйлап күтәргә тырышалар, укырга мөмкинлек бирәләр. Миңа да югары белем алырга тәкъдим иткәннәр иде, риза булмадым. Без бит 80 нче елларда тәрбияләнгән буын хатын-кызы. Безнең өчен иң элек гаилә, тотрыклы эш булсын... Ә бүгенге яшьләр башкачарак. Генерал булырга теләмәгән солдат – начар солдат дигән мәкальнең бигрәк тә актуаль чоры хәзер. Яшьләр заводка, нигездә, югары белем алганнан соң килә, җитәкчелек итәргә тели. Амбицияләре зур. Аларга карап сокланам.

Фото: Анна Арахамия

ФИЗИК ТА МИН, ЛИРИК ТА...

Эльмира
ЗАКИРОВА

Дания ЗАҢИДУЛЛИНА... Күренекле әдәбият галиме һәм тәнкыйтьче, татар әдәбият белеме буенча бердәнбер хатын-кыз академик, филология фәннәре докторы, дәреслекләр, фәнни хезмәтләр авторы, татар әдәбиятында постмодернизм, модернизм юнәлешен тикшереп, безнең әдәбиятта да аның барлыгын раслаган галимә. Язучылар берлеге әгъзасы. Ж. Вәлиди, И. Юзеев исемендәге әдәби премияләр лауреаты. Менә шундый киңкырлы шәхес.

90 нчы елларда аңардан белем алган студентлар профессор Заһидуллинаны менә ничек тасвирлый: «Дания Фатиховнаның зәңгәр йөзек кашы муенындагы косынкасы, туфлиләрендәге бантиклары белән нәкъ бер төстә булып, күзләрен тагын да зәңгәрдәк итеп күрсәтә. Ягымлы тавышына, зәвыклы киёмнәренә, кызыклы лекцияләренә, тирән белемәне сокланып, укытучы менә шундый булырга тиеш икәнән аңлыйбыз». Талантлы яшьләргә күрәп ала һәм үстерә белгән, аларның кайсын фәнгә, кайсын иҗатка тарткан Дания Фатих кызы өчен фән дә, иҗат та, мәгариф тә бердәй якин. Һәр гамәлдә, ачышларында, хыялында, уңышларында аның затлылыгы, зыялылыгы, зирәклегә чагыла. Менә шуларның оеткысы кайчан, ничек салынды икән? Ул нинди гаиләдә үскән? Үзе гаилә бәхетен ничек күрә? Бәхетле ир хатыны, кадрлар әни, яраткан дәү әни булуының сәре нәрсәдә? Минем өчен болар барысы да кызык. Һәм без Дания ханым Заһидуллина белән әле Мәслимән Казанга килеп, әле университет аудиторияләреннән Фәннәр академиясенә күчеп, әдәбият, татар прозасы, модернизм турында сөйләшә, Заһидуллиннар гаиләсә белән танышып, рәхәт бер әңгәмәдә утырабыз.

Әти кызы

Дания ханым, сезне авылда, Әмәкәйнең легендар председателе Фатих Салихов гаиләсендә туган кыз буларак беләбез. Тәвәккәл, максатчан, көчле ихтыярлы булуыгыз, мөгаен, әтигездәндер. Ә менә шигъри жанлылык, бәлки, әнигездән күчкәндер.

– Әти белән әни мине олыгайгач, 45 яшьтә генә алып кайтканнар. Шуңа күрә мин аларның бик кадрлар, курчак кебек, карап кына торган кызлары идек. Әти белән аеруча якин булдык. Абыем Тимержан белән мине әти үз үрнәгендә тәрбияләде. Намуслы, эшчән, тырыш кеше, абруйлы җитәкче иде. 43 ел буе колхоз председателе булып эшләде. Аны 1944 елда Әмәкәй авылына «Правда» колхозын җитәкләргә җибәргәннәр. Акыл өйрәтмичә генә, ачуланмыйча гына, кеше нинди булырга тиеш, ничек яшәргә тиеш дигән дәресне бирде ул безгә.

Әни – Актаныш районы Түке авылыннан. Эти сугыштан яраланып, инвалид булып кайтканнан соң башта шушы гажәп матур табигатьле, таулы, болынлы, чишмәле авылда эшли һәм Түкенәң бик чибәр кызы Саниягә өйләнә. Әни шигырьләр яза, бик матур жырлый иде. Ачык, кешеләр белән аралашучан, һәрвакыт сүзен дә таба торган, фикерен дә житкерә торган кеше иде ул. Менә шундый гаиләдә үстем мин. Аларның игътибары, яратуы бүгенгә көнгә кадәр озата бара, тормыш моделе кебек ул миңа.

Сез инде, председатель кызы булгач, башкачарак мохиттә тәрбияләнгәнсездер?

– Күршедәге балалар ничек үссә, мин дә шулай үстем. Миңа бернинди өстенлек бирелмәде. Кечкенәдән колхозда эшләп, чөгәндер эшкәртеп, кырда икмәк жылгәреп... бөтен эшләрдә катнашырга туры килде. Колхоз председателе кызы булу миңа ниндидер өстәмә бер җаваплылык кына биргәндер. Эти белән әниңәң йөзәнә кызыллык китермәү дигән теләк көчле иде. Алар алдындагы җаваплылык мине гел ниндидер кысаларда тоткандыр, күрәсәң. Яшь әти-әни баланы үзенең дустане кебек тәрбияли, ә менә өлкән әти-әни баланы бөтенләй башкача – үзенең тормыш тәҗрибәсеннән чыгып формалаштырырга омтыла.

Һәм ул өлкән әти-әниңәң кайгыртуы да башкачарак дисез бит әле...

– Әмәкәйдә сизгезллек кына мәктәп, ә 9-10 га Карамалы мәктәбенә барырга кирәк. Һәм әти, мин 9 нчы класска китәр алдыннан, авылда ике катлы зур мәктәп салдырды. 9-10 класслы мәктәпне әти минем өчен салдырган дип горурланып әйтә алам! Ләкин шунысы да бар: ул вакытта инде андый мәктәпнең кирәге бәхәссез иде. Чөнки якында гына Әлмәт авылы бар, үзәбез дә параллель ике класс булып укыдык, һәркайсында кырыклап бала, шуларның Карамалыга барып уку мөмкин булмас хәл кебек иде миңа. Әтиңәң менә шундый мәктәп салдырып, кышкы салкыннарда, язгы пычракларда йөрүдән коткаруы ул, әлбәттә, мине яратуының бер чагылышы кебек тоела. Хәер, мин булмасам да ул мәктәп салынган булып иде инде. Әмма мин шулай кабул иттем. Чөнки 1 нче класска бик явымлы елда укырга кердем. Мәктәп өйдән шактый еракта, бер чакрымлап бардыр. Авылның пычрак урамы буйлап атлаганчы, Калмыя елгасы буйлап бару җайлырак. 1 нче класста көз буга әти мине кулына күтәреп мәктәпкә илтә һәм күтәреп алып кайта иде. Менә шушы вакытга әти-әниңәң яратуын тагын бер тапкыр искә төшертеп, күңелне жылытып куя инде.

Димәк, сез – әти кызы!

– Дания исемән миңа әти кушкан. Бөтенләй башка исем кушарга теләгәннәр. Әмма әти әйткән, ул Дания булып туган, дигән. Кыяфәтемнән ниндидер максатчанлык күргәндер, мөгаен. (Кәлә.) Дания – фарсы теленнән кергән сүз, якын дигән мәгънәгә аңлата. Һәм без әти белән бик якын булдық. Соңгы ун елны без инде гел бергә тордык. Аның өчен шактый авыр еллар. Аягын кистеләр. Ләкин әти шулкадәр тормышны ярата торган кеше иде... Һәр көнне иртән елмаеп тора, хәлләребезне сораша һәм көн дәвамына җитәрлек яхшы көеф бирә иде.

Шундый гажәп бер кеше иде ул! Көчле характерлы. Бер кул да юк, бер аяк та киселде, ампутациядән соң аяк куйдырып, Казанның яңа матур урыннарына алып барып, шәһәрәбезне күрсәтеп йөрдем. Соңгы көннәренә кадәр сәясәт белән дә кызыксынды, тормышта барган бөтен хәлләргә белеп тора һәм дәрәҗә итеп бәяли дә иде. Әтиңәң китүен мин шулкадәр авыр кичердем, өйгә кайтып керүгә – алар яшәгән бүлмә бикле тора – шунда йөгерәм, ишекне ачам, беркем дә юк. Шунда кадәр авыр булды! Ул ишекне ачмыйча, ул бүлмәгә ремонт ясалмыйча, бу хәлдән котыла алмадым. Көн саен кайтам да елыйм: миңа әти җитми. Аның китәсе билгеле иде инде. 93 яшьтә икенче аягы белән проблема башланды. Һәм ул үзе өйтте хирургка, мин кистермим, мин китәм, диде. Кая жирлисен, нәрсә буласын да үзе хәл итте... Шушы хәлдә көн саен: «Калдырып китмә мине, әти!» – дип өйтә идем. Кызганыч: әти-әниләр дә бер көнне калдырып китәләр икән безне.

Физика белән лирика арасында

Мөслим районы Әмәкәй мәктәбендә укучы Дания Салихова нинди кыз иде? Әдәбиятка, иҗатка тартылуның оеткысы ничек салынды икән?

– Мин «Биш»легә генә укыдым. Шигырьләр яза идем. Математика, физика кебек төгәл фәннәргә ярата идем. Без 7-8 нче классларда укыганда, университет тәмамлап, яшь физика укытучысы килде. Ул кумирыбызга әйләнде. Физика факультетына укырга китәм, физик булам дип хыялланып йөри башладым. Ә мәктәпкә соңгы ике елда Факил абый Сафин кайтты. Һәм ул мине шулкадәр бөтереп алып кереп китте (очынып, канатланып). «Авыл утлары» редакциясе, Фәтх абый Садриевлар, әдәби берләшмә, шигырьләр язучы, тегендә бару, монда бару, очрашулар... Физика белән лирика арасында калдым. Һәм менә бу иҗат дөньясы алгарак чыкты. Мин инде физикага түгел, яшьләрчә әйтсәк, ул вакытта әле трендта булмаган татар бүлегенә укырга киттем, әдәбият үзәнә тартты. Безнең өйгә «Роман-газета», «Дружба народов», хәтта «Иностранная литература» да килә иде. Һәм мин аларның барысын да укып барам. Кечкенәдән уку, язучыга гел минем белән бергә булды. Иң кызыгы шул: безнең гаиләдә шундый миф яши – мин бик иртә сөйләшә башлаганмын. Йөрәк киткәнчә, каядыр 1 яшь тулганда инде. Әни ишегалдына одеял җәеп чыгарып утырта, мин сөйләшәм икән. Авыл кешеләре: «Нәрсә инде бу, кеп-кечкенә бала сөйләшәп утыра», – дип шаккаталар һәм үзләре дә минем белән сөйләшәп кайтып китәләр икән. (Кәлә.) Балалар бакчасына озак йөрмәдем, әмма шүл 4-5 яшьләрдә инде укыйм, озын-озын шигырьләр ятлый идем...

Һәм сез хыялны, әдәбиятны ак җилкән итеп, университетка киләсез...

– Мин укыган чорда татар бүлегә көчле иде. Дус кызым Фәнзилә Жәүһәрова белән бер группада укыдык, бер бүлмәдә тордык, аның белән Мәскәү университетына күчәргә дә уйлап йөрдөк берара. (Көпәң җибәрә.) Ләкин һәр кеше үзенең халкына, үзенең туган жиренә

файдалы булып яшәргә тиеш дигән фикергә килеп, бу уйлардан ваз кичтек.

Укытучыларыбызны бик ярата идек. Диләрә апа Тумашевага хөрмәтем аеруча зур. Аның белән күп аралашырға туры килде, бер ел курс эше дә эшләдем. Имтихан көнне ниндидер бәйрәмгә барган кебек искиткеч матур киенеп килә иде ул. Шифон күлмәкләр, алтын йөзекләр, чәчләр ясалган... Минем күңеләмдә вуз укытучысы шундый булырга тиеш дигән образ Диләрә апа Тумашевага карап тугандыр, мөгаен. Бик таләпчән, шул ук вакытта йомшак та иде ул. Кешенең ниндигеген белеп, һәр кешегә юл таба белә иде. Без укыган вакытта факультетта зур шәхесләр эшләде. Мөхәммәт Мәһдиев, Флера Сафиуллина, Шәйхи Садретдинов, Гомәр Саттаров, Фәһимә Хисамова, Резеда Ганиева, Хатыйп Миңнегуловлар... Шәхесләр безне тәрбияләүдә зур роль уйнагандыр дип уйлыйм.

Гаиләм – таянычым

Ирегең Илдус Заһидуллин да фән кешесе: тарих фәннәре докторы, исламны өйрәнү үзәгендә фәнни хезмәткәр. Студент елларында табышып кавышкан парлар дип беләбез сезне.

– Әйе, без студент чакта өйләнештек. Менә шулай килеп чыкты, 5 нче курста мин университетны кызыл дипломга тәмамладым, безнең улыбыз Рөстәм туды. Һәм без авылга инде күбрәк менә шушы сәбәп белән кайттык, гәрчә Илдусның да, минем дә аспирантурага керү мөмкинлегебез бар иде. Безгә балабызны үстерергә, гаиләне аякка бастыру вакытын узарга кирәк иде. Балтач районы Түнтәр авылына кайттык. Әлбәттә, Балтач ул инде Мөслим түгел, бөтенләй башка. Мөслим, Актанышлар инде бик йомшак, кешегә игътибарлы, жырлы-моңлы яклар. Мин аның хәтта сәбәбен дә беләм. Чөнки бездә һәрвакыт жир бик күп булган. Ә Балтач ул бик кырыс табигатьле. Ерак та түгел тайга, жир бик аз. Шушы жирне гөл итәр өчен бик нык тырышырга туры килгән. Анда халык кырысрак, жаваплырак дип әйтимиң инде... Менә шул аерманы кайтуга ук сиздем мин. Хәтта ул кечкенә генә нәрсәләрдә дә сизелә. Безнең якта бала тууга, аны «Ай, матур! Ай, тәти! И, акыллым!» дип сөяләр. Ә монда инде баланы күргәч: «Ай, ямьсез! Ай, чорсыз!» – дип әйтергә кирәк. Күз тимәсен өчен! Бу бит инде ике капма-каршы мөнәсәбәт. Ләкин шул ук вакытта Балтач юкка гына язмышыма килеп кермәгәндер. Тырышлыклары, булганлыклары белән алар мине таң калдырды.

Ирегеңнең туган ягы Балтачта сезне ничек кабул иттеләр? Никтер сез Мөхәммәт Мәһдиевнең «Фронтвиклар»ындагы әдәбиятка гашыйк зыялы Нәркис образы булып күз алдына киләсез...

– Кайтуга, Илдуска беркем дә буйсындыра алмый торган зур сыйныф биргәннәр иде. Шушы балалар минем иң якын дусларыма әйләнде. Нинди генә чара булмасын, алар минем өйдән чыкмыйча, минем белән бергә эшләп, минем баламны карашып яталар иде. (Көлә.) Без шуның кадәр уртак тел таптык шушы тугызынчылар белән. Аның әле күбесе күрше авылдан килеп укыйлар иде. Пединститут бетереп, мәктәпкә бер төркем яшьләр кайт-

ты. Авыл мәктәбенең рәхәт, матур ике ел тормышын күрдем мин. Аннары Казанга килеп, икебез дә аспирантурага кердек. Илдус – тарих буенча, мин – Мәскәүгә китеп, әдәбият укыту методикасы буенча бер ел аспирантурада укыдым. Ул арада монда зур үзгәрешләр башланды. Бер елдан Казанга аспирантурага кайттым. Тәлгат Галиуллин житәкчем булды. Ә дипломны Азат Әхмәдуллиннан яклаган идем.

Сезнең өчен нәрсә барыннан да кадерлерәк?

– Минем өчен гаилә барыннан да кадерле, гаилә – беренче урында. Ирем, улым минем таянычым да, терәгем дә, илһамчым да, рухландыручымын да булдылар. Безнең өйдә бөтен нәрсә үзара киңәшеп эшләнә. Университетта озак еллар эшләп, инде үземне, укучыларымны табып яшәгән бер вакытта, Татарстан Фәннәр академиясенә күчәргә тәкъдим булгач, бик озак уйландым. Ул вакытта кулымда олы яшьтәге әти белән әни дә бар иде. Ләкин шул чакта мине ирем һәм улым хупладылар. «Син булдырасың! Курыкма, бар!» – диделәр. (Көлә.) Мин бит әле Үлчәү йолдызлыгынан, миңа теге ягын да, бу ягын да үлчәргә кирәк, шиккә калсам, алар: «Юк-юк, синнән була! Синнең кебек берәрү дә эшли алмый!» – дип алга әйдәп торалар. (Көлә.) Бу яктан мин бәхетле кеше. Әти белән әни гаиләсә кебек, безнең гаилә дә көчле яратуга корылган. Шушы ярату минем оныкларыма да күчә бара. Безне шушы ярату яшәтәдер. Нинди генә тормыш сынаулары килсә дә, гаиләм белән көчле, мине бернәрсә дә куркытмый.

Фәндә хатын-кызга өч тапкыр күбрәк эшләргә кирәк

Фән белән шөгыйльләнүгә нәрсә этәрде? Хатын-кыз өчен ул авыр өлкә түгелме?

– Мин инде үземне фәннән башка күз алдына да китерә алмыйм. Хәтта менә академиягә китеп, оештыру эшенә чумгач та фәннән беркайчан аерылмадым. Фән ул хатын-кыз өчен авыр өлкә түгел, ләкин бездә фән – ир-ат сферасы. Әлеге сферада хатын-кызга үзен таныту өчен бик нык тырышырга туры килә. Бу тырышлыкта ир-ат хатын-кызга ярдәмче түгел. Ләкин фән, бигрәк тә филология, чыннан да хатын-кыз өлкәсе. Әдәбиятны, телне, тарихны, сәнгатьне өйрәнү өчен хатын-кызның интуициясе ярдәмгә килә. Һәр фән өлкәсендә бик көчле академиклар бар Татарстанда. Аларның уңышлары бик зур. Ләкин, әйткәнәмчә, академик фән дә – ул ир-ат сферасы. Анда хатын-кызга инде уңыш казану өчен ир-атка караганда өч тапкыр күбрәк эшләргә кирәк. Оныкларыма да шуны әйтә киләм. «Кызлар, үзегезнең кем икәнлегегезне исбатлау өчен ул егетләргә караганда өч тапкыр күбрәк эшләргә туры киләчәк сезгә, шуны онытмагыз», – дим. (Көлә.) Бу минем тормыш тәҗрибәсе белән килгән фикерем. Күп эшлим. Иртән биштә торам, компьютер янына йөгерәм, язасы фикеремне язам, көне бие – 12 сәгать, 14 сәгать, 16 сәгать компьютер артында утыра алам. Ял да, отпуск та юк. Бу минем яшәү рәвешем. Миңа шулай рәхәт, мин шуннан тәм табып ашым.

Дания Заһидуллина диюгә, постмодернизм, модернизм турында сүз чыкмый калмый...

– Постмодернизмга килгәндә... Ул мәсьәләләр инде минем төгәл фәннәрне яратуым белән бәйле. Төгәл фәннәр бик системалы, структурага салынган фәннәр ул. Әдәбиятта да мин шушы системаны күрергә теләм. Романтик әсәр белән реалистик әсәрне киштәнен бер баскычына куеп сөйләшеп булмый бит инде! Постмодернизм, модернизмга кереп китүем кызык кына булды. Докторлык диссертациясен татар әдәбият белеме, әдәбият теориясе буенча якладым. Чөнки әдәбият теориясен эшләгән зур галимнәр совет чорында шәхес култыгына эләккәннәр. Габдрахман Сәгъди, Жамал Вәлиди, Газиз Гобәйдуллин, Гали Рәхим, Галимжан Ибраһимовлар... XX йөз башында язылган зур хезмәтләр гарәп графикасында калып, китапханәләрдә генә ятканнар. Без студент вакытта да алар турында беркем сөйләми иде. Һәм менә мин университетта эшли башлагач, кинәт кенә үзем өчен беркем дә сөйләмәгән, беркайда да күрелмәгән тулы бер катлам материал ачтым. Шаккаттым, бу материал шулхәтле бай икән, шулкадәр акыллы, зыялы галимнәребез булган, ләкин без болар турында бернәрсә дә белмибез. Тиз арада шул китапларны өйгә алып өйрәнәп, шушы катламга кереп киттем. Аны докторлык диссертациясе итеп әзерләдем. Соңгы бүлектә кинәт кенә модернизм мәсьәләсенә килеп кердем. Әхмәтгәрәй Хәсәни 1912 елда чыгара башлаган «Аң» журналы – XX йөз башындагы иң яраткан басмам. Аны тулысынча укып чыктым. Ул шулхәтле заманча, XX йөз башындагы иң алдынгы рус басмалары дәрәжәсендә. Хәтта Әхмәтгәрәй Хәсәни үзе Швейцарияләргә барып, иллюстрацияләр алып кайтып урнаштыра журналга. Әлеге журналда үзем бөтенләй күрмәгән авторлар, аларның гажәеп матур әсәрләрен укып шаккаттым. Гали Рәхим, Газиз Гобәйдуллин, Мөхәммәтхәнәфи Кайбышев, Нәжип Думави, Мәжит Гафуриларның без белмәгән әсәрләре мине шаккаттырды. Алар романтик та, реалистик та түгел, алар модернистик әсәрләр икән. Һәм шушы ук журналда мин модернизмга караган дөнья кадәр материал таптым. Ә безнең фәнебез бездә модернизм юк дип утыра иде ул вакытта. Постмодернизм, модернизм буенча шактый китаплар яздым, рус телендә дә монографияләр чыгардым. Ул башка төрки халыкларда да кызыксыну уятты.

Хатын-кыз модели турында

Китаплар укырга яратканыгызны, яңа авторларга сөенгәнегезне беләбез.

– Мин көн саен китап укыйм. Төрки халыкларныкын да, Европа әдәбиятын да, рус телендә дә, татар телендә дә укыйм. Үземнең яраткан авторларым бар, аларның яңа китабы чыгуга инде ул китапханәмдә пәйда була. Андый авторлар бик күп. Мәсәлән, мин бик яратам Харуки Мураками әсәрләрен... Рахымжан Отарбаевның тарихи прозада шигырь тудыра алуы да гажәпләндерә. Азәрбайҗан әдәбиятын бик яратам. Мин аларның кайбер язучылары белән дә таныш, аралашканым да бар. Камал Абдулла, Анар... Шул ук вакытта мин төрек әдәбиятын да яратам. Аерым алганда Элиф Шәфәк

ижатын тулысы белән укып барам, аның хатын-кыз прозасы булмаган прозасы сәяси проблемаларны күтәрә алуы белән мине гажәпләндерә.

Хатын-кыз идеалы кем ул сезнең өчен?

– Мин – үземә һәм башкаларга артык таләпчән, җаваплылыкны үз кулына алырга курыкмый торган кеше. Гаиләмдә дә, өемдә дә хатын-кыз гына булып яши алмыймдыр. Шуңа күрә идеал дигәндә, әлбәттә, йомшак, жылы әни идеалына йөз тотасы килә, ләкин барып чыкмый, алай яши алмыйм. Минем өчен ирем – ул фикердәш һәм хезмәттәш. Әлбәттә, мәхәббәт һәм ярату – иң беренче чиратта. Безнең тормыш шулай корылган.

Улыгыз, оныкларыгыз турында да беләсез килә.

– Бала – ул һәрвакыт минем дус, иптәш булды. Без бергә үстек бала белән. (Елмая.) Аннары инде ул миңа ярдәмче һәм киңәшче булды. Улыбыз Рөстәм – Татарстан Республикасы юстиция министры. Университетның юридик факультетын тәмамлады. Үзенең язмышын ул үзе корып бара. Акыллы килем Ләйсән белән бик талантлы, акыллы балалар үстерәләр. Бүген инде оныкларым зурлар. Олысы Әминә Ш. Мәрҗани исемендәге 2 нче татар гимназиясендә 7 нче класста укый. Чын мәгънәсендә гимназиянең патриоты. Рәсемнәр ясау белән мавыга, сәнгать мәктәбенә йөри. Уртанчы оныгыбыз Рәлинә 4 нче класста укый, бик матур җырлый, бәлки, минем әнинең җырлау сәләте күчкәндер аңа. Кызлар минем өчен дус та, сердәш тә. Өченче оныгыбыз – Таһир. Аңа 5 яшь. Илдус та, улым да, оныклар да чынлап торып спортта. Чаңгыда да шуалар, йөгерәләр дә. Соңгы бер елда иң мөһим спорт ул безнең өчен – Таһирның шахмат уйнавы. Математикада күшү-алуларны да белә, укый да, әллә нәрсәләр сөйләп тә куя. Йолдызлар турында да, самолетлар турында да, Җирнең тарту көче турында да... Ул барысын да белә!

Җаваплы эштәге ханымга өйдә үзен гап-гади хатын-кыз, тәмле ашлар пешерүче әни итеп тоярга вакыты кала микән?

– Ашарга да үзем пешерәм, өйне дә үзем җыештырам, хатын-кыз эшләрен дә үзем башкарам. Аннары әле балалар да янәшәдә генә яши, оныклар һәрвакыт минем тирәдә кайнаша. Алар артык вакытны алмый. Ул эшне төрләндерү генә. Ә безгә кадәр булган галимнәр буыны башкача яшәгән, өйләрендә һәрвакыт булышчылары булган. Безнең буын инде алай яши алмады. Кем белә инде, нәрсәдер җитә, нәрсәдер җитешми... Үзең канәгать булсаң, шуның белән яшисең икән ул. Һәрхәлдә, балалар инде дәү әнинең бәләше, дәү әнинең өчпочмаклары дип торалар, ул инде кирәк. (Көлә.) Мин өйдә дә шул эшлекле хатын-кыз инде. Үземне карауга әллә ни вакыт бирәм дип тә уйламыйм. Ничек бар, шулай бара. Эш – бер әйбер, өй – икенче. Өйгә кайткач, эштән китәргә, эш атмосферасыннан чыгарга кирәк. Өйдә өйчә яшәргә кирәк. Шулай булмаганда, өйдә жылы калмый. Өй ул – үз жылылыгы белән, эш үзенең җитдилеге белән яшәргә тиеш. Бездә шулай.

САУМЫ, СӨЕМБИКӘ- ХАНБИКӘ!

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

Авыр һәм катлаулы юл була ул...
Кыска гына гомере эчендә язмышның
мең төрле сынавына дучар ителгән
Сөембикә-ханбикә узган юл кебек.
Тарихтан беләбез: Ногай Урдасы бәге
Иосыфның бердәнбер кызы Сөембикәне
Казан ханы Жаңгалигә кияүгә бирәләр.
Ире үлгәннән соң аны Сафагәрәй хан белән
никах көтә. Уллары Үтәмешгәрәй туа.
Тик яраткан ире көтмәгәндә вафат була...
Сафагәрәй ханнан соң Казан ханлыгы белән
1549–1551 елларда идарә итә Сөембикә.
Әмма ханлыкның бәк-мирзалары үзара
киләшә алмаганга, аны улы Үтәмешгәрәй
белән Мәскәүгә әсирлеккә озаталар.
Соңрак Касыйм ханы Шаһгалигә кияүгә
бирәләр. Казанның соңгы ханбикәсе соңгы
көннәрен Касыймда уздыра: аның җаны
шушында мәңгелек тынычлык таба...
2022 елда Рязань өлкәсенең
Касыйм шәһәрәндә Сөембикә-ханбикәгә
һәйкәл куелды. Ул Идел буе Болгары
халыклары ислам динен кабул итүнең
1100 еллыгы, Касыйм шәһәрәнең
870 еллыгы һәм Касыйм ханлыгының
570 еллыгы уңаеннан урнаштырылды.
Гасырлар буе халкыбыз күңелендә
хыял булып яшәгән һәйкәл!

Барысы да 2009 елдан башланды.

Ул елны Санкт-Петербург шәһәрәндә яшәүче, Россия һәм
Татарстан тарихлары буенча махсус проектлар авторы,
Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре Әлфия
Рәхмәтулина Сөембикә-ханбикә язмышы белән кызыксын-
ган тарихчыларны, сәясәтчеләрне, язучы һәм журналистлар-
ны Нева ярындагы калага җыйды. Юсуповлар сараена!
Аларның театрына! «Чорлар аша Сөембикә дәшә» дигән
бу кичәнәң биредә узуы гажәп түгел иде. Сарайның соңгы
хужалары – Нугай бәге Йосыф һәм Казан ханбикәсе
Сөембикә аша безгә якын булган князь Юсуповларның
биш буыны туксан елга якын биредә гомер кичерә.
Бу нәсел – Сөембикәнәң абыйсы Илморза тармагы.
«Сөембикә-ханбикәгә һәйкәл куелырга тиеш», дигән фикер
бу кичәдә бер генә яңгырамады.

Фото: Анна Арахамия

– Мин бу хакта күптән уйлана идем инде, – дип сөйли Әлфия Бәхетжан кызы. – Ә бу кичәдән соң язмыш мине турыдан-туры шушы сукмакка алып кереп китте. Россия милли китапханәсендә һәм Юсуповларның Архангельскидагы утарында аларның нәсел тарихы турында князь Николай Борисович Юсупов (кечесе) (1827–1891) язган ике том китап саклана. 1866–1867 елларда басылган алар. Шуларны укып чыктым. Анда Казан, Сөембикә турында да юллар шактый. «Сөембикә 37 яшендә фажигале рәвештә Касыймда вафат булган, кабере билгесез. Әмма табигать аңа карата хәерхәллыдыр: һәр яз саен өстенә гөлжимеш һәм шомыртлар чәчәк коядыр», – дип яза ул.

«Чорлар аша Сөембикә дәшә» кичәсенә әзерләнгәндә үк Европада Феликс Юсуповның оныгы – княгиня Ксения Николаевна Шереметева-Юсупова-Сфири яшәвен белә идем инде. Кызганыч, ул бу кичәгә килә алмады. Әмма аның да күңеле кузгалган иде инде: тарихи Ватанын, ниһаять, кайтып күрү өчен мин аны Татарстанга чакырдым. Ксения Николаевнаны Питер аэропортында, чиккән татар сөлгесенә куелган үзем ясаган чәкчәк белән каршы алдым. «Сез – мин үз гомеремдә күргән беренче татар», – диде ул... Татарстанга килеп төшкәч, иң элек Сөембикә манарасы янына бардык, аның янында озак кына басып тордык. «Кайчан да булса Казанга кайтасымны белә идем», – дип, Ксения Николаевна манараның ташларына кагылды. Әйтерсез, Сөембикә-ханбикә аны үзе чакырып кайтарды...

Һәйкәлне куюда катнашкан һәркемне ханбикә рухы үзенә шулай ияртеп йөрткән – фикердәшләренә бергә туплаган кебек. Алдан юл салып!

Әлфия ханымны да, мөгаен, Кронштадтка, скульптор Вениамин Сидоренко янына ул алып баргандыр. Вениамин Георгиевич – Россия Федерациясенең атказанган рәссамы, Россия Рәссамнар берлеге әгъзасы, сәнгать фәннәре докторы. Аның эшләре Дәүләт Эрмитажында, Рус Дәүләт музейе-да, Дәүләт Третьяков галереясында, Ярославль, Сочи, Екатеринбург музейларында, Берлин, Равенна, Хельсинки һәм Саппоро шәһәрләрендә саклана. Гомер буге диярлек Кронштадтның М. К. Аникушин исемендәге балалар сәнгать мәктәбендә укуыткан. Хатыны Ольга Владимировна белән алар бирегә 1980 елда, Ленинград сәнгать училищесын тәмамлаганнан соң, юллама белән киләләр.

Вениамин Георгиевич – күпкырлы иҗатчы. Ул монументаль эсәрләр тудыручы рәссам, ә бу өлкә иҗади осталык кына түгел, архитектура, инженер һөнәрләренә кагылган белемнәр булуны, төрле материаллар – таш, металл, бетон һәм агач белән эшли белүне дә таләп итә. Бакыр кою пластикасы, кыйммәтле ташларны кисеп ясау – глиптика стилиндә дә эшли. Һәм менә сигезенче дистәнә ваклаганда аның язмышына Сөембикә килеп керә...

– Әлфия белән таныштырган, дулаштырган язмышка рәхмәт. Аның холкына, энергиясенә шаккатам – нинди генә идея уйлап чыгармый һәм һәрберсен ахырга житкермичә туктамый. Булмас дигән уйны ул башына да кертми. Иҗатымның ахырында аның белән бергә менә шундый зур эшне башкару насыйп булды... «Дошманнарына баш имәгән, баш бирмәгән, үз халкына тугры, тәвәккәл, кыю, батыр йөрәкле ханбикә образы кирәк. Горур Сөембикә!» – диде

Шундый команда жыелды: бөтенебез бер юнәлештә эшләдек, бер-беребезгә ышандык.

ул. Һәм мин татар тарихына чумдым. Әлфия уйларым белән читкә китәргә дә мөмкинлек бирмәде. Ул миңа Сөембикә-ханбикә белән бәйле материалларны жибәреп кенә торды, аннан бу эшкә Ольга Владимировна кушылды. Ул сәнгать фәннәре кандидаты – без икебез бер дулкында... Һәм күңелдә ялкын кабынды! Илһам килде! Ниндидер бер көтелмәгән күтәрелеш, ашкынып, шашып, ярысып иҗат итү иде бу... Тема искиткеч кызык һәм ул Татарстан, татар халкы өчен шулкадәр мөһим иде! Барысы да үз эченә бөтереп алды: Сөембикә-ханбикә образындагы фажига элементы, аңардагы ихтыяр көче, омтылышы...

Чын иҗатчы шундый буладыр: һәйкәл кайда куелыр, гомумән, кайчан да булса куелырмы, аның чыгымнарын күтәрүче табылырмы – бу сорауларның берсенә дә җавап булмаган килеш Вениамин Георгиевич иҗатка чума. Ул инде Әлфия ханым кебек үк бу идея белән яши башлый. Озакламый Сөембикәнең портреты әзер була. Аны карарга дип Санкт-Петербургтан килгән Әлфия бер мәлгә тынсыз кала: тиндәшсез эсәр туып ята...

Фикердәшләр, дидем. Ә алар һаман арта бара. Казанда узган бер жыенга килгәч, каядыр барганда автобуста Әлфия ханымның урыны Рязань өлкәсә һәм Касыйм шәһәре татарларының милли-мәдәни автономиясә рәисә Илдар Динар улы Бикүев һәм аның урынбасары Айдар Жәвит улы Исмагыйлев белән янәшә туры килә. (Монда да очраклылык юктыр!) Сөйләшеп китәләр. Аларның кайдан икәнән белгәч, ул: «Сөембикәнең соңгы урыны Касыйм белән бәйле. Аның исемен мәңгеләштерү белән шөгыйләнәргә сезгә Ходай үзе кушкан», – ди.

Ксения Николаевна Шереметева-Юсупова-Сфири:
– Сөембикә турындагы хәтер безнең гаиләдә буын-нан-буынга тапшырылып килә. Мин аның хақында бабам Феликс Юсуповның (1887–1967) мемуарлары аша беләм. Аларны үзем дә укыдым, кызым Татьяна да, оныкларым Марилья белән Ясмин дә. Шәрык почмагы безнең өйләрдә һәрвакыт булды. Әбием Ирина Романованың чалмадан сурәтләнган картинасы саклана, рамнары шәрык стилендә ясалган фото-сурәтләр бар. Татарстанга сәфәремнән соң анда Сөембикә образлары, Казан күренешләре өстәлдә. Сөембикә һәйкәле язмышын да бик дулкынланып күзәттем. Мәскәүдә очрашкан, Әлфия миңа аның фотосурәтен һәм макетын күрсәткән иде. Бик ошаттым! Инде һәйкәлне Касыймга барып күрү турында хыялландым...

Бу сөйләшүдән соң да һәйкәл куелганчыга кадәр еллар үтә әле. Ә эш бертуктаусыз давам итә. Татарстан мәдәният министрлыгы катнашында Касыймда «Сөембикә – атаклы хатын-кыз һәм идарәче» дигән темага Россия күләмендә фәнни конференция уза. Аның башында академик Индус Таһиров тора. (Фикердәшләрнең иң көчлесе!) Түгәрәк өстәл артында Рязань, Казан, Мәскәү, Санкт-Петербургтан иллеләп галим чыгыш ясый. Конференция вакытында Әлфия Рәхмәтулина, музейның бөтен таләпләрен үтәп, төп саклаучы Гринева Людмила Владимировна белән музей экспонатларын – князь Николай Борисовичның Юсуповларның нәсел тарихы турында язган китапларын китертә: транспорт мәсьәләсен Россия Федерациясенә сөүдә һәм сәнәгать министры урынбасары Гөлнәз Мансур кызы Кадырова хәл итә. Галимнәр Сөембикәнең тормыш юлы кайда тәмамлануы турында бәхәсләшәләр: бөтен артефактлар искә алына һәм ханбикә чыннан да Касыймда жириләнгән дигән нәтижәгә киләләр. Конференциядән соң һәйкәлнең киләчәге, ниһаять, ачыклана: Илдар Бикуев Россия Федерациясә мөселманнары Диния нәзарәте рәисе, мөфти шәех Равил Гайнетдин белән очраша. Килешү төзелә – һәйкәл кую эшенә иганәчелек итүне нәзарәт үз өстенә ала. Ижади коллектив зур! Равил хәзрәт Гайнетдин, аның урынбасарлары Илдар Нуриманов һәм Дамир Мөхетдинов кушыла.

Ә Кронштадтта бу вакыт эш кайный.

– Аңа кадәр мине шактый борчуга салган бер хәл булып алды әле, – дип сөйли Әлфия ханым. – Ишетәм, рәссам Сидоренконың эшләрен Барнуал алмакчы икән. Төбәкнең күренекле кешесе дип, аның әсәрләрен үзләрендә тупларга телеләр... Димәк, безнең портрет та анда китчәк дип уйладым. Нәкъ шундый Сөембикәне кабат ясап булмаячак бит... Әмма Сөембикә калды!

Һәйкәлдә барысы да мөһим: ханбикәнең йөзе, карашы, кигән киеме... Татар хатын-кыз костюмын өйрәнү өчен Әлфия Рәхмәтулина Казанга, Татарстан милли музеена бер генә килми. Генераль директор урынбасары булып эшләгән Светлана Юрьевна Измайловага бик рәхмәтле ул – бу эштә кулыннан килгәнчә булыша. Ханбикәнең күлмәген күргәч,

бар да «аһ» итә икән, монда күпләрнең өлеше бар. Әмма иң күп сокланулар, әлбәттә, сынчыга!

Инде һәйкәлнең эскизын ясау эшенә икенче скульптор килеп кушыла – Мәскәү дәүләт мәдәният институты профессоры Андрей Губко. Юллар Андрей Викторовичны да юкка гына Сөембикәгә алып килми.

– Тамырларымда татар каны да бар: әнием Хановлар гаиләсеннән. Ул Бишбалтада урнашкан «Барлык диннәр гыйбадәтханәсе» комплексын салган Илдар һәм Илгиз Хановларның бертуганы. Әтием дә скульптор иде. Туганчы ук сайлапчак һөнәрмә билгеле булган инде: ижадка фанатларча гашыйк шушы кешеләр янында ачтым дөньяны. Ә берсендә Вениамин Георгиевич гаиләсенә кунакка килеп эләктем: әтием белән якын дуслар иде алар. Шушы гади генә, төбәнәк кенә буйлы кешенең уникаль әйберләр тудыруы мине шаккаттырды. Шунда ук аңардан өйрәнү теләге туды. Һәм андый мөмкинлек булды! Мәскәүдә, Коткаручы Христос чиркәвенең төп горельефларын яңадан торгызу эшен бергә башкардык. Мин шул вакыт гаять зур мәктәп үттем – ничек эшләргә кирәген күрдем. Үзем дә шулай эшлим, студентларымны да шуңа өйрәтәм хәзер.

Инде менә Сөембикә-ханбикә һәйкәле! Башаяк белән яңа проектка чумдык. Вениамин Георгиевичта табигатьтән бик сирәкләргә бирелә торган сәләт бар. Бу очракта да ул тарихны өйрәнеп, Сөембикә турында үзенә карашын, күзаллавын булдырды. Һәм менә шушы зур эш башланды... Россия Диния нәзарәтендә узган киңәшмәләр – аерым тарих. Без һәйкәлнең куелуы белән чын-чынлап кызыксынган фикердәшләр янына барып эләктек. Сынны тудыруның ниндидер уникаль форматы булды ул. Катлаулылар, әлбәттә, чыгып торды. Әмма һәйкәлне ясау гел ниндидер мөмкинчәләр белән үрелеп барды. Әйтик, теге яки бу техник моментны эшләү өчен белгечләр табу мәсьәләсе тууга, алар шундук табылды: юлга үзләре чыкты. Ә таш?! Аны, гадәттә, без алдан күрмичә алабыз. Һәм ташның ниндидер бер җитешсезлеге булмый калмый. Ә бу очракта ул идеаль иде! Күргәч, хәтта үзебез дә ышанмадык: аның төсмере дә без күзаллаганча иде!.. Образны тудырганда һәр деталь мөһим. Әлфия ханым белән Касыймга әллә ничә тапкыр барып кайттык. Юлда телебездә дә, уебызда да гел Сөембикә булды: аның Касыймдагы тормышы, соңгы көннәре, катлаулы язмышы һәм ныклыгы... Сөембикә-ханбикә – татар милләтенәң уникаль шәхесе. Бик күп халыкларга ул бүген дә үрнәк булып тора.

Остаханәдә эш кайный башлый. Зур-зур капчыкларда балчык китерәләр. Көн артыннан көн уза: күз алдында Сөембикә туа... Касыймнан Илдар Бикуев, Мәскәүдән Илдар Нуриманов, Санкт-Петербургтан Әлфия Рәхмәтулина килә. Булачак һәйкәл белән беренче очрашу биш (!) сәгатькә сузыла. «Һәйкәлне шунда ук кабул итсәләр дә, ул көнне Сөембикә-ханбикә яныннан берәүнең дә китәсе килмәде. Һәрвакыт шулай: һәйкәлнең энергетикасы балчыкта килеш көчләрәк, чөнки аңа сынчының кул жылысы да кушылган. Кызганыч, һәйкәлне балчык килеш саклап булмый шул. Ә Вениамин Георгиевич ике Илдарның да кечелекле, гади булуларына бик сокланды ул чакта», – ди Ольга Владимировна.

Ниһаять, проектның финиш сызыгына чыгалар. Өч метр биеклектәге һәм тонна ярым авырлыктагы скульптура Санкт-Петербургта бронзадан коела. Скульпторның уй-ниятләре ни дәрәжәдә тормышка ашуы һәйкәлне коючыга да бик бәйләнгән: Антон Петрович Дема аларның бөтен өметләрен аклый. Озак вакытлар төрле музейларда йөрөп тупланган, өйрәнгән орнаментлар, модификацияләнеп, һәйкәлгә төшә. Бронзаның һәр квадрат сантиметрына бизәкләрне төшерү, аннан ул өлешләргә бергә жыю (бу өлешләрнең һәрберсе үзе аерым бер иҗат әсәре кебек!) тоташтыру – гажәеп зур хезмәт! Моңы хәтта күз алдына китерү дә кыен... Вениамин Георгиевичның гомер буге тупланган тәҗрибәсе, үзе генә белгән серләре, бизәкләрне төшерүнең үзе уйлап тапкан ысулы – барысы бергә кушыла. Постаментның алгы ягында өстә русча «Казанская царица Сююмбике», ә астарак гарәп язубында «Казан ханбикәсе Сөембикә» дип язылган. Моңысы тулысынча Андрей Губко җаваплылыгында.

Юл нинди генә озын булса да, аның бер ахыры бар. Сөембикәне алырга Касыймнан машина 1 декабрь көнне килә. Һәйкәлне юлга әзерләү, төяү белән Андрей Викторович үзе шөгыльләнә – үзе озата бара: бу эшнә башка берәүгә ышанып тапшыра алмый.

Әлфия ханым да бу көнне һәр мизгеленә кадәр хәтерли:

– Россиядә кайчандыр принцессаларны Кронштадтта каршы алганнар, шуннан озатканнар. Вениамин Георгиевичның остаханәсе шушы шәһәрдә урнашу, Сөембикә һәйкәленең Санкт-Петербургта коелуы – берсе дә юкка түгелдер... Сөембикә Касыймга киткән көнне бездә күз ачыксыз буран иде. Ханбикәнең авыр язмышына бер ишарә кебек тоелды ул. Һәйкәл салган машинаны шәһәр читенә кадәр озата чыктым. Нава торышы кинәт әйбәтләнә: әкрән генә кар ява башлады. Шушы аклыкка кереп барган машина артынан озак кына карап калдым...

Һәйкәл Ока елгасы ярында, реконструкцияләнгән һәм ханбикә исеме бирелгән скверда куела. Хан мәчет каршында, Шаһгали такыясы янында.

– Һәйкәлне урнаштыру белән, әлбәттә, үзем шөгыльләндем, – дип сөйли Андрей Викторович. – Мөфтинен уң кулы Илдар Нуриманов та ул көннәрдә Касыймга килде. Аның безнең янда булуы эшнә күпкә җиңеләйтте һәм тизләтте. Ниндидер ярдәм кирәк булса, турыдан-туры аңа мөрәҗғәгать иттем – барысы да шундук хәл ителде. Аллаһы Тәгалә безне үзе җитәкләп барды кебек... Ачылыш көнне дә инде иртәнге сәгать биштә без өчәү – Илдар Нуриманов, Әлфия ханым һәм мин Һәйкәл янында идек. Яшел ефәккә алтын белән чигелеп гөлҗимеш чәчәкләргә белән бизәлгән япмасына кадәр искиткеч иде. Сөембикә-ханбикәнең яраткан чәчәкләре!

2022 елның 10 июне. Касыйм шәһәре. Сөембикә (!) скверы.

Түрдә дәрәҗәле кунаклар: Россия Федерациясе мәселманны Диния нәзарәте рәисе, мөфти шәех Равил Гайнетдин, Татарстан мөфти Камил хәзрәт Сәмигуллин, Татарстан Республикасының Премьер-министры урынбасары, Бөтендөнья татар конгрессының Милли Шура рәисе Васил Шәйхразыев, Россия Дәүләт Думасы депутаты,

Россия Герое Андрей Красов, Рязань өлкәсе хөкүмәте рәисенә беренче урынбасары Анна Рослякова, Рязань өлкәсе территориялә эшләре һәм мәгълүмат сәясәте министры Жанна Фомина, Касыйм шәһәре хакимияте башлыгы вазыйфасын башкаручы Светлана Андреева, Россия Федерациясе мәселманны Диния нәзарәте рәисенә беренче урынбасары Дамир Мөхетдинов... Тирә-юньдә алма төшәр урын юк: халык, халык, халык...

Касыйм урамнарына, аның тыкрыкларына Корьән аятьләре моңы тарала. Һәм менә Һәйкәл өстендәге япма әкрән генә җиргә шуып төшә. Мәйдан өстендә Сөембикә-ханбикә калка. Ул сул кулын күкрәгенә куйган. («Йөрәгенә куйган шушы кулы аша ханбикәнең Казанга, халкына булган мәхәббәтен, чиксез сагынуын гәүдәләндерергә теләдем», – ди Вениамин Георгиевич.) Башын югары күтәргән, гәүдәсе төз, туры. Күз карашы... Анда барысы да чагылган: көчле рухы, холкының ныклыгы, зирәклеге, горурлыгы... Безнең хыялларда яшәгән мәгърур Сөембикә-ханбикә! Һәйкәл сизгә почмаклы пьедесталда тора. Сизгә почмак – мәңгелек чиксезлек символы.

– Мин инде күп еллар буге шәхесләре, аларның тарихта тоткан урынын өйрәнү, барлау белән шөгыльләнәм. Әгәр ул, чыннан да, шәхес икән, бу кешене ничек кенә оныттырырга тырышсалар да, моңы эшли алмыйлар. Гасырлар узса да, ул барыбер балкыячак. Сөембикә кебек! Бу сында нык рухлы хатын-кызларның җыелма образы сурәтләнә, ул бер генә шәхескә, ниндидер аерым йөзгә таянып ясалмады: татарларның һәм нугайларның антропологиясе өйрәнелгәннән соң иҗат ителде. Һәйкәл шуның белән дә кадерле. Бу проект үз янына шулай ук бик көчле, хәтта капма-каршы тоелган кебек кешеләргә җыйды. Әмма Сөембикәнең көчле рухы барыбызны берләштерде. Без күп түгел идек, әмма шуңа карамастан, гениаль әсәр тудырдык дип уйлыйм. Тарихка ул ничек кереп калыр, язмышларыбызда ничек чагылып, анысын киләчәк күрсәтер...

Татар халкын Сөембикә-ханбикә һәйкәллә итү өчен үзенә бер дистә елдан артык гомерен багышлаган Әлфия ханым Рәхмәтулина шулай ди.

Казан–Санкт-Петербург–Кронштадт–Казан.

Соңгы сүз урынына.

Кызганыч, сынчы Вениамин Сидоренко үзе иҗат иткән иң зур эшләренә берсен – Сөембикә һәйкәле ачылышы тантанасын барып күрә алмады. Аның яшендә Касыйм инде ерак юл шул... Үзе белән очрашу өчен безнең Кронштадтка килүне ул зур вакыйга дип кабул итте. Хезмәтенә бәя дип! Һәм ул, чыннан да, шулай иде. Бу язма басмага әзерләнгәндә Вениамин Георгиевич Сидоренко 85 яшендә көтмәгәндә вафат булды. Сөембикә-ханбикә һәйкәле өчен татар халкы аның алдында мәңгә рәхмәтле... Авыр туфрагы җиңел булсын!

Талантлы шагыйрә Ләйсән Юнысованың өр-яңа шигырьләрен тәкъдим итәбез. Шәһәр кызының авылны сагынуы, жанын ап-ак жылкән итеп якты өметкә йөзүе, уйчан карашын Жидегән йолдызга төбәп җавап көтүе – күңелендә көзгә моңсулыкның чагылышыдыр ул. Аның шигырьләре – үзе бер дөнья, хисләр-кичерешләр барометры. Анна Ахматова, Марина Цветаевалардагы жан бәргәләнүе сизелә алардан. Ләйсәннең күңел халәте сезне дә уйландырыр, йөрәкнең әллә кайсы кылларына кагылып узар.

Ләйсән ЮНЫСОВА

ЕЛЛАР ЧАТЫНДА

Уйчан чагым

Ашыкмыйча, учлап-учлап, уйчан гына
Яңгыр сибә тамчыларын учларыма.
Тукталганмын жиде юлның

бер чатында.
Түбәм дә юк минем монда,
учагым да.
Мин ялгызмын, япа-ялгыз торам
монда.
Жиде төннең, житмеш уйның
кочагында.

Басып торам – жиде илнең жиде яты.
Бер узгынчы бу дөньяда, илгә ятмын.
Исемемне онытканмын,

белмим атым!
Житмеш күзгә җавап эзләп
үзем бактым,
Житмеш жанны уятырга
сүзем каттым.

Ымнарыма һич җавап юк.
Һәр тараф тын.
Җавап миңа бер ымсызлык,

битарафлык!
Күңелләрдә жиде йозак,
житмеш тозак.
Дәрвиш сыман йөрим жирдә
тома ятим...

Каңгырау мин! Бер ялгызак!

Шул чагында: «Боекма», –
дип кем кагылды?

Кайдан килгән – жиде жылнең
кылы какты:
– Күккә бак син! Анда энә
Жидегән йолдыз.
Чырагың шул! Кыйбла сиңа –
йолдыз якты!

Жидегән йолдыз күктә дә соң...
Йолдыз ерак.

Жәй ахыры

Жәй ахыры. Эссе. Һава зыңлый.
Алмагачлар йөкле алмадан.
Жаным бүген жәйнең жырын
тыңлый,
Башка гамьгә урын калмаган.

Тыңлайым жырын, жан түренә салдым
Һәр мизгелен жәйнең, һәр көнен.
Туктап кала йөрәк хистән тулып,
Тагын китә аннан терелеп.

Эссе бүген, кайнар Һава сулайм.
Таш урамнар тәмам кызышкан.
Ярый әле анда авыл исән,
Буылса да тузган тузаннан.

Машиналар тулып чаба юлда,
Ераккарак китә каладан.
Кыен чакта кеше дигәнәң
Тыңгы көтә никтер авылдан.

Менә мин дә басканмын да икән
Мунча ташы – шәһәр ташына,
Балачакта гына торып калган
Авылымны уйлап ашкынам.

Хыялымда гына исән лә ул,
Ә шулай да аннан ярдәм бар.
Балачакта калып, мине көтә
Тәрәз төбөндәге яраннар.

Өмет уты

Алай икән... Шулай. Алай икән...
Тәнем – кораб. Жаным –
ап-ак жылкән.
Тормыш – диңгез. Әле йөзәм.
Яшим икән.
Булыр әле бер чарасы һәм бер мәле.

Өмет итәм. Жилкәнемдә өмет жиле.
Яктылыклар вәгдә итә, алга илтә.
Ташламасын! Үзем беләм юл озынын,
Үзем беләм узган юлның авырлыгын.

Ә без калыйк!

Кая илтә жыллар, кай яктарга?
Болытлардан сора юлларын.
Югалалар жыллар офыктарда,
Тартып кара Жиһан кылларын.

Тартып кара – нинди җавап бирер,
Нәрсә дияр сиңа йолдызлар?
Тиздән инде дөнья көзгә керер,
Кошлар китәр, өйләр калырлар.

Шул өйлөрдө тормыш дөвам итәр,
Кышның суыгына карамый.
Кошлар китәр. Без яшәрбез әле,
Яшәмичә безгә ярамый.

Киткән кошлар, сезгә имин юллар,
Имин кайту язсын илләргә.
Ашыкмыйча гына Жир әйләнә.
Өмет белән керик көзлөргә!

Ана хакы

Ак яулыгын чөеп куйган ана.
Ак ниятләр күңел түрөндә.
Имин тормыш тели бар дөньяга,
Догасына өмет үрелә.

Ана хакы, ана сүзе белән
Ходай сүзе һәрчак янәшә.
Шуны күрә – Ана шуны белә –
Илаһ белән һәрчак сөйләшә.

Дөнья тора Ана догасында –
Шуны тоеп торган уллары,
Заман жилләрендә сынатамы?
Ярсу атлар, энә дагалы.

Намазлыкта Ана иртә-кичен,
Кайгы кертмәс нигез-өненә.
Ак яулыгы – аның калканы!
Догасына үрә өметләрән,
Улкайлары кыла калганын.

Ил агасына

(Минтимер Шәймиевкә багышлан)

Атлар кебек ярсып чаба еллар!
Әй очканнар! Дәвер жилен узып!
Дилбегәнә кысқан куллар сабыр –
Тузан түгел, заман калды тузып!

Уен түгел – яулап үтү үрләр!
Жайдагы да, ай-һай, түзем соң!
Берәгәйле булды ил агасы!
Ир – йөрәкле. Халкы – терәкле!

Тимердәй нык йөрәк тузар иде
Салынмаса алтын хасияте.
Гади йөрәкне дә алтын итә
Илгә салу милләт васыятен.

Тузган тузан... Аргамаклар очкан!
Тояк эзен күмгән алкышлар.
Күпме ният гамәл булып ашкан,
Калган эзләр жырга тоташкан!

Ниләр диеп тибә армас йөрәк?
Гамьле йөрәк һаман шул килеш.

Ниләр кылсын тагын Ил агасы?
Аннан сезгә тагын ни өлеш?

Гомер аты, чапма, булчы түзем!
Нык кулларда әле һаман тезген!
Мәйдан түгел, заман, халкы әйтер,
Тарих әйтер аңа олы сүзен!

Матур итеп

Нинди юллар табып килдең, димә.
Килдем инде, килдем матур итеп.
Эзләремә, күзләремә син карама.
Бик арылган, күңелкәем китек.

Кайный кала, кайный янәшәдә,
Йөрмә мин дә үз юлымда

ипләп кенә.
Ак фәрештәм арымыйча тора сакта.
Һәр иртәнә әйди мине яңа көнгә.

Сизелмичә язлар узды, жәйләр узды.
Сукмагымнан, шөкер, әле атлап барам,
Миңа сузган куллар исән икән әле.
Шулар биргән жылылыкка
мин таянам...

* * *

Яңгыр ява. Юа тәрәзәмне.
Юа кайнар юллар тузанын.
Юа йомшак кына, бик сак кына,
Яраламый булган-узганын.

Яусын әйдә! Булыр яңа эзләр.
Йөргән юлдан кабат үтелер.
Килер кабат безгә якты көзләр,
Сукмакларга яфрак сибелер...

Ява яңгыр. Болыт алып килгән
Безгә жәйнең житез жилләре.
Шәһәр бүген яңа күлмәк кигән,
Юган бүген Кабан жилкәнен.

Чиста бүген, матур бүген Казан,
Көткән кебек үзенең сөйгәнән.
Чынлап көткән, шуңа яңгыр яуган,
Тансык булган аның килгәнә.

* * *

Мизгелләр туплана минутка,
Минутлар жыела елларга.
Үткәнгә карама, үкенмә,
Сәбәбе булса да еларга.

Мизгелләр ашыга үтәргә,
Тамчылар тамалар өзелеп.
Өйрәндем аларны көтәргә,
Дисбедәй торсыннар тезелеп.

Мизгелләр. Мизгелләр. Мизгелләр...
Өйрәндем аларны сакларга.
Бөртекләп жыелган энжеләр...
Һәрберсе йөрәккә тамалар.

* * *

Зыңлый кылым. Зыңлый, алгысына.
Күкләр тыңлый. Алар тетрәнә.
Тартыла жан кояш яктысына,
Соңгы яфрак сыман бәргәләнә.

Зыңлый кылым. Кара – кояш чыккан,
Яктылыкка төргән жилләренә.
Бар дөньяны бүген нурга манган –
Агачларны, юлны, өйләренә!

Зыңлый кылым. Ял итәргә бирми,
Телефонга суза кулымны.
Туктале, көз! Биләмәле жирне!
Өзә күрмә минем кылымны!

* * *

Дәфтәр ачтым. Шигъри юллар язам.
Тәрәхәмдә – сентябрь кояшы.
Жилдән качтым. Язам – аннан бозам.
Күңелемдә – нурлар балкышы.

Көтәм бүген. Кызым шалтыратыр.
Жылы сүзләр барлыым тын гына.
Сентябрь күге – якты, чиста, матур,
Ә шулай да жәйне сагынам!

Якты сүзләр. Бер-беренә ияреп,
Таратырлар уйны-борчуны.
Нурлы күзләр – төшләремә кереп
Жылытырлар минем учымны.

Шул учыма салып тибрәтермен
Ике жанны, ике кошчыкны...
Әй очына, әй алгысый йөрәк!
Нигә бәргәләнә шулчаклы?!

* * *

Күзләр тулы жил,
Сүзләр тулы су.
Миңа күңелсез.
Миңа ямансу.

Жылы кояшым,
Кая качтың син,
Назлы кочагың
Кемгә ачтың син?

Жылы юксынам.
Көтәм сине, кил.
...Күзләр тулы зар.
Сүзләр тулы жил...

Таныш булыгыз – Ирида Бәйрәмгулова. Ул 1974 елда Башкортстанның Мәчетле районы Олы Ака авылында төзүчеләр гаиләсендә туган. 5 яшеннән үк китаплар укырга яраткан, мәктәп елларында иҗат дөньясында кайнаган, шигырьләре район газетасында басылып килгән. Ирида бүген Кукмара районы Зур Кукмара авылында яши. Һөнәре буенча кондитер. Иҗат илһамы аны һаман жылкендереп тора: шигырьләр, хикәяләр яза. Әдәби тәхәллүсе – Акалы. «Акалы минем өчен псевдоним гына түгел, бәлки туган авылымны зурлау, аның исемемен еракларга таныту да әле», – ди ул үзе. «Сөембикә» журналында Ирида АКАЛЫНЫҢ дебюты бүген.

Ирида АКАЛЫ

ЯЛГЫЗЛЫКНЫҢ ЧИГЕ БАРМЫ?

Хикәя

- Әти, әти, ник ул шыксыз өйдә берүзе яши?
- Ник алай дисең? Гади генә өй, артык зур да түгел...
- Юк, әти, ул өйнең һәр почмагыннан жен-пәриләр килеп чыгар төсле, ә тәрәзесеннән сары булып сагыш нуры кереп тора. Ник соң ул ялгыз?
- Белмим шул, кызым, дәрес яшәмәгәнгә ул, дәрес яшәмәгәнгә...

(Балачак истәлегеннән)

Рәсим күзләрен ачты... Беренче кояш нурлары тәрәзәдән өй эченә төшә башлаган иде инде. Бигрәк саташулы төн булды бүген. Бу төш Рәсимгә беренче тапкыр гына керми. Бик еш күрә ул төшендә бу гаепләүчән кара күзләрне... Бүген дә башта ул кара урманга барып чыкты, адашты, йөгәрде. Төштә, ичмасам, аяклары да шәп йөгәрә, гәүдәсе дә жиңел кыймылдый, куллары да бик житез иде. Их, өнөндә дә шулай булса икән! Тик кинәт каршысына өч башлы аждаһа килеп чыкты. Аждаһаның һәр башындагы икешәр кара күз, тишәрдәй итеп, Рәсимгә төбәлдә. «Син барына да үзең гаепле!» – дип кычкыра иде аждаһаның алты күзе дә. Бик авыр иде Рәсимгә бу кара күзләрнең карашын күтәрү. Күзләр кинәт ут ялкынына әйләнделәр дә Рәсимне өтеп алдылар. Ул тагын йөгәрә башлады, егылды, торды, тагын алга йөгәрде. Инде тыны бетеп артына борылып караганда аждаһа күренми иде. Урман да куелыгын жуйган, тегендә-монда гына каен агачлары күренә иде. Хәл алырга гына утырган иде, ысылдаган тавышка башын күтәрде. Аңа таба беләк юанлыгы өч метрлы озын елан шуышып килә иде. Инде котылдым гына дигәндә! Елан, башын күтәреп, кара күмердәй күзләрен Рәсимгә төбәде. Тагын шул ук караш: «Син бит үзең гаепле!» Елан күзенә караган кеше гипнозлана, диләр. Кайчандыр зәңгәр-яшькелт күл төсендә булган, хәзер инде төссезләнеп, саргаеп калган күзләрен елан карашыннан ала алмыйча катып калды ул. Кинәт елан күзләреннән хәнжәрләр атылып чыкты да Рәсимгә таба очтылар, ул читкә тайпылып калмаса, хәнжәр йөрәгенә кадалыр иде. Тагын йөгәреп кача башлады, арттан еланның ысылдап шуышканы ишетелеп тора иде. Озак йөгәрде ул. Алдында якты болын күренгәч кенә, хәлдән таеп яшел чирәмгә ауды. Инде туктап хәл алса да була.

Болын бик матур иде. Тирә-якта аллы-гөлле чәчәкләр, шул чәчәкләргә кунып уйнап йөргән күбәләкләр. Шул вакыт челтерәп аккан чишмә тавышы ишетелде, ләкин чишмә күренмәде. Тавыш яқынайганнан-яқынайды, чишмә тавышы бала шатланып көлгән тавышка әйләнде. Әнә бит, болында бер бала туп белән уйнап йөри! Туп та төрле төстә, ул аны нәни аяклары белән тибә, менә тырыша-тырыша кулларына ала. Шулчак бала Рәсимне күрәп, тубын аңа таба ыргытты да аңа карап туктап

калды. Шомырт кара күзләр Рәсимнең йөзөнә түгел, йөрәгенә төбөнә төшәрдәй итеп карый иде. «Гаепне бары үзеннән эзлә, ә-ә-т-и-и!» Менә шул халәттә уянып китте Рәсим. Авыр, бик авыр иде аңа. Күзләрен йомса да, шул карашны яңадан тойды... Әйе, бу аның 2 яшылек чагында ташлап киткән улы иде.

«Дәрәс яшәлмәде шул, дәрәс яшәлмәде!» Рәсим шундый үкенечле уйлар белән янә күзен ачты. Торырга кирәк, юанып ятудан мәгънә юк. Өнә песие, Мыры, аны чакырып, инде ишекне тырмалый башлады. Торып китү дип әйтүе генә жинел, башта гәүдәсен карават кырына төгәрәтеп китерде, уң аягын идәнгә төшереп, каты жир капшап караганнан соң, куллары белән таянып гәүдәсен күтәрде. Сул аяк әле һаман караватта иде, үрелеп таягын алгач кына ул аны куллары белән идәнгә төшерде, чөмәтеп тә алды, аякның тоемы юк иде. Иртән торганда ул көн дә бу хәрәкәтне кабатлый, көн дә сул аягы да, сул кулы да элеккечә йөри башлар кебек тоела. Ләкин менә алты ел инде ул ярты гәүдәле кеше булып яши бирә. Сөйләшүен бер кеше дә аңламый. Кем уйлаган аны 60 яшьтә шундый гарип булып калыр дип?

...Ул көнне Рәсим вахтагы эшеннән ике көнгә алдарак кайтты. Поезд белән кайтырга тиеш иде, юлдаш иптәшләр табылгач, билетын кире тапшырып, машинада кайтып китте. Хатынына шалтыратмады, телефонның зарядкасы да беткән иде, кайта бит, күрешерләр әле.

Кайтып кергәч, хатыны аптырап китте, көтмәгән идем бит әле, дигән кыяфәт ясады. Бик матур гына киенгән, каядыр ашыга иде Әнисәсе. Сорагач, концертка билет алынган иде, әллә бармыйммы, дип тә куйды. Рәсим хатынының концертка баруына каршы түгел иде, бар инде бер жыенгач, диюдән узмады. Өйдә ашарга юк иде, юлдан калган колбаса белән кабымлык әзерләп чәй эчтә дә яту ягын карады. Юл ардырган, иртәгә ялы булырга тиеш хатынының, чөкәрдәшләре әле. Төн уртасында уянып киткәндә дә Әнисә кайтмаган иде әле. Сәер, концерт төнгә хәтле бармый бит инде! Бер уянгач йокы кермәде ул төнне Рәсимгә. Ә Әнисәне иртән генә китереп куйдылар, үзеннән хәмер исе аңкып тора иде. Ир түзмәде, бар ачуын бергә төйнәп Әнисәдән бу хәлне аңлатуын сорады, кычкырды, өстәл төйдә. Башта хатыны юхаланып маташты, соңыннан исә: «Как вы все мне надоели! Мин собачкаңмы әллә син юкта өеңне саклап ятарга? Минем нормально яшисем килә, мин әле яш!» – дип кычкыра ук башлады. Бураннар бик каты уйнады өйдә ул иртәдә. Менә хатын телефонынан кем беләндер язышты, сөйләште дә: «Әле син горько пожалеешь об этом!» – дип, ишекне шартлатып ябып чыгып китте. Рәсим аның артыннан ыргылды, ләкин шул вакыт нәрсәгәдер абынгандай туктап калды, күз аллары караңгыланды, колагы шаулап, ишетмәс булды. Гәүдәсе сыгылып төшеп, идәнгә ауды. Эмма хатыны егылган тавышына да борылмады, шул чыгып китүдән кире кермәде.

Әнисә Мөршидә килеп кергәндә ул һаман идәндә ята иде әле. Әнисә аптырап китте, нәрсә булганын белергә теләде. Рәсим нидер аңлатырга азапланды, ләкин аннан бары мөгрәү авазы гына чыга иде.

– Ай балакаем! Нәрсә булган соң сиңа, йөзөң дә чалшайган, тукта, тынычлан әле, соңыннан аңлатырсың барын да.

Син бит әле юлда гына булырга тиеш идең. Бүтән кичкә кайтырсың дип уйлаган идем, кайтырыңа ашарга да әзерләп куярмын дип сугылган идем сезгә. Килән дә өйдә юк икән, – дип сөйләнә-сөйләнә Рәсимне торгызырга маташты. Рәсимнең уң күзә кысылып калган, ә уң як бите таштай каткан, авызы да кыйгаеп аска төшөп киткән иде. Бастыра башлагач, сул аягы хәрәкәтсез икәнә ачыкланды. Көч-хәл белән мескен ана улын диванга яткырды, баш астына мендәр китереп салды. Шуннан соң гына башта Рәсимнең этисе Салих картка шалтыратты, аннары ашыгыч ярдәм чакыртты. Килене Әнисәгә дә шалтыратып карады, ләкин ул телефонын алмады.

Авыл жире булгач, ашыгыч ярдәм тиз генә килмәде. Этисе Салих та, алай-болай больницага барырга туры килсә дип, әнисенә киёмнәрен алып килеп житте. Врачлар килгәнчә Рәсим тынычланган иде инде, ләкин сөйләшә алмавын аңлагач, сул як күзеннән яшь ага башлады, ул тавышсыз гына елый иде.

– Чү, балам, хәзер ярдәм килеп житәр, укол ясарлар да барысы да әйбәт булып. Монда кайгырырлык бернәрсә дә юк, кан басымың күтөрелгәндер, – дип тынычландырса да, хәлнең алай гына түгел икәнән аңлаганнар иде инде Мөршидә белән Салих. Ашыгыч ярдәм машинасы килеп туктады, врач авыруны караганнан соң:

– Ашыгыч рәвештә хастаханәгә алып китәргә кирәк, инсультка охшаган, бу хәл кайчан булды? Һәр минут кадерле, авыруның сәламәтләнүе вакытның күпме үтүенә бәйле. Тизрәк жыеныгыз! Кайсыгыз авыру белән бара? – дип сорады.

Улы белән Мөршидә китте. Больницада Рәсимне реанимация бүлегенә салдылар, бер олы гына доктор хәлнең кайчан булганын чыгып сорады, әнисә төгәл җавап бирә алмады, ә Рәсим үзе сөйләшерлек хәлдә түгел иде.

– Улыгыз ишемик инсульт кичергән. Башындагы кан тамырлары тыгылып шартлаган. Башка кислород килмәгәч, ми эшчәнлегә бозылган. Дүрт-биш сәгать эчендә реанимациягә китерелгән авыруларга тиешенчә ярдәм күрсәтсәң, аларның 80–90 проценты гадәти яшәү хәленә кайта. Шуңа күрә вакытны төгәлрәк әйтсәң иде, – дисә дә, Мөршидәнең улын бу хәлдә табуына инде дүрт сәгатьтән артыграк вакыт үткән иде. Әле ул килгәнчә күпме яткан, анысы дә билгесез.

Ана кеше ике сәгатьтән соң гына реанимация бүлегенә керә алды. Медицина приборларына тоташтырылган улын күргәч, хәлсезләнеп бөгелеп төште. Гүя Рәсим пәрәвез оясына эләккән дә, чыга алмыйча тилмереп ята. Тынычландыргыч уколдан соң ул йокыга талган иде.

Өч көн буена Мөршидә улы яныннан китмәде, хәләннән килгәннән барын да эшләде. Йөрәген суырып бирергә дә әзер иде ана, баласы гына терелсен. Уянгач, Рәсим үзенең кайда икәнлеген аңламады, берәм-берәм катетерларны өзеп ата башлады, Мөршидә улын тынычландыра алмагач, тагын укол кададылар. Бу хәл ике-өч тапкыр кабатланды, шуннан соң гына Рәсим мондый хәлгә белән килеште бугай: дуламый башлады, күзләреннән яшь кенә акты.

Өченче көнне улы янында ирен калдырып кайтып килергә булды Мөршидә. Кайтышлы, улының өенә кереп

алмаш әйберләрен дә алырга уйлады. Ишек ачык, килене Әнисә юл сумкасына үзенң киемнәрен тутыра иде. Мөршидә аптырап калды:

– Килен, нишләвең бу? Рәсим больницада, барып хәлен белер идең. Шалтыратам, телефоныңны алмыйсың. Әтиң калды аның белән, иртәгә син барысың инде, яме. Киемнәрен дә алып барысың, – дип, ашыкмый гына хәлләрне сөйләде. Тик Әнисәнең планнары бүтән иде:

– Әни, без Рәсим белән күптән инде аерылу сызыгына барып җиткән идек, сезгә генә бу турыда әйтмичә тордык. Мин китәм, бүгеннән безнең юллар башка.

– Килен, ни сөйлисең? Ниңди йөрәк белән иреңне бу хәлдә ташларга жыенасың? Өйдә төрле хәлләр була, терелеп чыксын, утырып сөйләшерсез, килешерсез, – дип, Мөршидә Әнисәне кире уйларыннан кайтарырга тырышты, ләкин хатынның карары нык иде.

– Китәм дигәч китәм! Ул инде элекке хәленә кайтмаячак, ә мин инвалид карап ятарга риза түгел. Минем нормаль тормышта яшисем килә. Кит каршыман! – дип, җикеренә үк башлады.

Мөршидәнең дә ачуы чыкты. Бүгенге көнгә кадәр улының тормышына кысылмыйм дигән кайнана килененә усал гына:

– Әә, таза-сау булганда, күп акчалар алып кайтып кулыңа тоттырганда бик кирәк иде, хәзер кирәге беттемени?! Яшылы яратып өйләнешкән хатыныннан, ике баласыннан аерып алганда бик кирәк иде, хәзер кирәге калмадымыни? Син врачмы әллә, аны терелмәс дип әйтергә? – дип тезеп китте.

Килен үзенчә ысылдады:

– Иптәш кыз больницада эшли, белештем, барысын да беләм. Врачлар әйтеп бетермәгәннән дә беләм. Бүгеннән мин сезгә беркем түгел, кит юлымнан, юкса...

– Нәрсә юкса? Куркытмакчы буласыңмы?

– Юк, куркытмыйм. Исең төшерәм, әниңең туганы, тирә-якка даны таралган сихерче Саимә апаның үләр алдыннан кулын тоттым, аның көче хәзер миндә, юлыма аркылы төшкәннәрне генә алып атарга көчем җитә, – дип, тел белән әйтергә ярамаган сүзләрен дә ычкындырды Әнисә.

Мөршидә таш йөрәкле киленгә шаккатты. Килене артыннан ишек ябылгач, ашыкмыйча гына шкафтан улының киемнәрен алды, пакетка салды, китәргә җыенып, яулыгын ябынам дигәндә, башыннан шуып төшкән яулыгының юклығын абайлап алды. Ерак ара түгел, яулыксыз да кайтыр әле, тик кайда төшкән, ничек күрмәгән әлегә хәтле, шунысы гына сәер иде...

Рәсим озак ятты больницада, бер атна дигәндә реанимациядән невралгия бүлегенә күчәрделәр. Ниһаять, үзе ашый башлады, тик торгызырга кушмыйлар иде әлегә. Ире белән алмашлап гел улының янында булды Мөршидә.

...Авыр хатирәләрдән дөньялыкка песие кайтарды Рәсимне. Ашарга сорый! Инвалид булса да, аның ярдәменә мохтаж жан иясе бар бит! Аны карыйсы, ашатасы. Ничек кенә булса да, алар бер-беренә иптәш булып көн күрәләр бит бүгенге көндә...

Бер ай больницада ятканнан соң, сеңлесе Сания юллама алып Рәсимне санаторийга җибәрде. Анда аны яңадан йөрергә, катып калган кул-аякларын хәрәкәтләндерергә өйрәттеләр, әзме-күпме сөйләшергә дә өйрәтеп маташтылар. Психолог мондый халәте белән килешергә, якты дөньяда гаме дә булмаган Рәсимне тормышка кайтарырга тырышты. Аның яшисе килми иде. Нәрсә өчен, кем өчен яшәргә? Ул кемгә кирәк? Хатыны башка ир белән Себер якларына чыгып киткән, баласының бу хәлдә калуын акылы белән күтәрсә дә, йөрәге белән күтәрә алмаган әнисе җир куенына кереп яткан, әнисенең үлемендә улын гаеплөгән әтисе аны күрәлмәс хәлгә җиткән. Бары тик сеңлесе Сания һаман абыйсы дип өзелеп тора.

Сеңлесе санаторийдан өенә алып кайтып урынына яткырмач, Рәсим бер көн урыннан да тормады. Яшәү яме юк шул, юк... Шунда Сания пәси баласы алып кайтып бирде:

– Абый, мин интернетта укыдым, мине әйбәтләп тыңла әле. Бер ялгыз әби озакламый үзенң үләсен белә. Ул моның белән килешеп, үлемне урын өстендә каршылыым дип менеп ята. Шунда пәси тавышын ишетә. Башта аптырап кала, хәле булмаса да, торып ишеккә бара. Ә анда пәси баласы! Ашарга сорый, ул әбидән ярдәм көтә. Әби пәсине өенә алып керә, ашата, аның белән сөйләшә. Менә шул пәсигә кирәклеге әбине терелтә дә инде. Менә мин дә сиңа иптәш алып килдем. Син миңа кирәк, әтигә кирәк, сиңең күзләрең карап торган менә шушы пәси баласына кирәк! Әйдә, терелергә тырыш, психолог та, невролог та, логопед та бар ихтыяр көчен җыеп, тормышка теше-тырнагы белән ябышкан очракта тернәкләнәчәксен, диделәр бит. Гел сиңең янында була алмыйм, иртәгә китәм. Син ялгыз түгел, хәзер пәсиң бар, әти дә килеп йөрер. Социаль яклау бүлегеннән атнасына ике көн хезмәткәр киләчәк, аның да исеме минеке кебек – Сания.

Рәсим пәси баласына карады да мыгырданып нидер әйтмәкче булды.

– Менә, исеме дә табылды. Мыр булыр ул. Ул сүзне син бик матур әйтәсең бит. Сөйләшергә дә Мыр өйрәтер әле сиңе!..

Рәсим пәсиенә коры ашау салып бирде, сөт тә салды. Җайлы шул хәзер, авыл кибетләрендә дә пәсиләр өчен ризык саталар, элек тычкан тотып яшәгән пәсиләр хәзер сохари кебек ризык кимерә. Менә бит замана!

Пәсиенә тәмләп ашаганын күргәч, Рәсим үзенң дә ашыйсы килүен тойды. Суыткычтан колбаса, сыр алып бутерброд ясады, чәй агызды. Иртән эчә торган даруларын алганда шкаф эченнән бер кәгазь төштә. 10 урынлы сан язылган иде анда. Ни булыр соң бу? Балки, телефон номерыдыр? Кемнеке? Сәер, исеме дә язылмаган. Рәсим язуну түш кесәсенә салып куйды. Җыеп карар, балки, тавышыннан таныр. Кабат өстәл янына килгәндә чәй суынып беткән, ашыйсы да килми иде инде.

Өстәлемдә барсы да бар, / Ниңә чәйнең таме юк? / Ялгыз булгангадыр инде / Өемнең дә яме юк...

Салават җырындагы кебек түгелме соң аның да тормышы? Барысы да бар, тик ялгызлык кына сары сагышы белән баса. Ялгызлык – иң авыр сынауларның берсе икән шул. Башта Рәсим, үз өемдә – үз көем, дип, тыныч кына

Рәсем: Наталья Васильева

яшәрмен дип уйлады. Әтисе белән сеңлесе аны Картлар йортына урнаштыру турында авыз ачкач, аяк терәп каршы чыкты. Бигрәк тә әтисенен жибәрәсе килә иде, чөнки үзе карарлык хәлдә түгел, хатынының үлеменнән соң бик бетеренде. Сеңлесенен үз гаиләсе, шәһәргә китәргә кирәк. Кәгазьгә язып, үзем яшим, дип аңлатты.

Менә шулай алты ел берүзе ялан кебек өйдә яшәп ята хәзер, атнасына ике көн социаль хезмәткәр килеп эшләрен эшләп китә, ике айга бер сеңлесе кайта, телефоннан шалтыратып тора. Бик сирәк кенә әтисе дә килеп китә. Калган вакыт Рәсим япа-ялгыз... Кайвакыт бүре кебек улыйсы килә аның. Кайвакыт кычкырып көлеп ала. Юк, юк, бу акылдан язу түгел, нормаль тормышта була торган кичерешләр онытылмаганмы икән дип тикшереп карау. Песиен үртәп мияулаган чаклары да бар аның, аны куркытам дип эт булып өргәләгәнә дә бар. Кеше булып сөйләшә генә алмый шул, бары «әйе-юк», «аш», «су» кебек кыска сүзләргә генә әйтә ала. Хәер, кеше белән сөйләшмәгәч соң... Табиблар күнегүләр ясарга, күбрәк сүзләр әйтергә кушсалар да, ул моны кирәк дип тапмады. Аңа шулай да бик житә иде. Тик менә чылбыр булып тезелеп киткән хатирәләр генә аны үткәннәргә яңадан кайтара.

...Ай чибәр иде Рәсим яшә чагында! Кызлар хәзер үзе килә, барып аласы да юк дип жырлылар бит, аның артынан да кызлар үзләре йөри иде. Тик берсенен – мәктәпне яңа тәмамлаган Әминәнең генә бик исе китмәде Рәсимгә. Кызның күчелен яулап алам дип йөри торгач, гашыйк булганын сизми дә калды Рәсим. Матур туйлар уздырып,

гаилә корып яши башладылар, бер-бер артлы кызы, малае туды. Бар да яхшы кебек иде.

Тик ун елдан соң гаилә корабы нишләптер комга килеп төртелде. Нәрсәдер житмәде Рәсимгә. Башта качып-посып, соңыннан ачыктан-ачык Әнисә белән очраша башлады, хатыны төрлечә каршы төшеп карады, соңыннан мондый гарылектә, Рәсимнең кыерсыгуларына түзә алмыйча, ике баласын алып бөтенләй чыгып китте.

Бер дә исе китмәде Рәсимнең, киресенчә, нәрсә эшләсә дә була иде аңа хәзер. Икенче көнне үк Әнисәне алып кайтты. Тик яңа гаиләдә яшәү тәртибе бүтәнчәрәк куелды. Көндәзгә аш вакыты житкәч, Рәсим ашыйсы килүен Әнисәгә әйтте. Ә хатын аны үбеп, сырпалана башлады, йокы бүлмәсенә әйдәде. Мәхәббәт уеныннан соң, урыннан тормый гына: «Любимый, минем шундый тамагым ачты, бәлки, син миңа берәр нәрсә пешереп ашатырсың?» – дип, назлы гына эндәште. Әминә белән яшәгәндә чәйне генә дә үзе ясап эчмәгән Рәсим менә шул көннән башлап ашарга пешерә башлады. Бакчага чыгып эшләүне дә белмәде Әнисә. «Без икү генә, нәрсәгә безгә шүлхәтле яшелчә?» – дип аңлатты ул үзенен ялкаулыгын. Элек аллы-гөлле чөчәкләргә күмелеп утырган бакчада инде алабута үсте. Кемдер Рәсимгә төрттереп әйткәч, ир профнастилдан койма ясап куйды. Хәзер бакча берсе дә күрмәслек иде. Утар тутырып асраган маллар да бетерелде, ит ашау зарарлы икәнән дә Рәсим яшә хатыннан белде. Кунакка йөрү, күңел ачуны бик ярата иде Әнисә, үзе белән Рәсимне дә күңелле тормышка өйрәтте.

Башта Рәсимгә бик кызык иде яңа тормыш, тик берәздән балаларын юксына башлады, яшә хатынның да бала алып

кайтуын көттө. Ләкин яшь вакытта бала төшереп йөрөп, хәзер бала табарга сәләтсез иде хатын. Рәсим моңа ышанмады, түләүле тикшеренүләр үткәрдә, тернәкләнү үзәгенә йөрттө Әнисәне, тик берсе дә ярдәм итмәде.

Ничә ел балаларын бар дип тә белмәгән ир кызы һәм улы турында сораша башлады, алар белән аралашу юлын эзләде. Тик кызы Айсилә әтисенәң сүзләренә бик ышанып бетмәде. Улы Рәсүл исә, киресенчә, әтисе белән аралашуга бик шат иде.

Әнисәгә бу ошамады. Йә мин, йә балаларың, диде. Авыр иде иргә, ләкин кыласы эшләр кылынган, үткәннәренә дә кайтарып булмый. Ул Әнисә белән калуны сайлады. Алай да бик сирәк кенә телефон аша балаларының хәлен белешеп торды...

Песиенәң ишеккә барып мияулавы Рәсимне авыр уйлардан чынбарлыкка кайтарды. Урамга чыгасы килә иде дустиң. Бар чык, дип ишекне ачса да, Мыр чыкмады, аңа төбәлеп кычкыруын белде. Бу аның хужасын урамга һава суларга чакыруы иде. Гел шулай, берничә сәгать саф һавада утырып керә Рәсим. Бу юлы да иңенә җиңелчә күрткасын элеп песие белән урамга чыкты. Капка төбөндә үзенә утыргыч ясаткан иде ул, шунда барып утырды. Утырды дигәч тә, яртылаш басып тору иде бу, шулай аягына жайлырак. Песие Мыр аягына сырпаланып алды да эш кырган кыя-фәттә үләнгә сузылып ятты. Ул алып чыкмаса хужасы өйдә ятар иде бит!

Рәсим түш кесәсенә салынган кәгазьне исенә төшерде. Алып, анда язылган саннарны җыя башлады. Кем булыр бу? Сөйләшә алырмы? Менә чакыру тавышы туктап калды, Рәсим ашыгып «Әлл-лү» дип эндәште. Тик кайтаваз аның тавышы белән аңа «Әлл-лү» дип җавап кайтарды. «Алмыйлар, алай да чакырды бит», – дип уйлап, инде сүндереп куярга җыенганда телефоннан:

«Ник эндәшмисез? Сөз бит мине ишетәсез? Кем бу?» – дигән тавыш ишетелде. Бер ялгышсыз әйтә ала Рәсим, бу аның үзенәң тавышы иде. Ул йөрәгенә тибешен басарга теләп, жан авазы белән: «Ул-лы-ым!» – дип кычкырды.

– Әти?! Сөз Саяхов Рәсим буласызмы?

– Әйе, әйе, мин, әти-ең, – дияргә ашыкты Рәсим тотлыга-тотлыга.

– Әти! Ничә еллар бит, ник бер дә шалтыратмадың син? Мин башта көн дә шалтыратып карадым сиңа, тик телефон ғына «недоступен» дип җавап бирә иде, соңыннан бөтенләй «номер не существует» дип әйтә башлады. Мин инде, әти акча сораганга ачуланып номерын алыштырган, йә хатыны аралашуга каршы булгандыр дип уйладым. Кая югалдың син? – дип аптырады улы.

– Ми-ңа ин-ин-инс, – дип тотлыгып калды Рәсим.

Тик улы аны ярты сүздән дә аңлады:

– Сиңа инфаркт яки инсульт булдымыни? Бик хәтәр авыру шул. Больницада озак яткансыңдыр... Телефоның ватылган йә югалгандыр... Ә мин гел киресен уйладым шул... – дип үкенеп куйды улы. – Син шуңа да начаррак сөйләшәсеңдер, әйме, әти?

– Әйе, әйе, ул-лым, син кайт, кайт!

– Һе, кызык, без авылны калдырып чыгып киткәннән бирле бер тапкыр да кайт дип әйткәнәң булмады бит.

Ә беләсеңме, мин бәләкәй булсам да, авылны бик сагына идем, төшләремдә күрә идем аны. Чыннан да, ник кайт-маска, бер жылләнеп кайтып килсәк тә ярый инде! Улларыма туган ягымны күрсәтеп килсәм нинди шәп булыр иде, әйеме, әти? Тик хатының...

– Ул юк, ул кит-те, – дияргә ашыкты әтисе. – Ап-пп-паң да кайт-сын, кайт бер-гә.

– Апага да әйтермен, теләсә кайтырбыз. Менә әле улларымы авылга, дәү әниләре янына илтеп кайтып киләм, ә үзем тагын бер атнадан ғына отпусмага чыгам. Шуннан соң җыенабыз да кайтабыз, яме, әти! Син көт безне, апаны да кайтырга күндерәм, син көт кенә! Шунда сөйләшербез, аңлашырбыз, шулай бит, әти!

– Әйе, ул-лым! Кайт, кайт бергә!

– Әлегә хуш, әти! Кайтыр алдыннан хәбәр бирермен, әти, яме, – дип, улы трубканы куйды.

Бәләкәй чагында каз бәбкәләрен саклап торганда ата каз биегәнәп аптырап карый иде Рәсим. Менә ул торып басты. Таягына таянып булса да тыпыр-тыпыр килеп әйләнеп алды. Менә шулай авыз эченнән көйләп, тыпырдап, ата каз кебек биі иде Рәсим. Хәзер аңлый ул ата каз ник биегәнәп: нәселемне балаларымда калдырам бит, күрегез, минем нинди матур йомшак бәбкәләрем бар, алар минекеләр, минем дәвамым, дип горуланып биегәндер ул. Рәсим дә бит ялгыз түгел, аның дәвамы бар, нәсел дәвамчысы булган улы, кызы бар! Шул шатлыктан биеде ул үзенчә!

Шулай ук 30 ел элек, улы туу шатлыгынан бала табу бүлгә төбөндә биегән иде ул. Бар тәрәзәдәгә йөзләр елмаешып аңа кул болгый, шатлыгын бүлешә иделәр.

Рәсим яңадан урынына барып утырды да күзләрен йомды. Нинди шатлыклы мизгелләр! Күптән аның мондый рәхәт хисләр кичергәнә юк иде инде. Әле ул сөйләшүдән шулай кәефләнә, ә очрашу, күп елдан соң балалар белән очрашу аңа ничек тәэсир итәр икән? Анда балалар ғына түгел, кияү, килән дә бар бит, алар да кайтадыр, тагын да оныклары! «Ай, әттәгенәсе, оныкларың исемен дә сорамады бит! Малайлар дип сөйләштә улы Рәсүл, ничәү икән алар? Кызы Айсиләнең ничәү икән? Рәсимнең күз алдына нәни балаларның чирәмдә төгәрәп уйнавы, аларның шау-шуы килеп басты. Хәер, хәзергә балалар алай төгәриме икән? Таш калада үскән балалар бит, сөйләшүләре дә русча-дыр әле... Туп! Теге төштә күргән тупны алырга кирәк, бар нәрсә дә шул төштән башланды бит, төштәгечә уйнар ул оныклары белән! Кайтсыннар, тизрәк кайтсыннар ғына!»

Рәсим җитез генә торды да өйгә ашыкты. Социаль хезмәткәр Санягә кибеттән алыр өчен исемлек төзисе бар, туп, кәңфитләр алдырасы бар оныкларга. Үзенә дә телен язар өчен күбрәк сүзләр өйрәнәсе бар. Кәгазьгә иң кирәкле сүзләрен язып, көн дә кабатлап, логопед өйрәткән күнәгүләренә эшләсә, теле аңларлык булып ачылыр әле. Әлегә кадәр бит ул кирәксенмәде, дәрәсән әйткәндә, яшисе килмичә үлем көтеп ятты. Менә бүгеннән ул балаларын көтеп яши, аңа алар белән сөйләшәргә, аңлашырга кирәк. Рәсимнең бар булмышында яшәү дәрәсә кабынган иде, урамга чыкканда 15 минут атлап җәфаланган юлны да ул биш минутта үтте, егылырмын дип тә курыкмады. Тизрәк тотынасы, күнәгүләргә тотынасы!

Нәкъ бер атна үтүгә, иртәнге сәгатәтә телефон шалтырады. Рәсимнең кинәт йөрәге сикерә башлады, бу ничшиксез улы булырга тиеш! Ул телефонны алды:

– Алло, эти, бу мин, улың Рәсүл. Без кайтырга чыктык. Кичкә кайтып житәрбез. Минем сиңа сюрприз да бар әле...
– Кайт, улым, кызым! Көт-тәм сез-не!

Сюрприз турында әйткәч, машинаның арткы урындыгында ике яктан ике оныгын кочаклап утырган Әминә улына төртте, әйтмичә тор, янәсе.

– Йә, ярый, эти, очрашканга кадәр!!!

– Көт-тәм, көт-тә...

Соңгы сүзне әйткәндә йөрәген биләп алган дулкынлану хисе төер булып зурайганнан-зурайды да, тын да алырга ирек бирмичә буа башлады. Кулыннан телефоны шуып төштә, гәүдәсе буынсыз булып диванга сыгылып төштә. Ә жаны бер минут та түзәрлек хәлдә түгел иде, сулышсыз ауган гәүдәне калдырып, тизрәк олы юлга, балаларының каршысына ашыкты...

Кайттылар. Кичке жиделәрдә Рәсимнең капка төбенә ике машина килеп туктады. Беренчесендә улы, килене, ике малай һәм Әминә булса, икенчесендә кызы, кияве, аларның ике малае һәм бер кызы иде. Айсилә белән Рәсүлнең капканың ачык булуына бик исләре китмәде, әтиләре аларны көтәдер дип уйладылар, Әминә исә шомланып китте. Авыл жирендә тикмәгә капка ачмыйлар: кичен көтү кайтканда була торган хәл, тик улы әйтүе буенча Рәсим мал тотарлык хәлдә түгелдер.

Әминә, бәләкәчләргә урамда калдырып, ике баласы белән генә керергә булды өйгә.

Өй уртасында ак кәфенлек белән капланган гәүдә каршы алды аларны... Аның янында күрше-тирә әбиләр жыелган иде, ә гәүдәнең баш очында кечерәеп, бөрешеп калган Салих карт утыра иде.

– Эт-тт-и, син бит кайт дидең, көтәм дидең! Юк-юк, бу мөмкин түгел!

Рәсүл, үз-үзен тыя алмыйча үкереп елап, Рәсимнең үле гәүдәсенә капланды. Ә Айсилә, күңеле бик тулса да, әтисенекә кебек яшкелт күл төсендәгә күзләрен мөлдәрәмә яшә капласа да, еламады. Аның барып, әтисен селкетеп торгызасы килде: «Тагын ялганлысыңмы? Ничә тапкыр сагындым, мин сезнең янга барам дип ялганлап, килмәдең, хәзер дә кайтыгыз дип чакырдың да, менә үлдем дип ялганлысыңмы? Тор, алдама, болай үлүң дәрәс түгел, ялган бу, ялган!» Тик бәләкәйдән, әтиле булып та ятимлекнең бар ачысын тоеп үскән, балачактан бирле сабыр булырга өйрәнгән кыз түздә, әтисенә гәүдәсә өстендә бер бөртек яшен дә күрсәтмәде. Әминә ничек тә улын тынычландырырга ашыкты:

– Сабыр, балам, динбездә кычкырып елау тыелган. Сабыр, тынычлан...

Ә үзенә күзеннән яшьләре акты да акты. Болай булып дип башына да китермәгән иде ул. Хәер, хыялында йөрткән Рәсим белән бүлмә уртасында яткан гәүдәнең бер охшашлыгы да юк. Аның белән яшәгәндә әзмәвердәй булган Рәсим шулкадәр үзгәргәндер дип уйларлык та түгел иде.

Икенче көн жөзәсәсін укып, мәңгелек йортка озаттылар. Мәет чыккач, өй жыештырып, юып йөргәндә, күрше бүлмә-

дән Айсиләнең кычкырып елаган тавышы ишетелде.

Әминә чыкканда кызының кулында әтисенә кулы белән язылган кәгазь битләре иде. «Кызым, Айсиләм! Мин гаепле сиңең алда! Эти була белмәгәнем өчен гафу ит, балам!»

– Әни, мин бит бу сүзләргә кайчан да булса эти әйтер дип көткән идем! Мин аны шундый ярата идем, ул да яратадыр дип уйлый идем. Ә ул мине, Рәсүлне, сиңе – барыбызны да шул жылбәзәк хатынга алыштырды.

Әниле-кызы кочаклашып озак кына еладылар.

– Кызым, кичер син аны. Рәнжү-үпкә сиңең үзеңнең тормышыңны бозарга мөмкин, ачу саклама, кичер син аны, жаны да сиңе бимазаламас, төшләрәң кереп йөдәтмәс. Әле ул гөнаһлы жанга Аллаһ каршында жавап бирәсе дә бар бит.

– Кичерәм мин аны, әни, кичерәм, шушы күз яшьләрем кичерүемнең дәлиле булсын, жанына бәхиллек булып барып ирешсен.

Өчесен, жидесен мұл табыннар корып уздырып жибәргәч, Әминә балалар белән юлга жыенды. Китәр алдыннан өй ачыгын Салих картка тапшырырга кергәч:

– Килен, биш минутка гына утырыйк әле, сүзем бар иде, – дип туктатты аны. – Син, балам, миңа рәнжемә инде. Минем дә гаеп бар инде сезнең чит жирдә гомер итүгездә. Мин әйтеп карасам да, тыңламады шул Рәсим, акны карадан аера белмәде, менә шуның әжерен үзе күрдә дә. Алты ел берүзе ни үле, ни тере яшәде, теге еланы ул больниста чакта ук бүтән белән Себер якларына чыгып китте. Шул еланы аркасында Мөршидәм дә дөнья куйды.

Шул Әнисә киленгә каршы әйткәне өчен бозды ул аны, бозды. Хәле китеп йөргәндә Мөршидәм үзе шулай дип сөйләде. Мин исә әнисенәң үлемендә Рәсимне гаепләдем, аны күрәлмәслек дәрәжәдә идем, кызым Сания генә тыйды, барысын да Рәсимгә сөйләсем килгән иде, болай да авыру кешенең хәлен начарайтмыйм дип кенә тыелдым. Минем дә гомер санаулыдыр инде, бәхиллегенә бир, килен.

– И эти, мин инде күптән кичердем сиңе дә, әниңе дә. Дәрәс, чыгып киткән чакта сезнең бер сүзегез житә иде, сезнең яктан яклау тойсам, Рәсимнең жөберләүләренә дә, барысына да түзәргә әзер идем. Ләкин... Үз балаларым үскәң аңлы башладым, һәр кешегә үз баласы кадерлерәк икән шул, хәтта дәрәс эшләмәсә дә.

– Килен, рәхмәт киң күңеленә... Балки, өегезгә кайтырсыз? Бергә тергезгән өегез бит. Миңа да жайлырак булып.

– Рәхмәт, эти, жылы сүзең, тик, беренчедән, ул өйнең һәр почмагынан ялгызлык сагышы саркып тора, анда бит тын кысыла. Икенчедән, мине бит гаиләм көтә, Рәсимнең балаларынан тыш, минем бит тагын бер улым бар, сагынып көтеп торган иптәшем дә бар. Биш ел берүзем торганнан соң тормышка чыктым. Кайтам дисәм дә, монда кире кайта алмыйм инде мин, эти. Син кайгырма, хәлеңне белеп торырбыз, теләсәң, балалар да кайткалап йөрер. Ә син өендә билкәләп ятма, кеше арасында бул, мәчеткә йөр. Алайса сиңең дә өеңә сагыш кереп кунаклар...

Рәсимнең ялгызлыгына нокта куелды куелуын, ләкин бу дөньяда ялгызлык сагышында иза чигүче, үткәннәргә барлап, ясалган хаталарын төзәтергә теләп яшәүче күпме адәми зат калган көннәрен саный икән?

«АКТРИСА ТОРМЫШЫ: РОЛЬЛӘР, ҮКЕНЕЧЛӘР ҺӘМ КӨТҮ...»

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Менә хәзер сикереп торыр да онытылып рольләрен уйнап жибәрер йә канатланып биеп китәр төсле. Баронессаларны уйнарлык дәрт ташып тора аңарда. Менә шул дәрт аны театр дөньясына алып килә. Бөтен тормышы – сәхнә. «Мин бит театрға кияүгә чыккан актриса», – ди ул үзе турында. Кәрим Тинчурин исемендәге Татар дәүләт драма һәм комедия театры актрисасы, Татарстанның халык артисты Миләүшә НӘҖМИЕВА белән ижаты турында әңгәмә корабыз.

Миләүшә апа, сезнең чегән халкы мәдәниятенә гашыйк жан икәнегезне беләбез.

Театрга килүгә дә энә шул мәхәббәт сәбәпче булдымы әллә?

– Дәрвишләр бистәсендә туып-үскән Казан кызы мин. Әнием – Апас, әтием Әтнә ягыннан. Бистәдәге данлыклы 84 нче мәктәптә белем алдым. Без укыганда класстан тыш чаралар күп була иде. Класслар, мәктәпләр белән ярышабыз. Мин бик актив: жыр-лайым да, биим дә. Ул чакта экран-нарга «Табор уходит в небо» дигән кино чыкты. Чегәннәр тормышы турында. Шундый яратып карадым инде! Чын-чынлап чегәннәр тормышына, аларның мәдәниятенә мәкиббән булдым бит. Башка бер сихри дөнья иде ул минем өчен. Безнең бар туганнар да Мәскәүдә яши. Жәйге каникулларны шунда үткәрәм. «Ромэн» Мәскәү музыкаль-драма чегән театрына йөри башладым. Репертуарны берничә кат караганмындыр. Светлана Янковская дигән танылган прима бар иде. Бөтен партияләрне ул башкара. Күңелемә нык кереп калды ул. Аларның жырлары мелизмлы бит. Тыңлаганда очып китәм кебек. Фольклорларын яраттым. Чегән әкиятләре, алар турында китаплар укыдым. Ул заманда чегәннәр куркыныч халык итеп кабул ителде, ә миңа аларның темпераментлары якын иде. Энә шулар үзенә жәлеп иткәндер, мөгаен. Төзүче булып эшлэгән әнием жыр-моңга гашыйк иде. Сәид-Галиев исемендәге мәдәният йортына үзешчәннәр коллективында жырлай, шигырьләр сөйли иде. Уги әтием Урицкий клубына йөрде. Минә дә анда алып бара. 14 яшемдә шунда беренче тапкыр зур сәхнәгә чыктым – чегән биюен биедем. Аны язмаларны карый-карый өйрәнгән идем. Мин мәктәпне тәмамлаган елны театр училищесында татар төркеме жыймадылар. Елны бушка уздырмыйм, дип, мәдәни-агарту училищесына укырга кердем. Аны тәмамлагач, кабат хыялыма атладым. Марсель абый Сәлимжанов төркем жыйды

ул елны. Аның курсына элөгү зур мәртәбә инде! Имтиханда танылган режиссерны ничек тә шаккаттырасым килде. Күрше кызларыннан ялтырап торган матур босоножкылар, күлмәкләр алып тордым, Камал театрында пример булып эшлэгән (ул хәзер дә анда эшли әле!) Галя апа Козлова – күршебез. Бишенче класстан аңа ияреп театрға йөрдәм. Күп артистларны белә идем. Камал театры трамплин булган туган йортым дисәм дә була. Ул вакытта театрда А. Островскийның «Бесприданница» спектакле бара. Ларисаны ике составта Алсу Гайнуллина белән Рузия Мотыйгуллина уйный. Галя ападан шуларныкы кебек прическа ясавын сорадым.

Имтиханга барып кердем, Марсель абый, гадәттәгечә, йодрыкларын ияге астына куеп утыра, аудиториядә тынлык. Беренче турны уздым, икенче турда Марсель абый жырлап күрсәтергә кушты. Мәсгут абый Имашев: «Әйдәгез, мин сезгә уйныйм», – ди. «Кирәкми, сез уйный белмисез. Мин сезгә чегән жыры жырлайым», – дим. Тырышып жырлап жибәрдем, кушымтага тавышым житмәде. Тагын бер кат куплетны кабатладым, әмма кушымтаны жырлай алмадым. Кирәк бит шул вакыттагы төвәккәллек! «Калганын чегән хоры жырлай», – дидем. «Ярар, иртәгә чегән хоры белән жырларсыз», – диде Марсель Хәкимович шунда. Алар минем чегәнчә жырлавымны көтмәгәннәр иде бугай. Шаккаттырдым, димәк. Рамил Төхвәтуллин, Люция Хәмитова, Олег Фазылжанов, Рөстәм Галиев белән бергә укыдык. Күңеллә яшәдек без. Театр училищесы безнең бер гаилә булды.

«Ромэн»нан кала, Камал театры спектакльләре карап үскәнсез, Марсель абый Сәлимжановта укыгансыз. Камалда эшләгәчкә дип уйлагансыздыр, мөгаен...

– Иң элек чегән артисты буласым килмәде микән?! «Татар актрисасы булырга тиешсез, чегәнгә туры килмисез – буең кыска, алар кабул итмәгәч», – диде Фатыйма апа

Ильская. Укырга кергәч үк Марсель абый: «Безнең театрда ампуалар билгеләнгән, алсам да берничә кеше генә алам», – диде. Камалдан соң икенче урында күчмә театр тора иде. Шунда барырга теләдем. Театрның өченче бригадасына Земфира апа Досаева белән Нуретдин абый Нәжмиевкә эләктем. Беренче спектаклем «Курай моңы» иде. Аны Празат абый Исәнбәт куйды. Шундый көчле режиссер белән театрда беренче адымнарымны атладым. Минем бөтен режиссерларым да яхшы булды. 16 режиссер белән эшлэгән актриса мин.

Ул чорларда күчмә театр гастрольләрдән кайтып керми: авылдан авылга йөри. Сез – шәһәр кызы.

Тәгәрмәч өстендәге тормыш куркытмадымы?

– Яшьлек бит ул... Шартларны күрмәгәч, бөтен нечкәлекләрен дә белеп бетермисез. Гастрольләргә чыгып китеп 40–50 көн йөргәндә генә аңлайсың. Казан кызы була торып, нишләп йөрим соң монда дип уйлаган чакларым да булды баштарак. Безне укыткан укытучыларыбыз – Илдар абый Хәйруллин, Наил абый Дунаев чын сәнгать кешеләре, шуны безгә дә сөңдерә алдылар. Театрны ярату күзләрне каплады. Мин бит чегән тормышы белән янган кыз бала. Чегәннәр дә шулай күчмә тормышта яши бит, дип, үземне тынычландыра идем. (Көлә.) Әйе, һаман шул чегәннәр. Минем кушаматым да «чегән кызы Миләүшә» булды. Гастрольләрдә йөргәндә бәхетез нинди роль элөгүгә дә бәйле иде. Авыл тамашачысы күп нәрсәне кабул итми. Тискәре, икенче пландагы образлар, бер караганда, бик характерлы рольләр, ә безнең татар тамашачысы өчен герой белән героиня гына мөһим иде. Аларны гына ярату, аларга гына карап утыру бар иде. Икенче рольләргә кимсетеп карыйлар иде сыман. Безне спектакльдән соң фатирларга алалар. Һәм нигәдер рольләргә карап сайлыйлар кебек иде. Яратмыйча гына да алып кайтканнары булды. Роль биргәч,

Свердловскида узган концертта чегән бие белән.

«Назлы кияү» (К. Тинчурин). Шәмси карчык роле.

«Беренче мөхәббәт» (И. Гали). Камилә Әхәтовна роле.

иң элек, шуның белән авылларга барасымны күз алдыма китерә идем. Әлеге образда сине кабул итәләрме, юкмы? Бу – театрда эшли башлауның беренче мәлләренә хас иде. Соңрак инде белеп, танып чакыра башладылар.

Чегән мәдәнияте белән женләнеп килгән яшь актриса чегән кызы ролен уйный алдымы?

– Юк, анысы булмады. Әмма чегән кызы темпераментын геройларыма бирә алдым. Нәбирә Гыйматдинованың «Сихерче»сендә Сәвиләнең яшь чагын уйнадым. Бик матур барды ул безнең театрда. Кызның хисләрен чегәннәрчә ачарга тырыштым. Табиғат, хисләр, Тәминдәр белән аңлашулар... Аннан соң Фәнис Яруллинның «Сөембикә егет сайлый» музыкаль спектаклен Илдар абый Хәйруллин куйды. Төп рольне миңа бирде. Анда да яшь кызны уйнадым. Яшьлек инде ул үзе темперамент, үзенә аерым бер энергетика. Сөембикәгә дә энә шуларны салдым. Гомумән, Илдар абыйга мин бик рәхмәтле. «Әстәгъфирулла»да Иркә ролен бирде. Әлеге зур рольлар мине баетты, ныгытты, эшләргә көч өстәде.

Димәк, сез характерлы рольләргә үз итәсез?

– Әйе, чөнки аларда темперамент бар, ә ул – минем амплуа. Бездә «Чулпан» спектакле бара. Аны Резеда Гарипова куйды. Ул хатын-кызның табигатен аңлай торган режиссер. Миңа Чулпанның әнисен тапшырды. Фатыйма – элекке актриса, авырый. Миңа аны бик тыйнак, әкрән генә уйнарга кирәк иде. Ул рольнең ничек авыр бирелгән белсәгез икән! Ни өченме? Чөнки темпераментым башка. Халык телендә әйтелгән пешмәгәнлекне яратмыйм. Ул образга озак ияләштем. Бөтен энергиямне дилбегәдә тотарга, җибәрмәскә өйрәнергә кирәк иде. «Авыру булса да, бөтенләй үлмәгән бит ул», – дип әйтә идем режиссерга. Минемчә, кеше исән булганда ничек тә яшәргә тыпырчына.

Яшь кызлар ролен уйнамый

башлау актрисаның кризис чорымы? Беренче тапкыр сәхнәдә әби ролен уйнау авырымы ул?

– Картаюдан, тамашачыга ямьсез булып күренүдән курыкканнар бардыр, ә минем аңа исем китми. Роль ул – бары образ. «Назлы кияү»дә яучы карчык – Шәмси ролен уйныйм. Димчә, уйлап карасаң, бик темпераментлы хатынкыз, тик барыбер әби инде. Мин аны бик яратып уйныйм. Беләсезме, актриса өчен иң авыр чор кайчан? Һич тә әби ролен алу белән бәйле түгел ул. Менә син премьерәгә әзерләнәсез, тырышып образыңны тудырасың. Бар да яхшы кебек, ә режиссер: «Премьерада син түгел, башка составтагы актриса уйный», – ди. Иң авыры шушы сүзләргә ишетү. Бу яшьлеккә дә, картлыкка да карамый. Тораташ катып каласың. Психикасы нык икән, актриса бу хәлдән чыга, сына икән – юкка чыга инде. Кемдер китә, кемдер үзенә бикләнгән: эшли, әмма икенче планетада яшәгән шикелле. Актриса тормышында булачак бу сынауны белә идем. Өлкән актрисалар – Фатыйма Ильская, Галия Кайбицкая, Гәүһәр Камаловалар белән якыннан аралаштым. «Син бу чорны уза аласың икән, сәхнәдә киләчөгөн булачак. Юк икән, тырышып та торма, карьераңа нокта куй», – дигән иде Гәүһәр апа Камалова. Мин сынмадым. Рольләрем юк вакытлар да булды. «Сез декретка киттегезме әллә, юкка чыктыгыз», – дип сорыйлар иде. «Юк, китмәдем, димәк, әле сәхнәгә чыгарга вакытым җитмәгән, әле режиссер мине күрми», – дип әйтә идем. Моңа фәлсәфи карыйм. Һәрбер артистка үз ризыгы бирелгән. Безнең ризык ул – рольләр.

Сез 38 ел бие сәхнәдә. Бу елларда сәхнә никадәр үзгәрде?

– Тормыш үзгәргән кебек сәхнә дә үзгәрә. Дөрәс, кайсыбер әйберләргә үзгәртәсе килми, әмма бу бездән генә тормый. Спектакльгә әзерләнгәндә «өстәл чоры»н югалтмаска иде, ул актер копилкасында булырга тиеш. Рольне тараталар да, бергәләп утырып карыйбыз, тикшерәбез, характерлар эзлибез. Өстәл

артында сөйләшеп, «тезеп» бетергәч кенә сәхнәгә китәбез. Роль өстәл янында күз алдына килми икән, аны сәхнәдә ачу катлаулана. Образ эшләү бик авыр, әмма бик рәхәт процесс! Театрда эшләү өч этапта бара: яшьлек, урта һәм өлкәнлек чоры. Мин хәзер өченчесенә кереп барам. Инде зур багажым бар. Артистның язмышы режиссердан тора. Режиссер кабул итсә, рольләр бирсә, эшлисез инде... Әле мин үз-үземне режиссерга ияләшеп кенә барам. Аны карыйм, өйрәнәм, анализлыйм. Тормышта да шулай бит. Яңа танышыңны өйрәнеп бетмичә, ачылмыйсың. Табигатем буенча авыр ияләшәм, тормышыма яңа кешеләрне авыр кертәм.

Иң истә калган ролегез нинди?

– Алар бөтенесе дә кадерле.

Күңелгә кереп калган спектакльдәге геройның сүзләре белән сөйләшеп китәсез кайчак. Эчке тавыш рольләрем цитатасы белән сөйләгән чаклар була. «Кайсы спектакльдән соң әле бу сүзләр?» – дип, исемә төшереп азапланам. Иң истә калган родем – «Әстәгъфирулла»да Иркә. Мин ул рольгә бик авыр кердем. Героиняны, аның сыйфатларын кабул итә алмыйча интектем. Ире белән аерылышып, иренәң дустаны кияүгә чыга ул. Тормышта ул героем кебек эшли алмас идем. Житмәсә, әле яшә чагым. Иренә идән ю, ашарга пешер дип әмер бирә. Бу спектакльне авылда уйнаганда бер абый торып басты да кычкырырга тотынды. «Хатын-кыз башың белән иргә эш кушасың...» – дип, ямьсез сүзләр белән сүгә мине... Ул спектакльне уйнаган саен шул урынга житәрәк шөбһәләнгән идем. Хәзер тагын кем торып кычкырып икән дип уйладым. Илдар Юзеевның «Мәкәржәгә барган идек» спектакле күңелемдә калды. Беренчедән, Илдар абыйның теле бик матур, йомшак. Икенчедән, элекке чор, татар кызлары... Минем героиня бер артистка гашыйк була. Хыяллы кыз баланың беренче саф хисләрен уйнау бик ошый иде. Чисталык, мәхәббәт... Менә шундый бер-берсенә каршы булган ике роль.

Әкиятләрдә уйнарга яратам. Рәшит Заһидуллин күп чыгара иде аларны. Әкияттә уйнау – зур имтихан. Балалар кабул итә икән, димәк, постановка югары дәрәжәдә башкарылган. Сабыллар бит алар бик сизгер күңелле, аларны алдап булмый. Менә шул әкиятләрдә катнашу бер рәхәтлек бирә. Хәзер безнең театрда Шамиль Фәрхетдиновның «Тылсымлы арена» әкиятә бара. Шунда Фелиция дигән хайванны уйныйм. Әкияттә бит хәрәкәт кирәк. Наман да шул темпераментымны куллану урын ул. Бүгенге репертуарда мин катнашкан спектакльләр аз түгел – «Мәхәббәт баскычлары», «Беренче мәхәббәт», «Әх, алмагачлары!», «Туган-тумача»...

Ә нинди роль турында хыялланып та уйный алмадыгыз?

– Рус классикасында уйнарга өметләнгән идем. Островский әсәрендә... Әмма безнең тамашачылар тәржемә әсәрләрен яратып бетерми. Әйе, мин әле дә чегән мәдәниятенә гашыйкмын. Соңгы сүзне дә әйтеп, елап та булмый торган күңел тулган чаклар була, шунда рәхәтләнеп чегәнчә жырлап жибәрәсез... Үзгә бер терапия инде!

Актерның бәхете нәрсәдә?

– Иң элек сау-сәламәт булуында. Якыннары белән гармониядә яшәвендә. Әнием, апа һәм мин генә Казанда. Башка туганнарыбыз, бердәнбер кызым белән киявем дә Мәскәүдә. Мин үземне театрда кияүдә дип әйтәм. Иремнең әти-әниләре актриса булуымын кабул итә алмады. Озак яши алмадык, аерылыштык. Аннан соң инде кемнеләр көйләп яшисем килмәде. Рольләремә чумдым. Актерның бәхете – театр белән яшәвендә. Роль көтү дә бәхет. Көтү дә, эмоцияләр дә, тормышның авыр чорлары да актриса багажын баета гына. Олыгайган саен үзгә карата таләпләр дә арта. Үземне актер буларак ачып бетердем дип әйтә алмыйм әле. Алай дип уйласам, һөнәремнән китәргә генә кала. Үз-үзгә күрсәтү ул – тормышның дәвам итүе. Ә минем әле театрда тормышым дәвам итә.

«Әх, алмагачлары!» (Ш. Фәрхетдинов) – Нурзadə әби. роле.

Беренче роле – Сөембикә. «Курай моңы» (Ш. Шаһгали).

«Өметсез хыяллар» (Ф. Гарсия Лорка). Магдалена.

Кадерле
«Сөембика»
редакциясе!

*Апас үзәкләштерелгән
китапханәсе ел дәвамында
күптөрле чаралар оешты-
ра. Очрашуларга ветераннарны
да, «Сердәш» клубына йөрүче
ханымнарны да гел чакырып
тора.*

Чираттагы очрашу Олы Болгаер авылы егете, Апас якташлык жәмгыяте әгъзасы Рафис Гаптелгалиев белән иде. Үзе язган кырыктан артык жыры бар Рафисның. Очрашуда ул жырлар да яңгырады. Районыбызның үзешчән башкаручылары бу жырларны зур оста-лык белән тамашачы хозурына тап-шырды. Рафис үзе дә кулына гитара алып, бер моңлы жырын башкарды.

Ә минем күңлемдә узган гасырның 60 нчы, 70 нче елгы хатирәләре жан-ланды. Күз алдыма Бөек Ана – Зәйтүнә апа образы килеп басты. Рафис үзе дә бик тә әнисенә охшаган. Менә кемнән алган икән ул лириканы, моңны.

Зәйтүнә апа – жиде балага жан биреп, тугыз баланы үстөрөп кеше иткән ана. Әйе, ике баласы үзе тап-каны түгел, туганнарының балаларын да үстөрә ул. Безнең халык: «Тапкан гына ана түгел, баккан да ана», дип, бик дәрәс әйткән.

...Бүгенгедәй хәтеремдә: әнигә иярәп Борнаштан Келәчегә барам. Яңа гына алган сандалиларым аягым-ны кыра. Әни юата: «Хәзер, кызым, хәзер житәбез Зәйтүнә апаларыңа. Аңа керәбез дә аягыңны бәйләтә-без», – ди.

Олы Болгаерның Шахян елгасы аша салынган зур күперен чыгуга, уң якта Зәйтүнә апалар яши. Ул да Кама Тама-гы районыннан, әни дә. Ике дус кыз очрашканда булган шатлыклы мизгел-ләр күңелгә уелып калган. Безнең юлга чыккан каян белгән диген, әле бит телефоннар да юк заман – аның керо-синкага утыртылган чөйнегә кайнаган, шул арада баздан сөт алып чыгып, мантый боткасы да болгатып ала. Ә кулында кайчан керсәң дә күкрәк баласы була торган иде. Хәзер Рафиска карыйм да, юк, мин күргән ул балалар Рафис түгел иде, Мәдинә йә Илһам булгандыр. Аннан инде мин дә үсеп життем, Келәчегә йөрергә дип әти дә «Урал» мотоциклы алды.

Зәйтүнә апа турындагы истәлекләр-ремне яза идем бит әле. Өстәлгә жәй-

гән клеенка астыннан ул бер кәгазь кисәге тартып чыгара. «Хәсимә, менә теге жырның сүзләрен отып алдым да, язып та куйдым», – ди. Якташлары – Бәрлегужа егете Рәис Сафиуллинның «Сагыну» дигән жыры икән. «Сагын-дым, сагындым, / Бик сагындым / Без үскән авылның / Айлы тын кичләр-рен...» Бишни (шәмәхәне шулай диләр иде) карандаш белән язылган жыр сүзләре әниңең күз яшьләренә коена. Үзе елдый, үзе жырлый. Аңа кушылып мин дә сытылам... Кем уйлаган соң шул чакта үземнең дә туган авылым-нан аерылып бик еракта гомер итәсем-не. «Кыр казлары артыннан», «Сәрви-наз», «Ык буйлары» – Зәйтүнә апа белән әниңең яратып жырлаган жыр-лары иде. Авыл халкы аларны сорап жырлатты. Икесе дә дөньяны нурга күмеп гомер итте, авырлыкларга бирешмәде, юлдашлары жыр булды.

Зәйтүнә апа белән әнине искә алу-ым рухларына бер догам булсын иде.

Зәйнәп ЯРУЛЛИНА.

Апас районы.

*Әтием Хәснетдинов
Вадүт инде ничә еллар
рәт-тән «Сөембика» журна-
лын алдыра. Ул – сезнең
иң тугры укучыларыгызының
берсе. Журналны бик ярата.*

Гаиләбезнең журнал белән дуслыгы әле 2000 нче еллардан ук башланды. Башта аны әниебез Нурсия өйгә язды-ра һәм бик яратып укый иде.

2010 елда әниебез вафат булды. Аннан соң да әти журналны яздырудан туктамады. Беренче елларда бу аның әниебез рухына хөрмәте, ана тугрылык саклавы булса, тора-бара «Сөембика» журналы әтинең иң якын дуслыгына әйләнде. Журнал аңа ялгызлыгын онытып торырга булышты, сагынула-рын басарга ярдәм итте.

Өлкән яшәтәге әти – интернет бе-лән дуслаша алмаучыларның берсе. Ул кәгазьдә басылган газета-журнал-ларны гына укый.

Журналның сыйфатлы кәгазьдә басылуын, эчтәлегә ягыннан да кызык-лы булуын гына түгел, бәясенәң дә пенсионерлар өчен кулай икәнлеген әйтеп үтәсем килә. Ничәнче елларда икәннен инде оныттым, бервакыт без ниндидер хәйрия чарасында катнаш-

Түгәтпә

тык. Аның шарты буенча кайсы да булса бер матбугат чарасын картлар йортына яздырырга кирәк иде. Шул чагында нинди матур «Сөембикә» журналына язылуның хәтта газеталардан да арзанрак торугын белеп, без шаккаттык.

Әти журналның һәр санын кадерләп жыеп бара. Аларны пөхтәләп төпли, аннары укырга безгә дә биреп тора. Безгә генә түгел, барлык туганнарына, күршеләренә дә укыта.

Әле хәзер дә, почтальон журналның яңа санын китереп биргәч, әти безнең журналына яздырырга кирәк иде. «Тыңлагыз әле, бигрәк тормышчан язма. Моны сез дә укып чыгыгыз!» – дип киңәшен бирә. Журналдагы кайбер язмалар аның күңелендә яшылек хатирәләрен уята. Инде 80 яшен тутырган әти шушы журналны укып яшьлегенә кайтып килә, үзе дә яшәреп киткән дәй була.

Ул журналның яңа санын көтеп яши. Шуның белән рухлана. Үзе дә редакция оештырган төрле конкурсларда, бүләк уйнатуларда катнашырга тырыша. Редакциядә эшләүчеләр белән танышасы, сез узыдырган әдәби кичәләрдә, очрашуларда катнашасы килә, ул шушы хыял белән яши. Бу аңа яшәр өчен көч һәм дәрт бирә.

«Сөембикә» журналы коллективына чын күңелебездән рәхмәт әйтәбез. Киләчәктә дә сезгә ижат уңышлары телибез.

Алсу БАРТОВА.
Казан шәһәре.

Ул көннәрнең вакыйгалары, еллар уза барган саен, жанлы хатирәләр булып күңелдә яңара. Алар миңа тормышымның иң кадерле чорын – яшьлегемне искә төшерә.

Сталин чорының кара болытлары ил өстеннән таралган заман иде. Без, алтмышынчы еллар яшьләре, шөхес культы китергән фажигаларне үз башыбыздан кичереп, инде күпмедер күләмдә яшәү ямен дә татырга өлгергән идек. Безнең үз максатларыбыз бар иде: гаилә корып, балалар үстереп, алган белемнәребезне илебез өчен файдалы итеп кулланып, якты киләчәк төзәргә омтылып яшәдек.

Минем кебек үк, хатыным Фәридә Гәрәй кызы да репрессияләнүен, нахакка рәнҗетелүен ни икәннән белеп үскән кеше. 1939 елда аның әтисен – Әхмәдулла улы Гәрәйне колхозда механизатор булып эшләгән жиреннән кулга алалар. Бер ел НКВД изоляторында тотканнан соң гына иреккә чыгаралар. (1949 елда этием Шәйхуланы да биш баласы белән сөргенгә сөрәләр.) Сугыш башлангач, бер елга бронь биреп, Гәрәйне авылда калдыралар. 1942 елның июнендә аны да сугышка алалар. Хатыны дүрт бала белән кала. Иң олысы булган Фәридәгә – 6, иң кечесе Кәүсәргә 2 генә яшь була. 1944 елның апрель аенда алар әтиләренә һәлак булуы турында кара мөһерле хат ала.

Туган авылы Теңкәштә урта мәктәпне тәмамлагач, Фәридә үзләреннән дүрт чакрымдагы Буада Вахитов исемендәге мәктәптә укый. Тормышлар бик авыр еллар. Урта мәктәпне бик яхшы билгеләренә генә тәмамлаган Фәридәнең зур хыялы – табиб булу. Ләкин укырга кергәнче, берәз акча эшләп өчен ул Магнитогорск шәһәренә китә. Металлургия комбинатының лабораториясендә өч ел лаборант булып эшли. 1960 елда хыялына ирешә – Казан дәүләт медицина институтына укырга керә. Өчтенче курсны тәмамлауга ук хастаханәгә шәфкать туташы булып урнаша. Көндәзләрен укый, кичләрен һәм ял көннәрендә авыруларга ярдәм күрсәтә. 1966 елда институтны тәмамлаган яшь табибәне Тубыл шәһәренә хирург итеп җибәрәләр. Анда ел ярым эшли. Ләкин күңел гел туган якка тартыла. Татарстанга кайткач, Сәламәтлек саклау министрлыгы юламасы белән Фәридәне Казан шәһәренә 2 нче хастаханәсенә хирург итеп билгелиләр.

Монда эшләгән елларда ул оста хирург булып җитеште. 1979 елда аны Казанның 10 нчы хастаханәсенә хирургия мөдире итеп күчәрдәләр. Ул елларда Татарстандагы бер генә хастаханәдә дә хирургия бүлеген җитәкләгән хатын-кыз булмагандыр. Табиб-хирург, табиб-оештыручы буларак та абруй казанды ул. Югары категорияле хирург дәрәжәсен алды, «Татарстанның атказанган табибы» исеменә лаек булды, СССР Югары Советы Президиумы указы нигезендә «За трудовое отличие» медале белән бүләкләнде. Ул үзе дә бик тынгысыз кеше иде, гел белемгә омтылып яшәде. Фәнни конференцияләрдә катнаша, практикага килгән студентларны өйрәтә, табибларның белемен күтәрү институтына килүчеләр белән үз тәҗрибәсен уртаклаша, фәнни мәкаләләр яза иде...

40 елдан артык табиб-хирург булып эшләп, меңнәрчә катлаулы операцияләр ясады, күпме кешенең гомерен саклап калды. Соңыннан, Казанның 10 нчы хастаханәсе ябылгач, үзенең вафатына кадәр 17 нче хастаханәдә эшләде.

Эштән ничек кенә арып кайтса да, шундук гаилә мәшәкәтләренә чума иде. Улыбызны милли рухта тәрбияләп өчен көчен кызганмады. Шамил белән бергәләп дәрес әзерләү аның иң яраткан шөгыле булды. Шөкер, улыбыз йөзсезгә кызыллык китермәде, мәктәпне алтын медальгә тәмамлады, Казан дәүләт финанс-иқтисад институтында укып, үзенә гомерлек һөнәр алды. Хәзер менә оныгым Әсил мәктәптә бик яхшы билгеләренә генә укый. Әнисе һәм дәү әнисе шикелле табиб булырга хыяллана.

Фәридә бик көчле кеше, чын милләтпәрвәр иде. Татар телен камил белә, үзенең дәваланучы татарлар белән гел туган телебездә генә сөйләште. Ул кешеләрне яратып яшәде. Урының җәннәттә булсын, Фәридәм.

Сәгъдулла ШӘЙХУЛЛА-ӘНӘЛЕ.
Казан шәһәре.

Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтеп калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур., 2.
e-mail: ssuim@yandex.ru

Чулпан ГАЛИӘХМӘТОВА

– Кемгәдер кыйммәтле машина, кемгәдер брендлы кием кирәк, ә миңа менә бу жәүһәрләр! – ди татар декоратив-гамәли эшләнмәләре коллекционеры, татар костюмы реконструкторы Гөлшат НУГАЙБӘКОВА, борынгы чулпы-калфакларга күрсәтеп. Бу хобби инде яшәү рәвешенә генә түгел, тормышының бер мәгънәсенә әйләнеп, зур хыяллар белән янарга рухландыра. Ә бит барысы да кечкенә генә брошкадан башлана.

БАЛАЧАК ЯДКАРЕ

«Жәүһәрләрем!»

Юк, брошкадан түгел, тамырлардан башлана. Гөлшат ханым – тарихи һәм бик билгеле тамырлардан. Нәсел-ләренә башында торучы Нагайбәк – Хәсәннең бердәнбер улы. Ул бик үзенчәлекле шәхес булган. Пугачев полковнигы, крестьян сугышларында катнашкан. Аның турында риваять «Татар халык ыжаты»ның 15 томлыгына кергән. Әтисе Ардинат туып-үскән Азнакай районы Тымытык авылында 600 еллык нәсел зиратлары да бар. Ул тирә авылларга ата-бабалары нигез салган. Нәселләрендә морзалар да, Кантемир дивизиясе генерал-лейте-

нанты Измаил Нагайбәков та, лексикография буенча тел галиме Гыймад Нугайбәков та бар. Шәжәрәләренә берсе – Санкт-Петербуртта Көнчыгышны өйрәнү институты архивында, икенчесе Г. Ибраһимов исемеңдәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтында саклана. Алар нәселе турында галим Марсель Әхмәтжанов китап та язган. Тарихның кадерен белгән гаиләдә үсә Гөлшат ханым. Әтисе Ардинат Галиевич тә тарихи ядкарьләргә саклау буенча жан ата. Тымытыктагы мәчетне торгызырга, яңа мәктәп салырга, зиратны төзекләндерергә ярдәм итә. Әлмәт районындагы Кичүчат авылын-

да Ризаэтдин Фәхрәтдин музее оештыручыларның берсе була.

Бала чагының иң матур мизгелләре – авылда әби-бабасы янында үткәргән вакытлар. Авыл рухы аңа шул чакта сөңгән. Ә балачак хатирәсе кешене гомере буе озатып бара. Үз дөньясында яшәргә яраткан оныгына бабасы иске мунчада менә дигән курчак йорты ясап бирә. Кечкенә генә урындыклар, өстәлләр, шкафлар... Өйдә ямь булдырырга омытылу, борынгы әйберләргә мәхәббәт шул чаклардан ук килә. Бик кадерләп тота әйберләрен, уйнарга килгән күрше балаларын да өенә кертми, бикләп куя. Йорты – бары аның жәүһәре генә! Анда өлкәннәргә һәм яраткан абыйсына гына керергә ярый. Абыйсын «чәйгә» чакырып сыйларга ярата ул.

5 яшьлек чагында уйнап йөргәндә брошка таба. Татар ювелирлары ясаган борынгы бизәнү әйбере булуын аңлап житкерми, әмма ул аңа бик ошый. Юып чистарта, кадерләп саклый. Гаиләдә өлкәннәрнең борынгы ядкарларыне кадерләвен күрә ул. Әнисе әнә сөлгеләр җыя. Менә шушы брошка киләчәк хоббиенең чишмә башы була – татар халкының борынгы декоратив эшләнмәләрен җыярга этәргеч бирә. Бүген дә кайда гына күргәзмәләр уздырса да, брошкасын калдырмый Гөлшат ханым. Үзенә күрә талисман ул.

Хобби хобби белән, ә җитди һөнәр кирәк. Төгәл фәннәр яраткан кыз Габдрахман Әпсәләмовның «Ак чәчәкләр»ен яратып укый, җитмәсә, туганнары да табиб. Ул да медицина институ-

тын сайлый. Аннан соң кечкенәдән абыйсы белән дөваларга ярата алар. Икәүләп күпме мәче дөвалады икән алар?! Терапевт белгечлеге алган Гөлшат Казанда халык телендәге Шамов хастаханәсендә эшли, фөнгө дә кереп китә – кандидатлык диссертациясе якый, студентлар укыта. Әмма кечкенәдән мәкиббән киткән хоббиен да онытмый – сөлгеләр, татар халкының чигүле эшләнмәләрен җыя башлый. Төрле әбиләрдән, «хәерче базары»нан сатып ала үзе өчен кадерле әйберләрен.

Бу шөгыленә гаилә коруы да, балалар тууы да комачау итми. Беренче курстан ук танышып, матур итеп очрашып йөрәп, соңыннан ире булган Тимур да Гөлшат кебек туган як, нәсел тарихы белән кызыксына. Җитәкләшеп, борынгы йортларны карый-карый, Иске Казан бистәсе урамнарын бик күп урый алар.

Кызлары үсмерлек чорына кергәндә, Гөлшат ханым җитди бер карар кабул итә: үзен балаларына, иренә багышлый. Медицина белән юллары аерыла. Кечкенәдән килгән кызыксынуына да вакыт күбәя: ул инде җыеп кына калмый, эшләнмәләрдәгә һәр бизәкнең тарихын, эшләү алымнарын өйрәнә. Татар бизәкләренә багышланган нинди китап күрә, барысын да сатып ала. Өйдәгә китапханәсен тагын да баета. Өйрәнгәннән башкалар белән дә бүлешә килә. Табигате шундый.

Беренче күргәзмәсе, беренче лекциясе кызлары белем алган КФУ кар-

шындагы Лобачевский исемендәге лицейда уза. Анда ата-аналар комитеты рәисе була ул. «Әбием сандыгы» дип аталган бәйрәм оештыра башлыйлар. Инде кызлары лицейны тәмамлаган, ә бу традиция һаман дәвам итә. Ел саен укучылар бүләшкән гаилә ядкарьләре тарихын тыңлап, рухланып кайта коллекционер ханым. Соңрак татар халкының декоратив-гамәли сәнгате турында сөйләргә сәнгать мәктәпләренә чакыра башлыйлар аны, Самарага, Санкт-Петербургка барып коллекциясе белән таныштыруын сорыйлар.

– Менә бу калфак 1870 елгы, менә бусы Каюм Насыйри гаиләсенеке, – дип, калфакларын кадерләп кенә тотып, һәрберсенең тарихы белән таныштыра Гөлшат ханым. – Монысының язмышы авыр – Орлов губерниясендә ат зводлары тоткан нәселдәгә бар ир-атлар үтерелгән. Исән калган бер вәкиле калфакны бер хатынга саткан. Ул калфакны Владивостокка алып киткән. Владивостоктан сатып алдым аны. Менә бу чулпыны ай ярым элек кенә Саранскидан алып кайттым. Махсус шуның артыннан бардым. Ташлары гади генә аның, ә менә бизәкләренә тарихи кыйммәте зур. Гомумән, уникаль эшләнмә бу. Мондый чулпы безнең Милли музейда икәү генә, Россия этнография музееда – берәү һәм менә миндә. Болар, бәлки, дөньяда бары ун данә генәдер, башка юк. Аларны җыеп сандыкка тугырып куясым килми, әлбәттә. Иң зур теләгем – кешеләргә күрсәтү! Менә шушыларны күрсәтә-күрсәтә

татар декоратив сәнгатен аңлатасым, бары тик татар зәркән эшләнмәләренә генә хас булган бөтеркәле үрнәкләр турында сөйләсем килә. Бары безнең осталар ғына ясаган аны! Бу – зур горурлык! Нигәдер моны аңлап бетермиләр. Татар текстиленең иң зур шәхси коллекциясе миндә. Илдә генә түгел, мөгаен, дөньяда иң зур коллекциядер ул. Татар бизәкләре төшерелгән, төрле елларда тукуылган 250 сөлгем бар. Әле дә авылларга барсам кеше кулындагы сөлгеләргә игътибар итми калмыйм. Бәлки, борынгы сөлгенең кыйммәтен аңлап бетермичә исраф итеп йөртәләрдер. Күп булды андый очраklar белән очрашу. «Ыргыттык», «Борынгы әйберләренә яндырдык» дигән сүзләренә ишеткәндә йөрәгемнең ничек яргаланганын белсәгез иде.

Революциядән соң һөнәрчеләр династияләре юкка чыккан. Хәситә, изү, милли костюмнар кулланылыштан төшәп калган. Хәзерге түбәтәйләр татар түбәтәе түгел инде. Чын түбәтәй йомшак, әмма сүс жебе белән сырылганлыктан формасын тоткан. Иң бай түбәтәйләр алтын, энҗе белән чигелгән. Күп әйберләренә миңа өлкәннәр алып килә. «Үләр вакытым җитте инде, барыбер ыргытырлар», – диләр. Ә алар – уникаль әйберләр!

Гөлшат ханымның тагын бер кадерле ядкаре – әбисенең әнисе Шәмсеһарның яшел кәшемир яулыгы. Үткән гасырның 20 нче елларында ачлыктан качып, сигез бала (иң кечкенәсе – алты айлык дәү әтисе) белән Себергә чыгып китәләр. Юлда ире

һәм олы кызы тифтан вафат була. Аларны тимер юл буенда жирләп калдыралар. Томскида тукталып, эре жир биләүченең хужалыкта эшли башлыйлар. Кәшемир яулыкны әбисенә шуның хужасы бүләк итә. Өч елдан соң алар туган якларына кайта. Яулык оптимизм, эшчәнлек, чыдамлык символы буларак кадерләп саклана, буыннан-буынга тапшырыла.

Балачак йорты

Гөлшат ханымның хоббие инде яшәү рәвешенә әйләнгән. Моңы хәтта яшәгән йортлары да раслап, авылны ямьләп тора. Алар Казанда яши, тик ямь таба алмый интегәләр. Жаннары авылга тарта. Әби-бабайлары кебек яшиселәре килә. Гаиләнең яңа оясын кору өчен Биектау районы Кече Битаман авылын сайлыйлар. Киң яланнары, урманнары, тын ғына агып яткан Ашыт елгасы күңелләренә хуш килә. Балачак хатирәсе булган кояшлы капкалы йортта яшәргә тели Гөлшат ханым. Сырлап бизәкләп ясалган агач капкалар... Йорты да капкага килешеп торсын – татар стилиндә булсын.

Булачак өйләренә проектны ясаганчы бик күп фотолар карыйлар, архитектура буенча китаплар актаралар. Һәм чын татар йорты үрнәген табалар – Иске татар бистәсендә Кабан күле буендагы Шиһабетдин Мәрҗани яшәгән йорт ул! Ике катлы, күп тәрәзәле, хәтта өлгеләре дә агачтан милли орнаментлар белән бизәкләп ясалган якты йорт. Тышы ғына түгел, өй эче дә борынгы татар йортлары үрнәгендә.

Монда тарихсыз, балачак белән бәйлә булмаган бер генә әйбер дә юк. Ишектән килеп керүгә – йортның йөрәген күрәсең: ике самовар. Үзенә күрә бер символ ул – ике нәсел, ике гаилә кушылган йорт бу. Самоварларның берсе Гөлшат ханымның әби-бабасыныкы, 1946 елда өйләнешкәч сатып алалар, икенчесе – иренә Казанда яшәгән дәү әтисе белән дәү әнисенекә. Жәйге кухиналары – нәкъ борынгы татар өе. Акшарланган мич, кызыл башлы тастымал ябылган зур агач өстәл, сәке өстендә – чөлтәр япмалар ябып, кабартып өелгән чигүле мөдәлләр, борынгы комганнар... Күбесе әбисеннән калган ядкарьләр. Идәндәге палас татар сәнгате белгече Фуад Вәлиев китапларындагы рәсемнәр буенча тукуылган. Өйдәге шкафта – әбиләренә сервислары. Хәтта әбисе чиккән чигү дә рама эчендә диварда эленеп тора. «Бу чигү мин йоклаган карават башында эленеп тора иде. Уянуга шуңа карый идем, балачак истәлегем ул», – ди Гөлшат ханым. Һәр почмакта балачак истәлеге – хәтта әбисенең иске тегү машинасы да хөрмәтләнеп түргә куелган. Яңартылган борынгы жиһазларга, өй хужаларының балачак ядкарьләренә карап, ирексездән әбекәй белән бабакай йорты искә төшә. Буыннар бәйләнеше тоташкан урын бу. Йорт-хатирә, балачак йорты!

– Авыл халкы миңа искелеккә мөкибән киткән шәһәр кешесе дип карагандыр баштарак. Әмма тора бара аңладылар, кабул иттеләр. Хәзер борынгы әйберләренә китереп үк бирә-

ләр. Күршем Гөләзия апа нәрсә күрел ала, барысын да миңа алып килә, – дип елмая Гөлшат ханым. Ул инде үзе күпләргә үрнәк, танышлары да аннан күрел борынгы декоратив эшләнмәләр жыя башлаган.

Гөлшат ханымның зур хыялы – шушы коллекциясеннән татар халкының декоратив ижат музее ачу. Юкка чыгып барган зәркән сәнгатен, чигү үрнәкләрен, каллиграфияне халыкка күрсәтәсе килә. Төрле чорларга караган ничәмә татар костюмын гына реконструкцияләгән ул. «Бик бай мәдәниятле, бай сәнгатьле булганбыз. Кешеләрнең һәм республикабызның менә шушылар белән горурлануын теләм», – ди ул. Шуңа музей да һәркем игътибарын җәлеп итеп торган, туристик маршрутка кергән лаеклы урында булсын иде. Их, үз халкы тарихын күрсәткән шушындый изге эшләр өчен кайчак жир житми татар мәркәзендә!

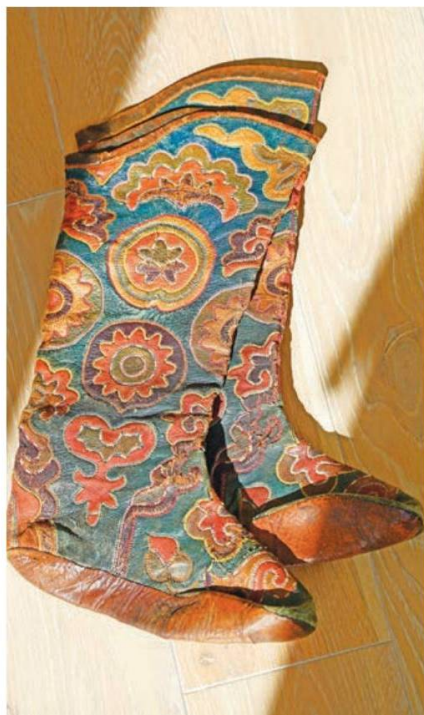
Әлегә Гөлшат ханым чакырган һәр жиргә барып бушлай күргәзмәләр оештыра, татар милли декоратив сәнгате турында һәркем аңларлык кызыкты лекцияләр үткәрә. Тыңларга теләгә булганнар гына табылсын, иренми, рәхәтләнеп бар белгәннен сөйли дә сөйли. Әле тарихчы Динә Гатина-Шәфыйкова, укалы чигү остасы, реставратор Аглая Липина белән татар баш киёмнәренә багышланган китап әзерлиләр. Анда коллекциядән экспонатлар, калфак, түбәтәй тегүнең бөтен нечкәләре дә өйрәтеләчәк. Дус кызы Айсылу Әхмәтшина белән Казанда

мәдәният-сәнгатькә битараф булмаган кешеләр өчен татар костюмына, зәркән сәнгатенә, татар йортына, архитектурасына багышланган очрашулар уздыралар.

Кечкенә кызына карап та сөенә Гөлшат ханым: А. Л. Штигиц исемендәге Санкт-Петербург дәүләт сәнгать-сәнгать академиясенә текстиль дизайны буенча белем алган Мәликә проектларын татар милли бизәкләренә багышлап эшли.

– Мин заманның кыйммәтле әйберләренә кызыкмыйм, акчам булганда татар халкының милли декоратив эшләнмәләрен жыюдан туктамаячакмын. Чөнки беләм: сатып алмыйм икән, ул перекупларга китә, аннан илдән чыгып китеп югалуы да бар. Ә алар – безнең халык байлыгы! 5 яшемдә үз жәүһәрәмне тапканмын, һәм ул елдан-ел арта гына. Менә шулар турында сөйләшер фикердәшләрем бар. Бу хоббием бик күп кызыкты шәхесләр белән очраштырды, таныштырды, мине үстерде. Татарларда бик матур гыйбарә бар – өстемдә калмасын. Минем дә битарафлыгым аркасында бу мәңгелек матурлыкның югалуын теләим.

Күптән түгел ирем белән «Микулай» кинофильмын карадык. Анда төп герой бәхетле булган елларын кайтарып өчен үз дөньясын уйлап чыгара. Без дә шул Микулай инде! Икебез дә балачактагы бәхетле чорыбызны кайтарырга теләдек. Менә шул дөньяны тудырып, бик бәхетле булып яшәп ятабыз.

Гаилә елында, Өлкәннәр көне алдыннан бер үзенчәлекле гаилә белән таныштык без. Татарстан Президенты белән бергә эшләп, республикабыз файдасына изге гамәлләр кылган, инде лаеклы ялда булуларына карамастан, мең мәшәкәтле дөньяда кайнап яшәгән бу тынгысыз жаннар үзләрен бер гаилә, бер команда дип хис итә. Сүзебез – Татарстан Республикасы Рәисе Администрациясе каршындагы Ветераннар советы, аларның матур эшләре, уй-гамьнәре, актив тормыш позициясе турында. Ижтимагый оешманың рәисе Ирина Васильевна ТЕРЕНТЬЕВА әлеге зур гаилә турында сөйли.

ЗУР ГАИЛӘ

– Без күбәү – 75 кеше. Ә инде балаларыбыз, оныкларыбыз белән бергә 200 дән артып китәбез! Арабызда төрле милләт вәкилләре, төрле һөнәр ияләре, зур генераллар, исемнәре билгеле галимнәр, фән докторлары, фән кандидатлары, ТАССР Верховный Советы, Дәүләт Советы депутатлары бар. Аерым хөрмәткә лаек өлкән кешеләр – алар, әлбәттә, Бөек Ватан сугышы миһнәтләрен кичергән сугыш чоры балалары. Инде аларның да сафлары сирәгәя бара. Унсигез кешедән үнбер генә калдылар. Исемнәрен генә санап китсәк тө урынлы булып. Смирлида Гәрәева, Венера Ибниева, Динә Ибраһимова, Валентина Лопанова, Дилбәр Хәйруллина, Рәшил Хәлиуллин, Дилбәр Хисаметдинова, Фирая Шакирова, Венер Сәлимов, Шамил Дәүләтгильдиев, Ренат Мөслимовлар... Ветераннар оешмасының паспортына күз салсан, кемнәр генә юк анда! Арабызда иң өлкән, хөрмәткә һәм игътибарга лаек кеше – ул, әлбәттә, Альберт Петрович Вагин. Аңа 92 яшь. Ветераннар гаиләсендәге 40 ка якын кеше – элеккеге партия, комсомол мәктәбен узган чын лидерлар, совет, профсоюз органнары вәкилләре. 25 елга якын дәүләт куркынычсызлыгы сагында хезмәт иткән генераллар Венер Сәлимов, Шамил Дәүләтгильдиев, Валерий Власовны рәхмәт хисләре белән искә алабыз. 1956 елда мәктәп тәмамлау белән Донецк өлкәсенең Енакиев шәһәрәнә – Бөтенсоюз комсомол төзелешенә – комсомол путевкасы белән китеп, халык хужалыгын торгызуда катнашкан Дилбәр Талиповна Хәйруллинабыз да бар әле безнең! Менә шундый гажәеп шәхесләр! Ничек инде сокланмыйсың аларга! Бер зур гаилә кебек яшибез. Безнең бу оешма 2017 елда оешты. Һәм шунан бирле без гел бергә. Төрле чаралар үткәрәбез, яңа проектлар уйлап чыгарабыз, яңа идеяләр белән канатланып яшибез. Татарстан Республикасы Президенты Аппараты оешуга 25 ел тулу уңаеннан 2018 елда «Недетское детство» дигән китап чыгардык. Балачаклары сугыш елларына туры килгән Президент Аппараты хезмәткәрләренең хатирәләре тупланды анда. Һәр кеше язмышында республика, ил язмышы, тарихи үткәнәбез чагыла. Бөек Ватан сугышы елларындагы Татарстан күз алдыннан үткәндәй була, һәр ызмадан Ватан белән горурлану хисләрен тоясың. Без бүген дә зур сынаулар алдында. Ләкин бирешмибез, сынмыйбыз, сыгылмыйбыз. Ел саен октябрьнең беренче көннәрендә Татарстан Республикасы Рәисе Рөстәм Миннеханов дәүләт хезмәте ветераннарын котлап, аларга матур теләкләрән җиткерә.

Күңелләрендәге якты уйлardan яшь калып, ветераннарыбызның гел шулай матур булып йөрүләре ошый миңа!

Фото: Анна Арахамия

Менә шундый зур гаилә булып яшибез. Бер-беребезнең хәлен белеп торабыз. Һәркем биредә үзен кирәкле, зур эшләр башкарырга сәләтле итеп тоя. Күзләре янып, энергияләре ташып торган, актив, кызыклы идеяләр, янадан-яңа эшләр белән илһамланган, көннәре күңелле мәшәкатьләргә күмелгән ветераннарыбызны күрәм дә сөенеп куям. Менә бүген дә Казанның матур бер почмагында күрешергә, жәйгә нокта куярга дип җыелдык. Алда яңа эшләр, вакыйгаларга бай тормыш көтә безне.

* * *

...Ветераннар төркеме чатындагы белдерү үзе үк яшылек романтикасы белән җәлеп итә иде. «Унбердә «Яшылар үзәге» тукталышында, «ТАТМЕДИА» бинасы урнашкан Фестиваль бульварында очрашабыз», – дигән чакыру исә кемне дә жилкендергәндер. Жәй буена күпме яңалык җыелган! Сагынылган. Тизрәк сөйләшсә, сөенечләр белән уртаклашасы килә. Ветераннар советы рәисе Ирина Васильевна Терентьеваны Татарстан Дәүләт Советы депутаты итеп сайлануы белән котлыйсылары бар. Күпләрнең оныклары студент булган. Бакчачылар үзләренең уңыш серләре белән бүлешергә әзер. Эңә Смирлида Вениаминовна бер кәрзин виноград җыеп килгән. «Авыз итегез!» – дип һәркайсын сыйларга ашыга. Уз бакчасы жимешләре! Ире – атаклы академик, илдә билгеле авыл хужалыгы галиме Рауис Гыйният улы Гәрәев васыять итеп калдырганча тәрбияли ул бакчасын. Илсәя һәм Римир Сәлимгә-

рәевләр очрашуга яшылек елларындагыча житәкләшеп килделәр. Инде алтын туйларын уздырган парлар димәсәң дә: алардан шаян сүз өзелеп тормый, шагыйрь Римир фикерен шигырьләтә генә дә җиткерә. Ижади гаилә. Римирнең махсус хәрби операциядәгеләргә багышлап язган шигырьләреннән җыентык әзерләп, үзебезнең егетләргә дә жиһәргәннәр әле. Казаныбызның шундый матур бер жирендә, Казансу буенда очрашуны да сагынып искә алырлар әле берзаман. Кул сузымында гына Гаилә үзәге, каршы ярда Кремль балкып күренә. Табигать әбиләр чуагында оеп утыра. Рәхәтләнеп күрешер, аралашыр өчен бик жай гына сәгәтилер...

Әле бер эскәмиядә, әле икенчесендә төркем-төркем булып утырганнар да, дөньяларын онытып аралашалар... Алар әле сюрприз да әзерләгәннәр! Балалары, оныклары белән бергәләп «Барысы да гаиләдән башлана» дигән конкурстка язган тикшеренү эшләрен күтәреп килгәннәр! «Тарихта без эзләр», «Гаиләбез горурлыгы», «Безнең тамырлар» дип исемләнгән хезмәтләрдә искиткеч язмалар, тарих, буыннар чылбыры...

– Күп кеше соклана шулай аралашып яшәвебезгә, – ди эшләгәндә үк үзен спортта, җыр-биодә таныткан Роза Гафурова. – Нинди сорау туса да, Ветераннар советына мөрәҗғәгать итәбез. Ялга чыккач вакытыбыз тагын да иркенәйде. Чаңгыда да йөрибез, велосипедка да утырабыз, бассейнда да йөзәбез. «Балкыш» конкурсында ике тапкыр лауреат булдык. Бию коллективыбыз бик шәп.

Балалары, оныклары белән бергә язган гаилә тарихы гажәеп язмышлар белән очраштыра.

Үзем Скандинавия йөрүе буенча Россиядә икенче урынны
яуладым, – ди ул.

– Кемнәрдер житми шулай да, – дип куя Ветераннар
советы рәисе урынбасары Валерий Александрович Вла-
сов. – Әнәс Хәсәнович инде арабызда юк... Исән булса,
һичшиксез килгән булыр иде...

Озак еллар Президент Аппаратында матбугат үзәген
житәкләгән язучы Әнәс Хәсәновны юксыналар...

Аннары жанлы әңгәмә әдәби кафедра дәвам итә.
Менә өч ир-егетнең сөйләшүе колакка керә. Сүз, әлбәттә,
гаилә, балалар, оныклар турында.

– Кызымның улы Сабир МГУга укырга керде быел.
Экономика факультеты студенты! Мәктәпне көмеш медаль-
гә тәмамлады. 4 яшеннән Коръян сүрәләрен белә. Имти-
ханнар алдыннан Коръян сүрәләрен укымый калганы юк, –
дип сөйли Рафаил Садриев. – Беркөн шалтыратты да:
«Дәү әти, мин сиңа охшаганмын: бөтен җирдә тәртип.
Мин дә сиңең кебек чисталык яратам: үзем җыештырам,
үзем киёмнәремне юам. Син әйткән иден бит, әгәр өендә,
эш урынында тәртип булса, башыңда да тәртип булыр дип.
Шуңа күрә сиңа охшарга тырышам», – ди. Күңелле шундый
сүзләр ишетү! Аллага шөкер, балаларыбыздан без канәгать!

Рафаил Гарәфиевичның оныклары бишәү икән.
Улы КФУда укыта. Икътисад фәннәре докторы, профессор,
кафедра мөдире. Студентлар хөрмәт итә икән үзен. «Әти
кеше буларак горуланам. Гаиләдә ир кеше тәрбиясе бик
мөһим. Без үрнәк күрсәтергә тиеш», – ди бәхетле дәү әти.

– Минем оныклар сигез, – дип сүзгә кушыла Рәстәм
Гайнетдинов. – Бергә җыелсак, 18 кеше булабыз. Мин хәр-
би кеше булгач, 23 февральдә җыелырга, патриотик җыр-
лар җырларга яратабыз. 23 ел хезмәт иттем. Мин үзем
тарихчы. Быел авылыбыз турында китап чыгарырга җые-
набыз. Безнең нәсел 1560 нчы елга барып тоташа. 12 нче
буынгача булган тамырларны таптык. Минем юлдан китү-
челәр дә бар. Киявем махсус хәрби операциядә.

Татарстан Республикасы Яшьләр эшләре министрлыгын-
да эшләүче оныгы Азалия Мифтахетдинова язганнарға
күз йөгертәп узам.

«Дәү әтием Гайнетдинов Рәстәм Бәдретдин улы миңа
бик күп документлар, материаллар тапшырды. Гайнетди-
новлар нәселе тарихы Буа районы Каенлык авылыннан
башлана. Авылның гыйлемле кешеләре аңа болгар кабилә-
ләре нигез салган дип бара. XIII–XIV гасыр чигендә Тамер-
лан яуларыннан качып килгәннәр дигән фаразлар да бар.
Бабабызның бабасының бабасы Сәгыйт Каенлыкта XIX га-
сыр башында яшәгән. Өченче буын бабабыз Гайнетдингә
шундый бәхет елмайган: ул Казан Укытучылар мәктәбендә
уқыган. Аның улы Шәрәфетдин хәрби хезмәтне Император
гвардисенең Царское Село полкындагы оркестрда музыкант
булып узган. 1902 елда бер хәрби смотр вакытында яхшы

хезмәт иткәне өчен аңа Император Николай II исеменнән
Мейер фирмасының көмеш портсигарын тапшырганнар.
Заманына күрә укымышлы булып, Әстерхан, Царицын,
Казан контораларында эшләгән. Туган авылына кайтып,
зур җил тегермәне сатып алган... 30 нчы елларда аны,
кулак дип кулга алып, Беломорканалны төзәргә җибәргән-
нәр... Икенче улы Бәдретдин Мәскәүдә күперләр салуда
катнашкан, Ленинградның атаклы Путилов заводында
эшләгән. Дәү әти Рәстәм Бәдретдин улы Казан дәүләт
университетының тарих бүлеген тәмамлый, комсомолда
эшли, озак еллар дәүләт куркынычсызлыгы хезмәтендә
була. Тарих фәннәре кандидаты, полковник. 1986–88 ел-
ларда Әфганстанда була, Кызыл Йолдыз ордены, бик күп
медальләр белән бүләкләнгән. Әтием Илнар Мифтахет-
динов бүгенге көндә махсус хәрби операциядә...»

– Хәрби темага кереп киткәч, мин дә әйтим әле, – ди
Валерий Александрович. – Мин хәрби пенсионер, генерал-
лейтенант. Заманында хәрби кеше буларак хәл итеп, улым-
ны, үзе теләмәсә дә, Суворов училищесына җибәргән идем.
Укып чыкты. Аннары ФСБ академиясен тәмамлады. Хәзер
Архангельскида хезмәт итә. Туганымның улы шулай ук
хәрби, егеткә 34 яшь, Казан танк училищесын тәмамлады.
Кызганыч, шушы көннәрдә яраланып, Мәскәү госпиталендә
ята. Әле генә шалтыраттылар... Үземнең өч оныгым бар.
Гаиләдәгеләр төрле якларга таралган, әлбәттә. Көн саен
сөйләшеп торабыз. Кунакка барабыз. Барыбыз да бергә
булсак, тагын да яхшы булыр иде. Ләкин эш, хәрби хезмәт
үз тәртипләрен урнаштыра...

Валерий Власов – СВОга ярдәм оештыруга да җаваплы
кеше. Берничә тапкыр гуманитар ярдәм төялгән йөк маши-
наларын алгы сызыкка озатканнар. Ягулыкка, соляркага
ихтыяж зур икәннен дә истән чыгармыйлар. Машиналар,
квадрокоптерлар, квадроцикллар, мопедлар, нашлаемник-
лар, носилкалар, сапер көрәкләре, газ баллоннары, маски-
ровка челтәрләре, азык-төлек, шәхси гигиена әйберләре
җибәрелгән. 23 февральгә беренче траншны җибәргәндә
кем ничек булдыра ала шулай җылы, җаннарға үтәрлек
итеп, Татарстан егетләренә хатлар язганнар. Икенче транш
вакытында Жинү көне алдыннан инде шигырьләр, котлау
открыткалары юллаганнар. Махсус хәрби операциядәгеләр-
гә ярдәм оештырганда хәрби госпитальләргә шефлык
мәсьәләсен дә хәл иткәннәр. Яңа гына ачылган госпиталь-
ләрдә яралыларга реабилитация узар өчен тренажерлар
юк икән. «Госпитальдә 200 ләп яралылар ята, алар алышы-
нып тора, безгә тренажерлар алырга булышсагыз, яхшы
булыр иде», – ди берчак госпиталь начальнигы. Эшмәкәр-
ләр, ярдәм итәрдәй кешеләр, иҗтимагый оешмалар бе-
лән элемтәгә керәләр. «Комсомол ветераннары», «Единая
Россия» партиясенең Совет районы бүлекчәсе, Эчке эшләр
министрлыгы ветераннары, Дәүләт Советы ветераннары
шундук чакыруга кушылалар. Комсомолда бергә эшләгән
Роберт Нагаев яралы егетләр янына үзе барып, хәлне күреп
кайта һәм 600 меңгә тренажерлар белән тәэмин итә.
Менә шундый алтын йөрәкле кешеләр һәрчак булышырга
әзер. Баш бухгалтер урынбасары Ирина Дмитриевна
Бабужина әнә бер төркем таныш хатын-кызлары белән
Казандагы госпитальгә барып, идәннәр, стөңнәр юып кай-

та. Анда санитаркалар житми икән. Юк, ул артык тыйнак, бу хакта үзе сөйләми дә. Башкалар әйтте моны.

(Журналны тапшырганда кайгылы хәбәр килеп иреште: тәне 92 процент янган батыр танкист егет подполковник Александр Кочневны соңгы юлга озатканнар. – Э. З.)

Бу өстәл артында Смирлида Гәрәева каршылыи мине. Һәм Гәрәевләр дөньясына алып кереп китә. Хәер, гаиләнең үз гербы да күп нәрсә сөйли инде. «Мәхәббәт барысын да жиңә» дигән сүзләр гаиләнең девизы икән. Ябалак – фән, акыл, белем символы. Арфа һәм алтын кубоклар – гаиләнең сәнгатькә һәм спортка тартылуын аңлата. Балаларның күбесе музыка мәктәбендә укыган, халыкара музыкаль конкурслар дипломантлары һәм призерлары. Жиңәл атлетика, футбол, хоккей, гандбол, йөзү, шахмат, өстәл теннисы да – аларныкы. Виноград – уңыш, муллык билгесе. Калкандагы башаклар һәм рапс – авыл хужалыгы белән бәйләнешен аңлата. Гаилә башлыгы Гәрәев Рауис Гыйният улы фәннәр докторы, Татарстан Фәннәр академиясенең әгъза-мөхбире, Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты, республикага рапс культурасы чөчүне керткән селекционер-галим. Казанның яңа матур урамына Рауис Гәрәев исеме бирелгән. Смирлида Вениаминовна Гәрәевләр гаиләсенен жиде милләт вәкиле турында мавыктырып сөйли. Рауискә кияүгә чыкканда зәңгәр күлмәктән булуын, аңа карап, «Зәңгәр күлмәк»не җырлауларын, үзенә татарча өйрәнүен, кайнасына, ире авылындагыча, «инәки» дип дәшүләрен, туйга пар аккошлар сувенирлары бүләк итүләрен, «һаваларда оча ике аккош» җырының гаилә гимнына әйләнүләрен – барысын сагынып искә төшерә.

131 нче физика-математика лицееда укучы 9 нчы класс укучысы, БРИКС уеннары волонтеры Регина Гәрәева «Гаиләбез горурлыгы» дигән тикшеренү эшендә әбисе сөйләгәннәргә яңа детальләр өсти.

«Минем бабам Гәрәев Рауис Гыйният улы 1949 елда туган. 55 ел яшендә инде, мин туганчы ук, вафат булган. Гаилә архивын өйрәнү өчен бабам яшәгән фатирга киттем. Иң беренче күзгә ташланган әйбер – зур кара шкаф иде. Анда бабамның китаплары саклана. Ул 120 китап һәм монография язган. Рауис Гыйниатович авыл хужалыгы өлкәсендә билгеле икътисадчы галим булган. Стенада аның зур портреты эленеп тора. Ул күбрәк рапс культурасы турында язган. Рапс җитештерү Кытайда, Канадада, Һиндстанда, Белоруссиядә, Германиядә алга киткән. Кайбер илләрдә рапс маен бензин урынына куллалар. Бензин начар газлар бүлеп чыгара, ә рапс табигатьне пычратмый. Рапс чөчәк атканда бөтен кыр сары чөчәккә күмелә, әйтерсең дөнья елмая. Рауис бабам республика районнары һәм авыллары буйлап йөрәп, хужалык житәкчеләренә әлеге культураның файдалы булуын аңлаткан. Бодайның бабам уйлап чыгарган яңа төре Казанның меңьеллыгына багышланып, «Казанская юбилейная» дигән исем алган. Фатирда истәлекле зур ваза саклана. Марат Әхмәтов аны бабама тапшырганда: «Республикада мондый вазалар икәү генә. Берсе Минтимер Шәриповичта, икенчесе сездә булырга тиеш, Рауис Гыйниатович. Республиканың шундый мул уңыш җыеп алуында Сезнең өлеш зур!» – дигән...»

Гөлнур Кыям кызы Гыйниятуллина – оешманың секретаре. Һәркемгә игътибарлы, кайгыртучан бу ханым үзе үк жылы бер мохит тудырырга сәләтле, ахрысы. Жайлап сөйләшә, тынычландыра белә... Хәер, ул үзе дә ишле гаиләдә үскән. Чүпрәле районы Татар Убие авылы кызы ул. Заводта токарь да булып эшләгән, Электроприбор заводында комсомол секретаре да булган, тәрбиягә авыр бирелә торган балалар белән дә уртак тел тапкан. Актив кыз комсомол райкомында да, ВЛКСМ өлкә комитетының «Спутник» халыкара яшыләр туризмы бюросында да сынатмаган. Соңрак Президент Аппаратында протокол секторын җитәкләгән. «Миңа 76 яшь, ләкин һәрвакыт, миңа 26 + 50, дим», – ди ул шаяртып. Сүз уңаеннан, «Азат хатын» журналының баш редакторы Венера Ихсанованың, озак еллар журналда эшләгән Эльмира Әдиатуллинаның үзләре гаиләсенә туганлык җепләре белән тоташкан булуын әйткәч, безнең өчен ул тагын да якынак тоелды.

Ә Гөлнур ханымның оныгы, педколледж студенты Мәликә Гатиятуллина «Илебез тарихында безнең гаилә тарихы» дигән фәнни эшендә бик кызыклы шәхесләргә ача.

«Әтием Нияз, әнием Лилия, мин, энем Сәет – бер гаиләбез. Нәсел агачыбызны тикшерү, барлау белән әни ягыннан Зөфәр бабай шөгыйльлә, ә әти ягыннан Венера әби күп хезмәт куйган. Әнием архив материалларын тикшерүне дәвам итеп, шәжәрәбезне төзде... Зөфәр бабайның абыйсы Рәстәм Гыйниятуллин йөгәрү буенча дөнья рекорды куйган: бер тәүлектә 253 км йөгәрәп узган, ә Одессада алты тәүлектә 832 км йөгәргән. Аның исеме Гиннесс рекордлар китабына кертелгән. Зөфәр бабай үзе КХТИда укыганда студентларны төзелеш отрядларында катнашкан. «Кар десанты» отряды командиры булган... Ә Гөлнур әбиемнең туган авылы бик бай тарихлы, аңа XIV гасырда ук нигез салынган. Безнең мишәр бабаларыбыз шунда килеп урнашкан...

Әтиемнең әбисе Венера Ихсанова исән чакта ук әни Ихсановлар–Фәйзрахмановлар–Гатиятуллиннар нәселе таблицасын төзде. Венера әби тикшеренүләре буенча, Ихсановлар нәселе XIII гасырда болгар сугышчысы Аккылычтан юл ала. Аларның туган җире – Киров өлкәсе Нократ Аланы районы Түбән Шөн авылы... Бабаның бабасының бабасы Гатиятуллань улы Лотфулла – минем өченче буын бабам. Әбием Әдиатуллина Эльмира Лотфулла кызы (документларда Гатиятуллина урынына Әдиатуллина дип язылан). Ул татар халкының милли хәрәкәте башында тора... Бабам Филарис 1978 елда Венера Ихсанова кызы Ләйсән Фәйзрахмановага өйләнә. Әтием Гатиятуллин Нияз Филарис улы 1980 елда туа. Технология, энергетика университетларын тәмамлай. Объектлар төзү оешмасында эшли. Әнием Гыйниятуллина Лилия Зөфәр кызы КХТИдан соң Россия Федерациясе Президенты каршындагы Дәүләт хезмәте академиясендә аспирантура тәмамлай, философия фәннәре кандидаты...»

...Инде хушлашыр вакыт та җиткән. Ветераннар советы рәисе Ирина Васильевна Терентьева, кайсын кочаклап, кайсының кулын кысып, һәркайсы белән жылы итеп аралаша, хәлләрен сораша, планнар корыла, кабат күрешүләр көне билгеләнә. Тормыш дәвам итә.

Эльмира ЗАКИРОВА

«Аленка» шоколады кабындагы кыз бала рәсеме белмәгән кеше юктыр. Анда фотограф Александр Геринасның 1960 елда төшергән фотосы кулланыла. 1960 елның октябрь санында «Азат хатын» журналы тышлыгында дөнья күргән фоторәсемне дә күпләр шул «Аленка» шоколадындагы сурәттер дип уйлый. Михаил Блатт исә бу рәсемне 1959 елның башында ук төшергән була. Фотода аның оныгы – Наташа. Геринас «Азат хатын» тышлыгын күргәндерме, юктырмы, әллә шулай туры килү генә булганмы, ләкин шунысы хак – башына яулык япкан кызчык фотосын беренче булып Михаил Блатт ясыи.

ТЫЛАСЫМ ТУТАН МИЗГЕЛ

Моннан дүрт ел элек журналыбызда «ТАССРның 100 еллыгы уңаеннан» дип аталган махсус проект дөнья күрдә. «Сөембикә» әле «Азат хатын» дип аталган чорда журнал тышлыгында чыккан хатын-кызларны эзләп табып, аларны кабаттан фотога төшердек, язмышлары белән кызык-сындык. Тышлыктан елмайган героиня турында ул вакытта арткы биткә бары бер жөмлә язылган һәм фотоньң авторы гына күрсәтелгән. Күп фотоларның авторы М. Блатт дип куелган. Әмма аның кем икәнлеген безнең өчен сер иде.

Күптән түгел редакциягә Наталия Кудашова дигән ханым шалтыратты һәм... безгә үзенең бабасы Михаил Блатт турында сөйли башлады. Гаять кызыклы һәм киңкырлы кеше булган икән Михаил Львович.

1909 елда Воронежда туа ул. Мәктәпне тәмамлаганнан соң сәнгать техникумына укырга керә. Ләкин бер елдан укуын ташларга туры килә. Күрәсен, тормыш хәлләре жиңелдән

булмагандыр, циркка рәссам-бутафор булып урнаша. Хезмәт кенәгәсенә күз салсаң, 1928 елның көзеннән «Своя сила» берләшмәсендә ат дирбияләре ясаучы белгеч – мастер-белодел булып эшли. 1930–1934 елларда индустриаль техникумда тимерне салкын ысул белән эшкәртү технология белгечлегенә укый. 18 нче авиация заводында техник-конструктор вазыйфасын башкара. Шуңа елларда аның педагоглык эшчәнлеген башлана. 1933 елда яшь белгечне коммуналь-төзелеш техникумына завуч итеп чакыралар. 1936 елдан ул биредә директор урынбасары, тагын ике елдан СССР Наркомхозының уку комбинаты белән җитәкчелек итә. Үзе дә сызым фәннәнән укыта.

1941 елның көзгә 16 нчы заводны (хәзерге КМПО) Воронеждан Казанга күчәрәләр. Бу чорда шушы заводта эшләгән Михаил Львович та аны сүтү, эвакуациягә әзерләү белән мәшгуль була. Кузгалырга санаулы гына сәгатьләр калганда, өенә кай-

тып, үзенең гаиләсен – ике кечкенә улын (Казанда аларның тагын ике уллары – Лев белән Владимир туа, әмма Лев озак яшәми), хатынын, әти-әнисен, энесе белән селәсен алып килергә өлгәрә. Озын һәм куркыныч сәфәр була ул. Поездны әледән-әле немец самолетлары эзәрлекли: пулеметтан ут ача, бомбалар ыргыта... Өсләренә юка көзгә пәлтә кигән юлаучыларны Казан исә зәмһәрир кышы белән каршы ала.

Эвакуацияләп кайтканнарны Казан Кремле каршындагы бик озын бинага урнаштыралар. Халык бу йортны ул чакта «Бегемот» дип йөртә. Хәзер биредә Татарстанның милли музей урнашкан.

1944 елга кадәр Михаил Львович 16 нчы заводта эшли. 1944–46 елларда – завод каршындагы һөнәри училищениң директор урынбасары, Республика хезмәт резервлары идарәсенең Методик кабинет мөдире була. Сугыш миһнәтләре, айлар буена заводтан чыкмыйча эшләү үзенекен

итә – Михаил Львович авырып китә, аңа икенче группа инвалидлык бирәләр.

Фото сәнгате белән исә ул әле мәктәптә укуында ук кызыксына. 1924–26 елларда «Союзкинохроника»-ның Воронеждагы студиясендә кино-оператор ярдәмчәсе булып эшли. Пленка юллап хәтта Мәскәүгә кадәр бара. Казанга күченеп килгәч, Милли музей оештырган фотокүргәзмәләрдә катнаша. Шундый күргәзмәләренң берсендә аның эшләре белән академик Александр Арбузов кызыксына һәм фоторәссамны Фәннәр академиясенә эшкә чакыра. 1950 елны Михаил Блатт Евгений Завойский исемендәге Казан физика-техника институтында инженер-фотолаборатория мөдире вазыйфасына керешә. Институтта иң кирәкле белгечләрнең берсе була. Анда эшләүчеләрнең һәрбер язмасына, һәр диссертация, фәнни чыгышларга кирәкле схема, графика, фотография һәм башка иллюстрацияләрен Михаил Львович

ясыя. Чоры өчен Казандагы иң яхшы фотолаборатория, иң яхшы техника анда гына була. Институт өчен генә төшерми ул фотоларны. Шәһәрбездәгә барлык театрлар, күпсанлы матбугат чаралары да аңа мөрәжәгать итә. Шул исәптән, безнең «Азат хатын» журналы да.

– Бабай гаилә жанлы кеше иде. Безне – оныкларын бик яратты. Өч улына жиде оныгы бар, иң кече оныгыннан кала, барыбыз да бабайны яхшы хәтерлибез, – дип сөйли Наталия Борисовна. – Казанның хәзерге академик Кирпичников урамындагы ике бүләмле «хрущевка»да алты кеше яшәделәр: кече улы да гаиләсе белән аларда торды. Бергә жыелсак, бабай

■ Михаил Блатт гаиләсе. Сулдан уңга: уллары Борис, Александр, Владимир, хатыны Серафима. 1946–1947 нче еллар.

■ 50 нче биттәге фотода: Михаил Блатт. 1950 ел.

нинди генә кызыклар уйлап чыгармый: ике куллы пычкыда, сулы станканнарда уйный. Музыканы бик яратта һәм кулына нинди предмет эләксә, шулардан көй чыгара иде. Әбиебез Серафима Митрофановна белән театр яратканнарын хәтерлим. Театрларның яңа сезоны ул елларда аның фотоафишалары белән ачылган.

Фотосәнгатькә кагылышлы яңа техникалар белән кызыксына, аларны жыйа иде. Ванна бүлмәсенә бикләнеп, кызыл лампочка яктысында бабай белән фотосурәтләр ясаганыбыз балачакның күңелле мизгелләре булып хәтердә мәңге саклана.

Михаил Львовичның танышлары, дуслары күп була. Евгений Завойский, Александр Арбузов һәм башка галимнәрне якыннан күрәп белә. КФТИда парамагнитлы резонанс өлкәсенә нигез салучы өч галим – Семен Альтшулер, Евгений Завойский һәм Борис Козыревның өчесе бергә төшкән фотосурәтнең дә авторы ул. Әлеге фотоны институтның сайтында бүген дә күрергә мөмкин.

Гомеренең соңгы көненә кадәр – 46 (!) ел Завойский исемендәге институтның фотолабораториясендә эшли. Институтта иң абруйлы кешеләрнең берсе була. 2000 елда КФТИда институтның ярдәмче бүлекчәләре хезмәткәрләре өчен Михаил Львович Блатт исемендәге премия булдырылган.

Лилия ГӘРӘЕВА

АНЫ ЭТ ТЕШЛӘМӘГӘН...

Динара ӘХМӘТ

«Менә әнине тыңламаганмын, кулларымны яхшылап юмаганмын да, бер кулымны эт тешләп алган. Шуңа күрә әнине тыңларга кирәк, ул берәү генә», дигән сүزلәре һаман колагымда яңгырап тора кебек. Әтибез бакыйлыкка күчкәч, кайгыларыбыз уртак булыр, дип, кичләрен безнең янга килә иде Зур апа. Хөрмәтләп аңа шулай эндәшәбез. Безгә әкиятләр сөйли, китаплар укый. Бала бит: күргән саен, бер кулының беләзектән юклыгына игътибар итә идем. Сораганмын да инде, күрәсең. Ә ул шаяртып: «кулымны эт тешләгән...» дип, һаман шулай кабатлый. Бер кул белән ничек яшәгән ул? Бүгенге уңышларына ничек ирешкән? Бөтен кыюлыгымны җыеп (үзеңнең яқыннарың турында язучы гаять авыр, җаваплы ул), әтиемнең бертуган апасы ӘХМӘТОВА Равия Зөфәр кызының тормыш китабыннан шушы сорауларга җавап эзлимин.

57 ел гомерен мәгърифәт өлкәсенә багышлаган Равия апа үзе дә укытучылар гаиләсендә туа. Әтисе Зәфәр бабам – химия, биология укытучысы, мәктәп директоры, колхоз рәисе, партком секретаре, Бөек Ватан сугышы ветераны, коммунист, актив жәмәгәт эшлеклесе, әнисе – Заһирә әбиебез ликбез елларында өлкәннәрне һәм яшьләрне укыткан.

«Без әнкәйнең биш шатлыгы идек, / Биш кайгысы булдык кайчакта...» дип, йөрәк түреннән чыккан моңлы тавышы белән җырларга ярата Зур апа.

– Бер-бер артлы туган биш бала, бер тире юрган астында йоклап, ашаган ризыкны бишкә бүлеп, булганына шөкер итеп үстек. Уфалла арбасын аз тартырга туры килмәде. Син кулсыз, бар эшләмә, диюче булмады миңа. Эти-әнием беркайчан бу хакта сүз әйтмәде, башка туган-нарымнан аерып карамады. Барыбыз да хезмәт тәрбиясе алып үстек: эшне хатын-кыз яки ир-ат эшенә бүлмәдек. 1953 елда беренче сыйныфка укырга кердем. Мәктәпнең иксең-чиксең бакчасында күп эшкә өйрәндем, – дип сөйли башлавын бүлдереп, сүзне үземә кирәк юнәлешкә борам. Сәләмәтлеге ягыннан кимчеләге булуын дуслары, сыйныфташларының моны ничек кабул итүен сорыйм. «Әгәр ниндидер күңелемә үтеп керерлек авыр сүз әйткән булсалар, бәлки, исемдә калган булыр иде. Үртәп, кимсеткәннән хәтерләмим. Киресенчә, дусларым һәрчак күп булды. Этием җитәкләгән «Яшь натуралистлар» түгәрәгенә йөрәп, нинди генә яшелчә, җиләк-җимеш үстермәдек, төрле хайваннар асрап, тәҗрибәләр уздыра идек. Безнең биология кабинеты район буенча һәрвакыт беренче урында булды. Иҗатка да тартылып үстем. Колхоз басуында, сәхнәдә концертлар, спектакльләр куеп йөрдек. 3 нче сыйныфта укыганда, Фатих Кәримнең «Пионерка Гөлчәчәккә хат», һади Такташның «Мокамай» поэмаларын сәхнәдән яттан сөйли идем. Берсе дә, мыскыллап, катнашма, безнең белән барма димәде, алар белән бер казанда кайнап үстем», – дип искә ала Зур апа.

Нык рухлы апамны язмыш бик иртә сыный. Сугыш елларыннан соң бәхетле генә яши башлаган гаилә ишеген кайгы-хәсрәт шакый: 45 яшендә кинәттән генә әтиләре үлеп китә. Күпме еллар узса да, Зур апа кичергән хәсрәтле ул көннәр, күңелендә яңарып, ачы күз яшьләре булып кабат тышка чыга. «Тамырларыбыз нык, нәселебез көчле иде дә бит. 50 яшькә дә җитмәгән, типсә тимер өзәрдәй өч бертуганыбызны җир куенына салдык, өчесе дә фаҗигалә төстә һәлак булды. Бу хәсрәт-югалтуларга ничек түздек икән?! Әбиегезнең йөрәгә парә-парә килгәндер дип, искә төшкәндә әле дә елыйм. Мондый сыкрав-әрнүләрнең берсе дә эзсез узмый бит. Суырая башлаган күзләрен син дә хәтерлисәндер...» Хәтерлим... Әбиебез бик сабыр иде, көр күңелле, җор телле, рухи яктан бай ак әби иде, оныкларына куанып, шатланып яшәде, 94 яшендә бакыйлыкка күчте.

Бу моңсу хатирәләрдән икебезнең дә тизрәк китәсе килә, Равия ападан яшьлек еллары турында сөйләвен сорыйм.

– И-и, дус егетләрем дә, очрашып йөргәннәре дә күп булды инде, – дип дәвам итә Зур апа. Ник берсе, син инвалид, дисен. Артымнан ялынып йөрделәр. Кияүгә чыгарга тәкъдим ясаучылары да булды. Ләкин укып, эшкә урнашу максаты куелган, аннан читкә китү юк бит, – ди. Без уку – һөнәр сайлау темасына күчәбез. Укытучы һөнәрен сайлавына сыңар куллы булуы тәэсир иткәнме?

– Бу хакта үзем дә уйланам. Кайчан тусам да, укытучы булыр идем. Шул мохиттә үстем, башкасын уема да кертмәдем. Медицинаны бик яратсам да, яхшы белсәм дә, Алабуга дәүләт педагогика институтында укыганда, шәфкать туташы таныклыгы бирмәделәр. Менә монда бер куллы булуым йогынты ясады инде... Педагог ул – күпкырлы шәхес. Җырлый да, бии дә, матур итеп сөйли дә. Бу сәләтләрнең, сыйфатларның барысы да миндә бар. Гомумән, эшли алмаган эшләрем юк диярлек. Дөрес, бәйли, чигә белмим, сыер сауганым булмады. Бик телә-сәм, ала-рын да эшли алыр идем, – дип көлеп куя Равия апа. Яшьлегендә үзе яңа коллективка кергәндә, берәз тартыну хисләре кичерсә дә, башкалар игътибарын харизмасы, җор теле, эшкә булганлыгы белән җәлеп иткәндер. Иманым камил: әле беренче танышуда аның бу кимчеләгенә игътибар да итәргә өлгәргәннәрдер.

Рус теле һәм әдәбияты укытучысы дипломын алган актив, кыю сүзле яшь белгеч туган ягыбыз – Әгерҗе районының Барҗы урта мәктәбенә эшкә кайта. Хезмәт юлын атаклы драматурглар Таҗи Гыйззәт, Юныс Әминов, тәнкыйтьче журналист Мансур Вәлиевләр белем алган мәктәптә башлавы белән бик горурлана ул. «Җырлый-җырлый, елый-елый, илһамланып эшләдем. Кичке мәктәптә дә апа-абыйларны, төрле һөнәр ияләрен рус теле серләренә төшендердем. Комсомол укулары, сәхнә арты торышы, фермага рейдлар оештыру – берсе дә калмады миннән, – дип сөйли ул.

Эшкә уңган, булган, чибәр туташ күпләрнең башын әйләндерсә дә, насып яры итеп, беренче эшенә барган Барҗы авылы егетен сайлый. 1972 елда кияүгә чыгып, яраткан мәктәбен ташлап, ире белән Чаллы шәһәренә күченеп китә. Авылдан килгән яшь ханым шәһәр шау-шуына да тиз ияләшә, мәктәпкә тәрбияче булып урнаша. Гаилә коруларына башта ук каршы булган иренә әнисе, туганнары Равия апаны төрлечә кыерсыталар. Тамчы тама-тама ташны да тишә бит – ире дә көннәрдән бер көнне алар ягына авыша. Аерылышалар...

– Әйе, ирем үзен чын ирләрчә тоталмады. Ә мин, баш иеп, үземне кыерсытуларга түзеп тормадым. Йөклә килеш авылга кайтып киттем... Тешемне кысып, сабыр иттем, сиздермәдем, сер бирмәдем, елга булып аккан күз яшьләремне дә төннән кала берсе дә күрмәде... Зур апаның күзләренә кабат мөлдәрәп яшь тула.

Дөнья мәшәкәтләрен җиңеп,
язмышымнан уфтанмыйча яшәдем.

Тагын моңсу хатирәләргә кагылдык шул... Ул чакта Равия апаның нәрсәләр кичергән, ул авырлыкларны ничек җиңгән, хәтта күз алдына да китереп булмый. Күрше-тирәне бер куллы килеш юып элгән ап-ак керләре белән шаккаттырган, тәмле камыр ашлары белән сыйлап торган хатынның яңа гаиләдә кадере булмый.

– Миннән соң өч хатынга өйләнде, кызы янына исә килеп тә карамады. Ләкин соңыннан барыбер ялгызы үлеп китте. Алимент та сорамадым, баланы тәрбияләп, кеше итүдә ярдәм дә өмет итмәдем. Кызыбыз институтка укырга кергәч кенә өтисе белән берара аралашты. Мин аңа ачу да сакламадым, үпкәләп тә йөрмәдем, дөнья мәшәкәтләрен җиңеп, язмышымнан уфтанмыйча яшәдем, – дип, үткән-нәргә сак кына кагылып үтә апам.

Декрет ялы да бетеп җитмәгән килеш, туган авылы мәктәбенә – озайтылган көн төркеменә эшкә чакырлар аны. Өч ел эчендә ул Көчек мәктәбе директоры дәрәжәсенә җитә. Укыту-тәрбия процессы белән җитәкчелек итүдән тыш, мәктәпнең башка бик күп җаваплы эшләре дә байтак бит аның.

– Зур территориядә дүрт биналы агач мәктәп. Иң авыры – кыш көне мәктәпне жылылык белән тәэмин итү, урманнан утын кистереп, аны ташыту өчен трактор юллау, кайткач, ярдырып, мәктәпне жылыту бурычы иде. Көн саен балаларны ашату өчен колхоз фермасыннан сөт алып кайту, ипи салу... Барысын да колхоз председателе белән килештереп эшләдек. Сөзгә инде бу вакытларны күрергә туры килмәде.

Оештыру сәләте табигатьтән бирелгән Зур апага. Әйе, без ике катлы – ак таштан төзелгән 192 урынлы, заманча җиһазлар белән җиһазландырылган мәктәптә белем алдык. Һәрвакыт алга карап яшәгән Равия Зөфәр кызы авылны өр-яңа мәктәпле дә итә. Аңа бу эштә район һәм авыл җитәкчеләге дә зур ярдәм күрсәтә. Ә аннан ул директор вазыйфасыннан үз теләге белән баш тарта. Әмма мәктәптән китми: директор урынбасары эшен алып бара.

Равия Зөфәр кызы минем туган апам ғына түгел, ә рус теле, тарих серләренә төшендергән хөрмәтле укытучым да. Бүгенгедәй күз алдымда: башлангыч мәктәпне тәмамлап, 5 нче сыйныфка аяк бастык. Мәктәптә туган дигән кеше юк дип тәрбияләнгән балалар буларак, Равия апага аеруча зур ихтирам, шул ук вакытта курку белән карыйм. Равия апаның безнең сыйныфта беренче дәресе. Партага сеңеп диярлек беттем. Сыйныфташларым, икенче кулыгызга ни булды, дип сорамасалар ярар иде, дип борчылам. Балаларны күз карашыннан аңлаучы укытучы дәресе мондый сүзләр белән башлады: «Укучылар, сез инде хәзер зурлар. Безгә ачыктан-ачык, дәресең әйтеп сөйләшергә кирәк. Мин менә тумыштан бер куллы булып туганмын. Ләкин ул миңа берничек тә комачауламый. Мин дә сезнең кебек үк уйнап, мәктәптә укып, әти-әниемә һәр эштә булышып үстем. Бүген генә ул сезгә сәер тоелыр, аннары моңа ияләшерсез», – дип әйтте дә, тактага матур итеп

шул көннең датасын, темасын язып куйды. Ә мин күңеләмдә йөрткән сорауларыма, ниһаять, җавап табам. Аның кулын эт тешләмәгән... Һәм шундый көчле рухлы апам булуы белән тагын да горуurlанып куям. Үз фәнен яраттыру өчен, кирәк чакта җырлады да, елады да ул. Рус әдәбияты дәрәсләрендә танылган шагыйрьләрнең сүзләренә язылган җырларны үзәккә үтәрлек итеп башкара иде. Ул шигырь яки әсәр укыганда ирексездән күзләре яшьләнә иде. Равия апаның сәяхәт итәргә яратуы безнең өчен үрнәк булды. Тарих дәрәсләкләрендә язылган илләрен, зур шәһәрләрдәге тарихи урыннарны үз күзләре белән күргән укытучы бездә үз фәненә зур кызыксыну уятты.

– Байлыгым булмады, беләсең. Светлана апаң белән без яшәгән мәктәп-интернатта шартлар да юк иде бит. Кечкенә генә бүлмәдә мичкә ягып, авыл мунчасында юынып яшәдек, – дип искә төшерә ул. Ул бүлмәгә мин дә еш кына кунакка бара идем. Андагы чисталыкка, пөхтәлеккә таң кала идем. Күрчак өемени?! Эшләп бала үстерү бер дә җиңел булмагандыр җитәкче хатын-кызга. Әбиебез, ялларга кайтканда Мәскәүдә яшәүче Роза апабыз төп ярдәмчеләре булды. Авыр чакта һәрвакыт янәшә булган коллективына, авылдашларга, укучыларга рәхмәтле ул.

Равия Зөфәр кызының тормышы аерым бер китап язарлык. Мактау кәгазьләре дә, дәрәжәле исемнәре дә бихисап. «Аеруча хезмәт өчен» медаль иясе, «РСФСРның атказанган укытучысы», «Халык мәгарифе отличнигы» кебек күпсанлы дәрәжәле исемнәр артында күпме көч, тырышлык ята.

Кызы Светлана апа да – нәселебезнең горуurlыгы. Урта мәктәпне гел «биш»ле билгеләренә генә тәмамлап, Алабуга педагогика университетының чит телләр факультетында белем алды. Әби-бабайның, әнисенең юлын давам итеп, Чаллы шәһәренә данлыклы 2 нче номерлы гимназиясендә инглиз теле укытучысы булып эшли. Озак еллар директор урынбасары вазыйфасын да башкарыды. Хәзерге көндә дә укучыларын инглиз теле серләренә төшендерә. Аның улы Рөстәм Равия апаның да, Светлана апаның да зур таянычы.

Хәзерге көндә Зур апа Чаллы шәһәрендә кызы белән яши. Күптөрле операцияләр кичерсә дә, күз тимәсен, 78 яшендә дә ул актив тормыш рәвешен алып бара, заман белән бергә атлый. «Яшь ул кешенең үзенә карата куйган ниндидер чикләре генә. Мин һәрвакыт яш!» – ди лаеклы мөгаллимә. Авылда, туган мәктәбебездә – ул бүген дә хөрмәтле кунак, абруйлы ветеран-укытучы. Жәй саен кайтып, якыннарыбызның каберләрен зиярәт кыла, хәерләр биреп, догалар кылдыра.

Зур апа!.. Чын мәгънәсендә, зур йөрәкле апабыз! Туганнарны бер йодрык итеп җыеп торучы, хәзер инде минем өчен әти дә, әни дә, балаларым өчен әби ролен дә үтәүче нәселебезнең зур ихтирамга лаеклы кадерле кешесе син...

Күңелем тулы рухи байлык – матурлыкка омтылу, позитив уйлар, киләчәккә өмет...

АЛТЫН БӘЯСЕНӘ ТӨШКӘН БӘРӘҢГЕ

Хатын-кыз дөньясы бик серле ул... Әйе, без – гажәеп кызык затлар. Ир-атлар ғына түгел, кайчак үзөбезне үзөбез дә аңламыйбыз. Андый мисаллар – адым саен...

Сезнең алтын бәясенә төшкән бәрәңге турында ишеткәнегез бармы? Безнең бакчада үсә инде ул алтын бәрәңгеләр! Ничекме? Хәзер аңлатам.

Май аенда кайтып, кәккүк тавышын саний-саний, бакалар концертын тыңлый-тыңлый бәрәңге утыртабыз. Ә Сабантуй чорында бәрәңге төпләрен күмәргә кирәк була. Ат урынына арканланып, сабанны алдан тартып бару – ир-ат эше, без сабанга ябышып, арттан буразна ерып барабыз. Авыл тарафларынан: «Колорадо коңгызы бәрәңгегезне ашап бетерә!» – дигән шомлы хәбәр атна уртасында килеп ирешә. Дүрт күзләп ялларны көтәбез. Сентябрьдә, торналар киткәндә, тагын бәрәңге алырга кайтабыз. Төрле сәбәпләр аркасында бу бик тә җаваплы эш апам белән икебезгә генә элгә. Газиз Мөхәммәтшинның «Ике әби бәрәңге ала» дигән шаян хикәясен искә төшереп, көлешә-көлешә, якорьны авыл ягына салабыз. Гадәттә ул җомга көнне, эштән соң була. Авылыбыз җир читендә дисәм, ышанмассыз. Автовокзалның татарча аңламаган кассирларына: «Нам до границы», – дип, паспортларны сузабыз. Юк-юк, заграничканы түгел! Безгә ничек тә Уфага китүче автобуска элгәргә кирәк. Ә авыл нәкъ Башкортстан чиген дә утыра. Их, каһарең, билетларны Уфага кадәр генә саталар икән! Мең ярым урынына ике мең ярым түләп, Уфага кадәр билет алып, авылның чатында төшеп калыргамы? Шулай гына җитмәгән иде! Кичке биштә Чаллыга автобус бар. Билет бәясен 900 сум. Ике сәгәттән Чаллыда булсак... Кичке сизгез тулганда, ниһаят, Чаллы автовокзалына коелдык. Трамвайда шалтыр-шолтыр килеп, Чаллыны иңләп-буйлап сәгәткә якын баргач, Орловка божрасындагы Минзәлә тыкрыгында төшеп калдык. Үткән-сүткән машиналарга кул күтәрәп карыйбыз – туктамыйча выжт кына узып китәләр. Уннарда инде тәмам өмет өзәлгәндә, бер «ГАЗель» килеп туктады бит, Аллаһның рәхмәте! «Граница» сүзен ишетүгә тиз генә бәясен чутлап чыгарды. Икебезгә мең төңкә, ди. Бормалы-сырмалы юлдан зигзаг ясап, төзеләп ятучы М-12 буйлап әле уңга, әле сулга каерыла-каерыла, төнне ерып барабыз. Казаннан Чаллыга – 900 сум, Чаллыдан авылга – 500 сум. Әле тагын шул маршрут буенча якшәмбе китәсе дә бар. Җыенысын кушсак, икебезгә 5800 чыга. Бәрәңге утыртырга бер кайттык, чүп утарга – ике, колорадоны агуларга тагын... Моңысы инде бишенче кайту. Юл чыгымнары шактый булса да, үзөбезнең бәрәңге бөтенләй башка шулай инде! Ярмалы, тәмле! Кибетнең сыек елак бәрәңгесенә түгел инде. Бәрәңгедән бигрәк, туган нигез дә бар бит әле. Аны да ташлап бетереп булмый...

Төнге 12 тулганда без инде авылыбызда. Дөм караңгы. Шык-шык асфальткә бәрелгән туфлиләребез тавышы әллә кайларга яңгырап ишетелә. Яшел күзләрен ялтыратып, юлны кара мәче кисеп чыга. Капка төбенә җиткәндә мыш-

тым ғына керепе уза. Өзми-куймый чикерткә сайрый. Ишегалдындагы үләнне ера-ера, биклә өйгә атлыйбыз. Кайтып җиттек!

«Әти булса, капка төбендә каршылар иде, әни булса, аш салып көтәр иде», – дип сөйләнә-сөйләнә чәй куеп җибәрәбез. Иртән бәрәңге бакчасына чыксаң... кеше биекләгә чүп үлән басып киткән! Алабута, сарут, эт эчә-гесе, кычыткан... Ул пәси койрыгы, күр, агач хәтле булган! Шалкан турындагы әкияткә сыман, мин тартам, апам тарта, чак сөйрәп чыгарып, икәүләп җиргә тәгәрибиз. Их, бу яңгыры каян килеп чыкты тагын! Чиләкләп үк коя башлады. Тукта, тукта... Йомшак яңгыр суы белән юган чәчләр ефәк кебек була, кәрләренә ап-ак итә, дип, әни гел яңгыр суы җыя иде бит. Әллә соң... Кайда буш чиләк, таз, табак бар, барысын да тезәбез. Көмеш сулы чиләк күз ачып йомганчы тула тора, без мунчага илтә сала торабыз... Хуш, бу эш тә булды. Яңгыр да узып китте. Актаныш ипиен китергәннәрдер, Түбән оч апаларынан авыл йомыркасы да алырга булып, дип, чиләк алып, ыңдыр артлап кына яшел болын буйлап кибеткә юл тоттабыз. Чәңкәйләрнең бер көтү кәжәсә үлән утлап йөри. Безне күрүгә, тугызы да бер рәткә тезеләп, тык-тык атлап артыбыздан иярә. «Сез генә җитмисез монда!» – дип кугач, рәтләре белән 180 градуска борылдылар. Артка әйләнәп карасам, инде кәрваннары белән тагын безгә койрык булып тагылганнар. Вәт тамаша! «Кавказская пленница» киносында Варлей белән Шурикка ияргән ишәктән бер дә ким түгелләр. «Ла-ла-ла-ла-ла-ла, / Вертится быстрее земля...» Кәжәләр, бәрәңге, җир казыганда сынып чыккан көрәк, чиләкләп койган яңгыр... Барысы күз алдында биешә. Уф, чынлап та авылда җир тизрәк әйләнә бугай. Ә халык инде бәрәңгесен алып бетергән! Министрныкылар да, кабак Илфаклары да, мишәр Рәшитә дә... Көрәккә балчык ияреп җәфәлый. Бер биш рәт чыгабыз да, ничә рәт калганын санийбыз. Тагын кыймылдыйбыз. Юк, казып бетерә алмыйбыз. Болытлы көнне кояш урынына яктыртып, Җир шары кадәр алтын сары кабаклар җирдә тәгәрәп кала. Алдагы атнада тагын кайтуны уйлап, юлга кузгалабыз.

Рита СӘЛАХОВА

Фото: Анна Арахамия

**Сорауларга Казан шәһәренәң
21 нче сырхауханәсә табиб-
кардиологы Роза СЕРДЮК
җавап бирә**

? Кан басымымны еш үлчәп торам. Кайчагында, бер үлчәгәндә – бер төрлө, берничә минуттан икенче төрлө була. Кан басымын ничек дәрәс итеп үлчәргә?

Бернинди авыру билгеләре булмаганда да кан басымын үлчәп торырга кирәк. Аны көн саен бер үк вакытта – көнгә ике тапкыр, иртән торуга һәм кич йокларга ятар алдыннан үлчиләр. Иртән ул тору белән, чәй, кофега кадәр үлчәнә. Кулны өстәлгә, йөрәк биеклегенә куялар. Тонометрның жиңсәсен терсәк чокырынан 2 сантиметрга өскәрәк, артык кысмыйча гына кидерәләр. Манжетка астына ике бармак сыярлык булсын. Тонометрны кабызгач, сөйләшмәскә һәм кулны селкетмәскә кирәк. Беренче үлчәгәндә саннар югарырак булырга мөмкин. 2-3 минуттан кабаттан үлчәп карагыз. Бу юлы да югары булса, өченче тапкыр үлчәгез. Аннары соңгы ике үлчәгәндәге санны бергә кушып, урталай бүлсә. Килеп чыккан сан төгәлрәге дип санала. Физик нагрузкадан кан басымын, 20–30 минут узгач үлчиләр. Манжетканы беләзеккә кидереп үлчи торган тонометрлар кан басымын дәрәс күрсәтми, андыйны алырга киңәш итмим.

? Кандагы холестеринны төшерер өчен табиб статиннар билгеләде. Аларны озак эчәргә туры киләсен әйтте. Даруны болай озак эчү бавыр өчен зыянлыдыр бит?

Чынлап та, статиннарны озак еллар эчү таләп ителә. Алар һәр кешегә аерым, йөрәк-кан тамырлары системасы авырулары килеп чыгу куркынычы белән бәйлә рәвештә билгеләнә. Әлеге препаратларны куллану билгеле бер анализларны гел контрольдә тотуны сорый. Статиннарны билгеләгәнче, пациент башта анализлар бирә. Статиннар куллана башлап, ике ай үткәч, анализлар кабаттан тапшырыла. Ике айдан ферментлар нормада булса, статиннар куллануны тагын 6 ай дәвам итеп, анализларны янәдән кабатлыйбыз. Статиннардан куркырга кирәкми. Холестерин күләмен 1 процентка төшерү дә йөрәк-кан тамырлары системасы катастрофасы килеп чыгу ихтималын 1 процентка киметә.

? Әнинең кан басымы күтәрелә. Табиб дару язып бирде, аны һәр көнне эчәргә кушты. Әни бер-ике ай гына эчте дә, кан басымы күтәрелми башлагач, эчүне туктатты. Инде менә яңадан кан басымы күтәрелә башлады.

Иң зур хаталарның берсе бу: кан басымы нормага килгәч, күпләр дару эчүне туктата. Берничә көннән ул тагын да югарырак күтәрелә – гипертоник криз халәте башлана. Аны төшерәм дип, пациент көн саен эчелергә тиешле даруны да, гипертоник криз вакытында гына куллана торганын да берьюлы эчә. Нәтижәдә, кан басымы кисәк кенә төшөп китә. Гипертонияне дөвалауның иң начар варианты бу. Кан басымын төшерү өчен табиб билгеләгән препаратларны һәр көнне эчәргә кирәк. Бездән аның дозасын киметергә мөмкин. Ләкин моны бары табиб белән киңәшәп кенә башкаралар. Даруларның нәтижәсе икенче атнадан гына күренә башлый. Шуңа күрә беренче ике атнада кан басымын көнгә ике тапкыр үлчәп торырга кирәк.

СОРАУ—ЖАВАП

Кадрле укучылар!

«Сорау–жавап» рубрикасына сездән сораулар кабул итәбез.

Жавап бирүче белгечләр: педиатр, гинеколог, стоматолог, невролог, хирург-ортопед, кардиолог, иммунолог-аллерголог, гастроэнтеролог, эндокринолог, офтальмолог һәм башкалар.

Үзегезнең һәм балаларыгызның сәламәтлегенә кагылышлы сорауларыгызны – 8 (843) 2-22-09-77 телефоны аша,

Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2 нче йорт адресы буенча яисә ssuum@yandex.ru электрон адресына «Сорау–жавап» дип язып җибәрә аласыз.

Сорауларга Татарстан Сәламәтлек саклау министрлыгы Сәламәтлекне саклау идарәсенең балачакны һәм аналыкны саклау бүлеге консультанты, табиб-педиатр
Лилия СӘГЪДИЕВА җавап бирә.

? Баланың температурасы күтәрелсә, парацетамол эчертәбез. Хәзер исә температураны махсус төшергә кирәкми, парацетамол бик зыянлы, диләр. Температураны төшергә ярдәм итүче препаратлар күптөрле. Ләкин аларны табиб киңәш белән генә бирергә ярый. Гомумән, баланың температурасы 38,5 градустан артмаса, аны махсус төшөрмәскә кирәк. Бу очракта аңа кирәгенчә су эчертү һәм тәнне физик ысуллар белән суыту (өстен чишендерү, тәнне юеш сөлге белән ышкы) да җитә. Бу чаралар булышмаса, ибупрофен нигезендә ясалган дарулар зыянсызрак дип санала.

? Йөткерсә, томау төшсә, тамагы кызарса да, температура булмаса, баланы бакчага илтәбез. Мессенджерлардагы эти-эниләр чатында авырған килеш бакчага китерәсез дигән проблема күтәрелә. Нинди билгеләре булганда баланы бакчага яки мәктәпкә җибәрмәскә? Баланың температурасы күтәрелмәсә дә, ютәл, томау булуы организмда респиратор инфекцияне белдерә. Тамагы ялкынсынып, томаулап һәм ютәлләп торса да, бала үзен яхшы хис итәргә мөмкин, ләкин башкалар өчен ул – инфекция чыганагы. Менә шунлыктан, температурасы күтәрелмәсә дә, авыру билгеләре булган баланы бакчага яки мәктәпкә җибәрмәскә кирәк. Эти-энигә вакытлыча эшкә яраксызлык кәгазе баланың температурасы булмаганда да ачыла.

? Баланың иммунитеты ныграк булсын өчен, көзгә якта витаминнар эчертәргә кушалар. Ләкин хәзер күп кенә табиблардан, витаминнарны теләсә ничек эчәргә ярамый, башта тикшеренергә кирәк, дигәнне ишетәм. Бу хакта берәр киңәш бирсәгез иде.

Поливитаминнар куллану иммунитетка турыдан-туры йогынты ясамый. Ләкин организмда теге яки бу витаминнарның кытлыгы аның вирусларга һәм инфекцияләргә каршы торучанлыгын киметә. Поливитаминнар эчә башлаганчы табиб белән киңәшләшәргә кирәк. Ул нәкъ менә сезгә кирәкле комплексны һәм аны никадәр озак эчәргә кирәген билгели. Инде иммунитет турында әйтәбез икән, вакцина турында да онытырга кирәкмәс. Хәзер гриппка каршы вакцина ясау вакыты. Ул вирустан гына саклап калмый, төрле өзлөгүләргә дә булдырмый калырга ярдәм итә.

? Баланың борынына томау төшсә, төрле спрейлар кулланабыз. Аларны бары өч кенә көн сиптерергә ярый диләр. Ләкин өч көн эчендә аларның тәэсире тоелмый. Шул спрейларны дөрес итеп куллану турында аңлатмассызмы икән?

Томауның сәбәпләре күп, шуңа күрә дөвалау да төрлечә булырга мөмкин. Баланың борыны томаланып, кан тамырын киңәйтүче тамчылар тамызырга ихтыяж булса, аларны биш көннән дә артыграк кулланырга киңәш ителми. Анда да көнгә ике тапкыр гына тамызалар. Баланы үз белдеген белән дөваламагыз, башта табибка күрсәтегез. Төрле яклап һәм дөрес итеп дөвалаганда әллә ничә көн буена борынга дару тамызуның кирәге юк.

? Салкын тиеп авырған баланың хәлен ничек җиңеләйтәргә? Бу вакытта нинди ризыклар ашатырга, урамга кайчан алып чыгарга?

Иң беренче эш итеп эчү режимын көйләргә кирәк. Морс, компот, газсыз гына минераль су эчерергә мөмкин. Баланы көчләп ашатмагыз. Җиңел үзләштерелә торган ризык булсын, аз-азлап кына ашату яхшы. Бала үзен яхшы хис итә икән, аны саф һавага алып чыгарга була. Бүлмәне ешрак җилләтергә дә онытмагыз.

Нәниләргә күчтәнәч!
Телефон камерасын QR-кодка якынайтып,
аудиоформатта язылган әкиятне
балагызга тыңлатыгыз.

ПСИХОТИП БУЕНЧА КИЕНҮ

Имидж – башкаларга сезнең хакта тудыручы тәэсир, образ. Тиккә генә «киеменң карап каршы алалар...» дип әйтмиләр. Киенүгә, модадан битәр, синең нинди психотип булуың тәэсир итә. Ул кешенең эчке халәтеннән, холкыннан, индивидуальлегеннән чыгып билгеләнә. Киемдәге психотип – ул эчке мин. Күзәткәнгез бардыр, кайберәүләрдә классик костюм бик килешле утыра, ә икенчеләрдә ул кешедән салдырып кидерткән кебек. Бу тәэсир, гадәттә, «мин»не ябып куеп, ясалма киенгәндә туа. Киемдә психотипларыгызны этикет буенча эксперт Айсылу ГАРИПОВА билгеләргә ярдәм итәр һәм киңәшләрен бирер.

Табигый психотип: гади, комфортлы

Гадәттә, алар техник белгечләр – инженерлар, программистлар, спортчылар... Мода аларны бөтенләй кызыксындырмый, матурлыкка түгел, уңайлылыкка өстенлек бирәләр. Натураль тукумаларны, җайлы киёмнәрне үз итәләр. Еш кына киндер тукуманы сайлыйлар, чөнки аны үтүкләп торасы юк, барыбер йомарлана. Гомумән, әлеге психотиплы кешеләрдә киёмнәрен тәртиптә тоту гадәте юк. Яраткан киёмнәре – футболка/джинсы, джемпер/джинсы. Киёмнәре тузып эштән чыккач кына кибеткә барып шундый ук капсула сатып алалар. Бизәнү әйберләре һәм аксессуарлар яратмыйлар, гади минимализмны үз итәләр. Күп вакыт презентабелье булып күренмиләр.

Киңәш: киёмнәрегезне тәртиптә һәм чисталыкта тоту өчен вакыт жәлләмәгез. Мода артыннан күзәтергә дә киңәш итәр идек. Киёмнәр генә түгел, хәтта сез яраткан кроссовкалар да вакыт узган саен үзгәрә.

Романтик психотип: креатив, эмоциональ, хисле, катлаулы натура

Нигездә, ижади мохит кешеләре – рәссамнар, музыкантлар, шагыйрьләр, фотографлар, дизайнерлар. Киёмдә романтик образларга өстенлек бирәләр. Пастель тондагы төсләрне, өлгеләрдә йомшак линияләргә, этник стильләргә үз итәләр. Аксессуар һәм бижутерияләргә мөкиббән алар. Киенергә ярата-лар, бик күп киём сатып алалар. Шул ук вакытта аннан тиз туялар. Күлмәкләр, итәкләр, чәчәкле принтлар, матур прическалар яраталар. Киёмнәре шулкадәр төрле, аларны бер-берсе белән килештереп киеп булмый. Шуңа күрә капсулалары бер бөтен итеп кабул ителми.

Киңәш: романтикларга база гардеробы турында уйланырга киңәш итәр идек. Чөнки эштә мәгънәсез күренү куркынычы бар.

Классик психотип: консерватив, рациональ, тыныч һәм бик җыйнаулы

Гадәттә, хисапчылар, табиблар, укытучылар, хәрбиләр, дәүләт эшлеклеләре – перфекционистлар. Тыйнак, әмма зәвык белән киенәләр. Классикага, тукума сыйфатына өстенлек бирәләр. Классик психотипларның үз яшеннән өлкәнрәк күренүе мөмкин.

Киңәш: төсләрне килештерергә. Гомумән, тормышыгызга төсләр өстәргә өйрәнгез. Экспериментлардан курыкмагыз!

Драматик психотип: эффектлы, көчле, авантюрист

Драматик ул – актер. Һәр актерга нәрсә кирәк? Дан һәм шөһрәт! Драматик психотиплы кешеләр бик эмоциональ була һәм игътибар үзәгендә булырга ярата. Төсләр, фактура-лар, стильләр белән экспериментлар үткәрә. Прическа да төрлечә, еш кына чәч төсен үзгәртә. Аңа эпатажлык хас булганга, вульгар булып күренүе бар.

Киңәш: чама хисен югалтмагыз – тиешле урынга туры китереп киенүне контрольдә тотыгыз. Шуны да онытмагыз: үзегезгә артык ышануны башкалар масаю дип кабул итәргә мөмкин, шуңа күрә һәрвакыт елмаегыз!

Gamine (гамин): нәзакәтле, позитив һәм һәрвакыт яшә

Гамин картаерга курка шикелле, пенсиягә чыкканчы яшьләргә йә үзенә яшә чагында кигән киёмнәрен сайлый. Бик нәфис булып күренсәләр дә, чынлыкта ныклы холыклы, көчле ихтыярлы кешеләр. Пастель тондагы нәзакәтле киёмнәр яраталар, еш кына балалар принты төшкән, мәсәлән, Микки Мауслы футболка сайларга мөмкиннәр. Моданы да күзәтәләр, яшьләр гардеробыннан яңа трендларны үз итәләр. Маникюрлары да кәефләренә карап төрле төстә. Бу – иң аралашучан, тормыш яратучан психотип. Гамин-кешеләрне күпләр ярата, тик... җитди кабул итмиләр – бала-чага күрәләр. Шуңа да алар зур уңышларга ирешми, карьера баскычы буйлап күтәрелми, бик еш кына җитди шәхси мөнәсәбәтләр коралмый.

Киңәш: яшә булып күренү белән бергә, бала-чага булып күренү арасында алтын урталык табарга киңәш итәм. Ышаныч тудырырга теләсәгез, үсмерләр киёмнән баш тартыгыз.

ЯРЫЙМЫ, ЮКМЫ?

Йөклелек – һәр хатын-кыз һәм аның партнеры өчен үзенчәлекле чор. Бу вакытта тән, кәеф, интим тормыш белән бәйлә күп сораулар туа. Иң еш бирелә торган сорауларның берсе – йөклелек вакытында җенси мөнәсәбәтләр ярыймы, юкмы? Күп кенә парлар моны балага һәм хатын-кызга куркыныч дип уйлый. Бу чордагы җенси тормышның уңай һәм тискәре якларын барлыйк.

ЙӨКЛЕЛЕК ВАКЫТЫНДА ҖЕНСИ МӨНӘСӘБӘТЛӘР ЯРЫЙМЫ?

Йөклелек проблемаларсыз уза икән, парлар интим тормышларын давам итә ала. Шуны да онытмыйк: ул файдалы да – эмоциональ бәйләнешне ныгыта һәм физик формада калырга ярдәм итә.

Кайбер очракларда яратышу тыела:

- ✓ вакытыннан алда бала табу куркынычы;
- ✓ вагиналь кан китү яки бүлендекләр;
- ✓ плацента аналык муентыгына якын урнашу;
- ✓ бала төшү куркынычы;
- ✓ вакытыннан алда аналык муентыгының ачылуы.

КАРЫНДАГЫ БАЛА ӨЧЕН МӘНИ КУРКЫНЫЧ ТҮГЕЛМЕ?

Йөклелек вакытында аналык эченә кергән мәни куркынычсыз. Балага зыян китерми, чөнки аны плацента саклый. Ләкин вакытыннан алда бала табу яки инфекцияләр керү куркынычы бар икән, табиб җенси мөнәсәбәтләрдән баш тартырга киңәш итәр. Шуны истә тотарга кирәк: мәнидә простагландин дигән матдә бар, ул аналыкның кыскаруын стимуллаштырырга мөмкин. Дәрәс, бу бик сирәк очракта гына начар нәтиҗәләргә китерә.

ЙӨКЛЕЛЕК ВАКЫТЫНДА СЕКС КУРКЫНЫЧСЫЗ, ӘММА ТИСКӘРЭ ЭФФЕКТ БУЛЫРГА МӨМКИН

● Оргазмнан соң җиңелчә тулгак тоту.

Оргазм вакытында аналыкның кыскаруы табигый һәм куркыныч түгел, әмма өченче триместрда ул интенсив була. Гадәттә, мондый кыскарулар берничә минуттан төгәлләнә, тулгакка китерми.

● **Кан килү.** Аз гына кан яки бүлендекләр килү йөклелек вакытында аналык муентыгының артык сизгер булуы белән бәйлә. Кан килү туктамый икән, кичекмәстән табибка күренегез.

● **Уңайсызлык.** Тән үзгәрү сәбәплә, кайбер хатын-кызлар җенси мөнәсәбәт вакытында авырту тоярга мөмкин. Бигрәк тә өченче триместрда. Уңайлы позалар сайлап, партнерыңа хистойгыларыңны әйтү мөһим.

ҖЕНСИ МӨНӘСӘБӘТЛӘРНЕҢ УҢАЙ ҺӘМ ТИСКӘРЭ ЯКЛАРЫ

- + Эмоциональ бәйләнешнең ныгуы. Йөклелек вакытында хатын-кызның эмоциональ фоны бик еш үзгәрүчән. Мәнә шушындай шартларда ир белән хатынның яратышуы эмоциональ элементна ныгытачак кына.
- + Физик активлык. Секс – кан йөрешен яхшырта, мускулларны тонуста тота, аркадагы авыртуларны киметә, киеренкелекне ала.
- + Кәеф күтәрелә. Оргазм вакытында организмга эндорфин кебек бәхет гормоннары бүленеп чыга. Алар стресс дәрәжәсен киметә һәм гомуми хәлне яхшырта.
- + Оча сөяге мускулларын ныгыта. Оргазм һәм сексуаль активлык оча сөяге төбә мускулларын стимуллаштыра. Бу исә бала табуга һәм аннан соң тернәкләнүгә ярдәм итә.
- Физик яктан уңайсызлык. Йөклелек чоры арткан саен, яратышулар авырлаша, бигрәк тә тәндәге үзгәрешләргә кабул итеп бетермәгән чакта.
- Эмоциональ тотрыксызлык. Гормональ үзгәрешләр аркасында кәеф еш үзгәрә, кайчакта хатын-кызны җенси мөнәсәбәт кызыксындырмый. Йөклелек чорында бу табигый.
- Йөклелекнең катлаулы узуы. Вакытыннан алда бала табу куркынычы булса яки башка медицина проблемалары килеп чыкса, табиб җенси мөнәсәбәтләрдән тыелып торырга киңәш итә.

Айгөл ТЕМИРБУЛАТОВА – блогер һәм СММ белгеч. Аның блогын карап баручылар Айгөлне «гәлләр һәм кызлар үстерүче эни» дип атый. Ире Дамир белән Әмирә, Сафирә, Ясминә исемле өч кыз үстерәләр. Алар яшәгән фатирның һәр почмагыннан татар рухы сизелеп тора. Кәнәфидә – чигүле мендәрләр, өстәлдә – читләрен чиккән тастымал. Айгөлнең үзенең дә толым очларында көмеш чулпылар челтери. – Бәйләргә һәм чигәргә бик яратам. Балалар белән декретта булганда күп бәйли һәм чигә идем. Шулай ук милли бизәнү әйберләре, калфак, беләзек-йөзек, чулпылар белән кызыксынам. Кая гына барсам да, борынгы әйберләр эзләп йөрим, – ди Айгөл. Кама Тамагы районының Балтач авылы кызы ул. Татар дәүләт гуманитар педагогика университетының татар теле һәм әдәбияты факультетын тәмамлаганнан соң хезмәт юлын Казанда – Колшәриф мәчетендәге Ислам музееда башлый. Дамир исә белеме буенча тарихчы, төзелеш өлкәсендә эшли. Кызганыч, без килгән көнне ул башка шәһәрдә командировкада иде, мастер-класста катнаша алмады. – Татар хатыны дисәләр, күз алдыма иң беренче дәү әнием Шәмсениса килеп баса, – ди Айгөл. – Тырыш, чиста, уңган, тәмледән-тәмле ризыклар пешерә торган... Үзем дә пешерергә яратам. Ләкин без дәрәс туклану ягында – камыр ашлары, баллы ризыклар табыныбыз-да юк диярлек. Иппине дә әнием Сәрия авылдан әзерләп җибәргән колмак чүпрәсе белән үзем салам. Аның тәмлелеге!!! «Сәембикә» укучыларына Темирбулатовлар гаиләсе тәкъдим иткән әлеге ризык дәрәс тукланучыларның да күңеленә хуш килер дип уйлыйбыз. Көзгә муллык чорында сез дә әзерләп карагыз әле.

Клярдагы кәбестә

Кирәк

- 1 уртача зурлыктагы чәчәк кәбестә;
- 1 стакан сохари оны (панировочные сухари);
- 200 г каты сыр;
- 2 йомырка;
- 1 чәй кашыгы кипкән сарымсак;
- 1 чәй кашыгы паприка;
- төмәнчә тоз.

Эш барышы

■ Чәчәк кәбестәне артык зур булмаган кисәкләргә аерабыз. Шул ук вакытта бик ваклап та бетермибез.

■ Сырны вак угычтан уабыз. Аны суыткычтан уар алдыннан гына алсагыз, бу эш күпкә җайлырак булачак.

■ Йомыркаларны тирән савытка сытып, чәнечке белән туглыйбыз. Аз гына тоз өстибез. Яратсагыз, кара борыч та сибәргә була.

■ Икенче бер тирән савытка уылган сырны, сохари онын, сарымсак белән паприканы салып, яхшылап катнаштырабыз.

■ Кәбестәләрне кайнап торган тозлы суда 3-4 минут пешереп алабыз. Озак тотарга кирәкми, кәбестә аз гына терерәк калсын.

■ Берәз суынып, кул белән тотарлык булган кәбестәне тугланган йомыркага батырып алабыз.

■ Йомыркадан алып, сохари оны кушылган сырда әвәлибез. Сохари оны артык юешләнмәсен өчен, аны кәбестәнең өстенә генә дә сибәргә була.

■ Клярдагы кәбестәләрне пергамент кәгазе җәелгән коры табага тезеп, 200 градуслы мичкә 15–20 минутка куябыз. Сыр кызара башласа, әзер!

Ашларыгыз тәмле, табыннарыгыз мул, еллар имин булсын!

Фото һәм видео: Анна Арахамия

Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз >>

Фото: ru.freepik.com

Тавык бавырыннан паштет

Урамда кабат көз. Мондый салкын вакытта берәр туклыклырак, итләрәк ризык ашыйсы килүен истә тотып, без сезгә Лоррейн Паскаль-нең тавык бавырыннан сарымсаклы паштет рецептын тәкъдим итәбез. Ул бик йомшак һәм искиткеч тәмле! Аны хәтта тәжрибәсе булмаган кеше дә пешерә ала.

Кирәк

- 500 г тавык бавыры;
- 200 г атланмай;
- 100 г каймак (сливки);
- 2-3 тырнак сарымсак;
- төменчә тоз-борыч.

Эш барышы

- Табада 100 г атланмайны эретеп, юган һәм суы саркытылган тавык бавырын уртача утта кыздырып алабыз. Озак кыздырырга кирәкми. Эзер бавырга чәнечке белән каданнан соң бүленеп чыккан суы үтә күренмәле булырга, ә уртасы алсу төстә калырга тиеш.
- Кызган бавырны блендер савытына алып салабыз.

- Табада калган майда издерелгән сарымсакны кыздырып, аны да мае белән бергә бавыр янына бушатабыз.

- Каймак, тоз, борыч өстәп, барысын бергә блендерда ваклайбыз.

- Калган 100 грамм атланмайны аерым савытта эретәбез.

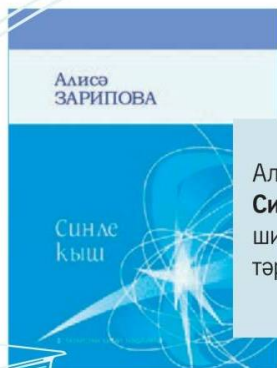
- Паштетны банкага тутырып, өстенә эретелгән атланмайны агызабыз һәм 2-3 сәгатькә суыткычка куеп торабыз.

- Паштет эзер! Аны табынга хлебцы яки икмәк телеме, яшелчәләр белән бирергә була. Өстен тимьян яфраклары белән бизи аласыз.

Ашларыгыз тәмле булсын!

Лоррейн Паскаль – Британия моделе, аш-су остасы, кондитер, телевидениедә алып баручы һәм кулинария буенча иң күп сатылган китаплар авторы. Китапларының гомуми тиражы Бөекбританиядә генә дә миллионнан артып китә.

ТАТАРСТАН КИТАП НЭШРИЯТЫНДА БАСЫЛГАН ЯҢА КИТАПЛАР

Алиса Зарипова.
Синле кыш ●
шигырьләр,
тәржемәләр. – 63 б.

Эльвира Әхмәтова.
Үзең булып кал! ●
шигырьләр,
жырлар. – 215 б.

Алиса Зарипова – каләмдәшләре арасында билгеле шагыйрә. Студент чагыннан ук матбугатта шигырьләре дөнья күрә. «Синле кыш» әле аның беренче генә китабы. Әлеге китапта саф мәхәббәт, хатын-кызларга гына хас ягымлылык бар. Милли гамь дә, шаянлык та Алиса ижатына чит түгел. Әлеге китапта рус классиклары Александр Пушкин, Сергей Есенин, якут шагыйрәсе Наталья Харлампьева ижатлары да Алиса каләме белән татар теленә күчкән.

Кереш сүз авторы һәм мөхәррире – Ленар Шәех.

Танылган шагыйрә, бик күп популяр җырлар авторы Эльвира Әхмәтованың беренче китабы бик саллы булып чыккан. Җыентыкка аның яшәү яме һәм гаме хакында, яшьлек хыялларына тугрылык, якты мәхәббәт турында лирик шигырьләре һәм җырлары туплап бирелгән. Шагыйрәнең ижаты киңкырлы, яшәешнең һәр өлкәсенә дә кагыла. Җырларның көй авторлары да, башкаручылары да читтә калмаган. Бу аның җырчыларга һәм композиторларга ихтирамын күрсәтә.

Кереш сүз авторы һәм мөхәррире – Галимҗан Гыйльманов.

Айсылу
ГАЛИӘХМӘТОВА
әзерләде.

Кучкар. Эшчәнлек даирәгезне киңәйтә һәм үзегезнең иң төп сыйфатларыгызны күрсәтә торган чорга аяк басасыз. Мактаулар белән бергә тәнкыйть сүзләрен дә ишетергә әзер булыгыз. Нәкъ менә хәзер үзегез турында белдереп калыгыз.

Үгезбозау. Яңа элементлар, шәхси һәм эшлекле мөнәсәбәтләр булдыру өчен кулай вакыт. Ниндидер мөһим карар кабул итәргә туры килер. Моңа кадәр күтәргә базмаган проблемалар җиңел хәл ителер.

Игезәкләр. Үткәндәге хаталар килеп чыгар. Барысын да төзәтер өчен йолдызлар сезгә тагын бер мөмкинлек бирә. Бозылган мөнәсәбәтләрне яхшыртуны, өзәлгән элементларне ялгауны хәзер башкарырга тырышыгыз.

Кысла. Күңелле хәбәрләр һәм шатлыклы вакыйгалар көтегез. Тормышыгызны үзгәртәргә теләсәгез, моңа курыкмыйча керешә аласыз – язмыш сезгә үзәрдәм итәчәк. Яңа бер талантыгыз ачылыр.

Арыслан. Якыннарыгызга игътибарлырак булырга тырышыгыз, гаиләне ныгыту, өйдәге атмосфераны җылырак итү өчен яхшы чор. Күптән күрешмәгән кешегез белән очрашу тормышыгызга яңалык алып килер.

Сәмбелә. Игътибар үзегендә булырсыз. Яңа идеяләр бөтереп алыр. Ниндидер көтелмәгән вакыйга карьерагызның үсешенә ярдәм итәр. Кешеләр белән уртак телне җиңел табарсыз.

Бизмән. Матди мәсьәләләрне хәл итәргә туры килер. Өстәмә керем чыганагы табарсыз. Моңа кадәр хобби-гыз гына булган шөгылегез файда китерер. Үзегезне башка өлкәдә сынап карарга теләсәгез, моңа хәзер керешү отышлы.

Чаян. Шәхси үсеш чоры. Энергиягезнең артуын тоярсыз. Күңелегез яңалыкларга әйди икән, каршы килмәгез. Максатларга җиңел ирешерсез. Партнерларыгыз белән мөнәсәбәтләр яңа дәрәжәгә күтәрелер.

Укчы. Үз уйларыгыз белән генә яшәп аласыгыз килер. Ниндидер катлаулы мәсьәләне хәл итеп, алга таба үзегез өчен үсеш юлын билгеләрсез. Күп көч сорый торган эшләргә алынмый торыгыз.

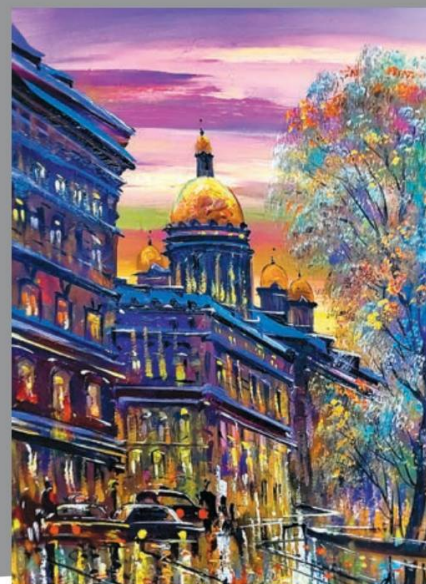
Кәҗәмөгез. Яңа проектлар турында уйлаган булсагыз, аларга хәзер үк тотыныгыз. Күңелдә яшеренеп яткан хыялыгыз чынга ашар. Инициатива күрсәтүдән курыкмагыз.

Сукояр. Һөнәри үсешкә ирешергә теләгәннәр алдында яңа мөмкинлекләр ачылыр. Хезмәтегез бәяләнәр, үзегезне күрсәтү өчен яхшы форсат чыгар. Ләкин йолдызлар эш белән артык мавыкмаска киңәш итә.

Балыклар. Көндәлек мәшәкәтләрдән арынып, күңелегез кушканча яшәү мөмкинлегенә туар. Яңа белем үзләштерү, яңа эшкә өйрәнү җиңел бирелер. Бу чорда башлаган эшегез – килчәккә инвестиция.

йолдызнамә
ноябрь

«Хатын-кыз
галәмә» сәхифәсен
Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА,
Лилия ГЭРӘЕВА
әзерләде.

«ИН ЯХШЫ ЭШЕМ ӘЛЕ ЯСАЛМАГАН»

– Беренче рәсемнәремне стенадагы обойларга ясыдым. Мин инде ул чакта ук киләчәктә үземнең рәссам буласымны белә идем. Бөтен күршеләрем рәсемгә төшсә, аларны куандырасым килә иде. Болай гына түгел, ә матур итеп ясыясым килә!.. Ул хыялым чынга ашты! Рәсем ясарга утырсам, башка бернәрсә турында да уйламыйм – барысын да онытам. Үз дөньяда гына калам... Мин бик күп ясыяым. Бер үк сюжетны очсыз-кырысыз кабатлый алам. Ә аннары шуларның берсен сайлап алам. Күңел халәтем иң нык чагылганын...

Рәссам, график, Санкт-Петербург шәһәре һәм Татарстан Рәссамнар берлеге әгъзасы, Акварелистлар жәмгыяте әгъзасы, Татарстанның атказанган сәнгать эшлеклесе Эльмира Мостафина үзе турында шулай сөйли.

Чистай шәһәрендә туып-үсә ул. Марина Цветаева, Борис Пастернак эзләрен саклаган бу кала һәрвакыт аның күңелендә: диплом эше дә «Минем Чистаем» дигән акварельләр сериясеннән тора. Н. И. Фешин исемендәге Казан сәнгать училищесын тәмамлый. Аннан И. Е. Репин исемендәге Санкт-Петербург рәсем, скульптура һәм архитектура дәүләт академия институтында белем ала.

Санкт-Петербург... Бүген үзе яшәгән шәһәргә Эльмира баштан-аяк гашыйк! Ул һәр көнне аны яңа яктан ача, яңача күрә. Исаакий соборы, Казан соборы, Зәңгәр күпер, Петропавлов ныгытмасы... Эльмира яраткан, кат-кат сурәтләгән урыннар шәһәрдә байтак. «Мин алар янында үземә көч жыйам», – ди ул. Күпләр Нева ярындагы бу каланы «соры шәһәр» дип атый. Кояшлы көннәренә караганда, болытлылары анда күбрәк димәкчеләр. Андыйларга рәссам Эльмира Мостафина картиналарын күрергә кирәк. Әнә аның эшләр

рендә Санкт-Петербург нинди төсләргә чумган! Ачык шәмәхә төсле ирислар, янып торган лаләләр, зәңгәрнең мең төсмеренә чорналган урамнар, фонарьлардагы сары утлар... Эльмира өчен бу калада яуган яңгырына кадәр төсле! Картиналарда ел фасыллары алышына: яз, жәй, көз, кыш... Рәссам эшләренә карыйсың да шаккатасың, хәтта кышкы Санкт-Петербургынан да ниндидер бер жылылык бөркелә.

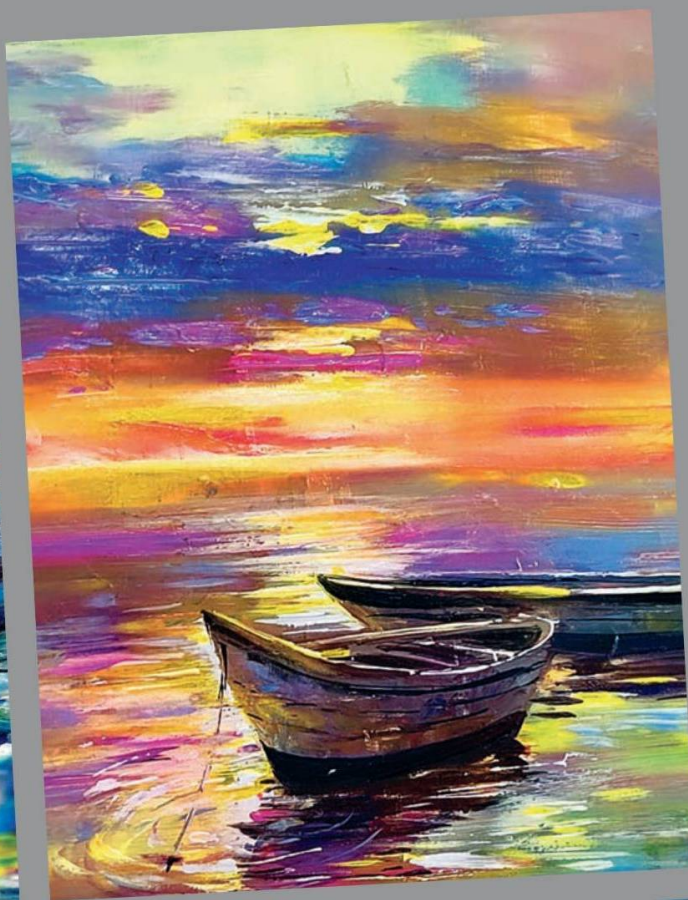
Эльмира акварель буяулар белән ижат итә. Акварель – майлы буяулардан үзгә: монда ясыя башлаган рәсемең зур үзгәрешләр кертә алмыйсың, ул ижатчыдан аерым игътибар, әлеге материал белән эшләр күнекмәләре таләп итә.

– Ике ягынан чылатам да, шул юеш кәгазь өстендә ясыяым, – дип сөйли Эльмира. – Майлы буяуга син житәкче, син хужа – ул синең артыңнан бара, ә акварель – мөстәкыйль. Картиналарымның ике авторы бар, дим: техника, ягъни ясау ысулы һәм үзем. Әйе, акварель белән ижат итү башка: кылкаләм белән кәгазьгә бер кагылуга ул арт-терапиягә әверелә. Су – ижатка чикләмәгән ирек бирә. Йолдызнамә буенча Балык мин, шуңа күрә акварельнең стихиям булуы гажәп түгел...

Санкт-Петербург, Чистай, Зеленогорск, Берлин, Выборг, Мәскәу, Чикаго... Болары шәхси күргәзмәләре узган шәһәрләр. Октябрь-ноябрь аенда аның эшләрен Казанда, Халыклар дуслыгы йортында узачак күргәзмәдә күрергә мөмкин булчак. Казан, Татарстан Эльмира Мостафина ижатында шулай ук зур урын алып тора.

– Болгарга, Ак мәчеткә багышланган яңа картиналарым бар – тамашчыга шуларны тәкъдим итәргә теләм. Әмма минем иң яхшы эшем әле ясалмаган, – ди рәссам.

Гөлнур САФИУЛЛИНА

ЭЛЬМИРА МОСТАФИНА

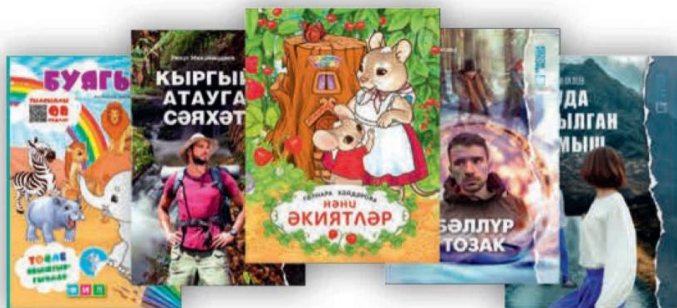
«ТАТМЕДИА» БАСМАЛАРЫ МАРКЕТПЛЕЙСЛАРДА

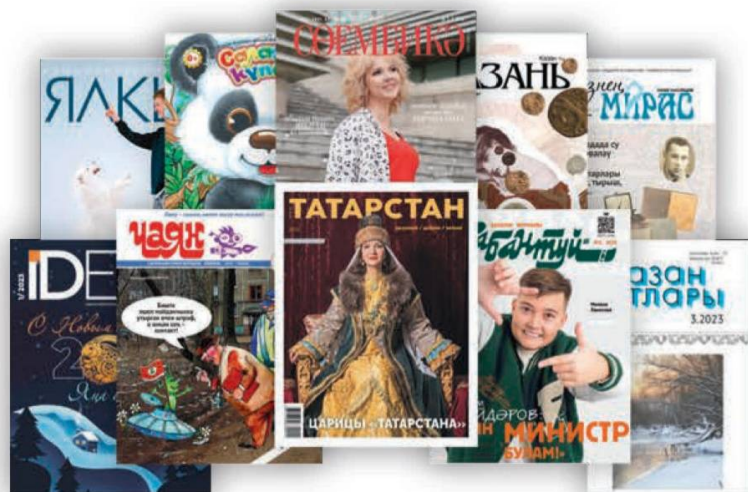
БЕЗНЕ НИЧЕК ТАБАРГА?

 →

КИТАПЛАР

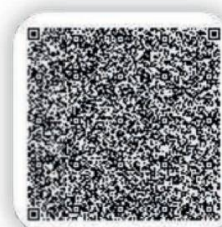
ЖУРНАЛЛАР

ТӘБРИКЛӘМӘЛӘР

OZON

Я Маркет

WILDBERRIES

Реклама. 16+. АО «ТАТМЕДИА». Адрес: 420066 Казань шәһәре, Декабристов ур., 2 нче йорт. ГРН 1071690057834

